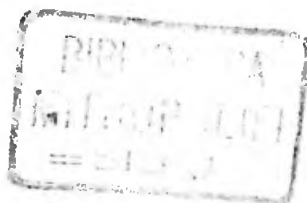

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL X, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE, 1965

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: Pastorală la Nașterea Domnului, 1965	795—800
† TEOFIL, Episcopul Clujului: Pastorală la Nașterea Domnului, 1965	801—805
† VALERIAN, Episcopul Oradiei: Pastorală la Nașterea Domnului, 1965	806—817
CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN SIBIU	818—845
ANIVERSĂRI	
REDACȚIA: Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei sexagenar	846—850
BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
REDACȚIA: Dialog constructiv cu viitorul. — La a XVIII-a aniversare a Republicii noastre	851—855
STUDII	
<i>Teologie exegetică</i>	
Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Forma inițială a textului din Epistola către Filimon, vers. 23 (O problemă de critică a textului original)	856—863
<i>Teologie istorică</i>	
Asistent MIRCEA PĂCURARIU: Oameni care au fost: Nicolae Iorga — La 25 de ani de la moartea sa	864—896
Prof. Dr. IORGU D. IVAN: Evanghelizarea slavilor	897—914
<i>Teologie sistematică</i>	
Pr. Prof. Dr. ISIDOR TODORAN: Vademecum teologic barthian	915—930
(Continuare în p. III a coperții)	

Teologie practică

ȘTEFAN METEȘ: Citeva știri despre „versuri la morți” 931—943

URME DIN TRECUT

Pr. Prof. SP. CÂNDEA: Ioan Cernea, episcopul Vadului, luptător pentru dreptate și ortodoxie 944—945

— Ioan, mitropolitul Ardealului din timpul domniei lui Mihai Vodă
• Viteazul 945—947

RECENZII

N. N.: Bibliotheca Classica Orientalis 948—949

VIATA BISERICESCA

Prot. GHEORGHE SIMU: Din cronica Eparhiei Clujului pe anul 1965 . . 950

INSEMNARI

M. ȘESAN și N. NEAGA: Vești din Patriarhia ortodoxă sîrbă. — Din activitatea stabilimentului Agape-Italia. — O aniversare academică . 951—952

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai, nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citet, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Socialiste România.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în românește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL X, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE, 1965

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

† NICOLAE

Din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al credincioșilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș.

*Iubitului cler și dreptcredincioșilor noștri creștini:
Har, milă și pace de la Dumnezeu - Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos.*

„Tu ești lumina cea sfântă,
Preceastă blagoslovită;
C-ai născut pe Fiul Sfint,
Oamenilor pe pământ“.

(Colindă)

Iubiții mei fii sufletești,

Graiurile colindătorilor au dat glas bucuriei noastre ne-grăite, toată ziua de Ajun, pînă tîrziu în noapte. Iar astăzi, la altar și la strană — și noi toți, cu preoții și cu cîntăreții — am dus mai departe vestirea de bucurie care a țîșnit ieri dimineață, cum s-a revărsat de ziuă, „din gura pruncilor“ și a celor vîrstnici deopotrivă.

„Bucurați-vă totdeauna în Domnul, și iarăși zic — cu Apostolul!¹ — bucurați-vă“ cu deosebire astăzi, căci „Cuvîntul trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi și am văzut mărirea lui, mărirea ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“.²

„Bucurați-vă și vă veseliți“³ căci astăzi, în ziua de Crăciun, staulul din Vifleem se strămută în mijlocul nostru, al celor ce ne adunăm la creștinească rugăciune de obște în sfintele locașuri de închinare ale „Legii noastre strămoșești“.

Bucurați-vă, căci Crăciunul este praznicul bucuriei noastre creștinești.

Astăzi, întîmpinînd duhovnicește pe dumnezeiescul Prunc învăluit în privirea plină de dragoste a Maicii Preacurate și a dreptului Iosif, în smerita închinare a păstorilor și în mirarea dobitoacelor care-l încălzesc, prietenoase, cu suflarea gurii lor,

1 Filipeni 4, 4.

2 Ioan 1, 14.

3 Matei 5, 12.

ne plecăm genunchii și împreună glasurile noastre cu doxologiile cetelor cerești, cîntăm de sîrg: „Mărire întru cei de Sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoie”.⁴

Astăzi, inimile noastre sînt mai calde decît oricînd altă dată în cursul anului bisericesc.

Astăzi, cugetele noastre se pleacă înaintea Celui ce a făcut toate cu Cuvîntul, aducîndu-i mulțumită smerită pentru că a trimis în trup, spre izbăvirea noastră, pe Pruncul prealuminat.

Cei dinții ocrotitori și închinători ai Pruncului Iisus au fost turmele și păstorii din laturile Vifleemului. „Craii” de la Răsărit au venit ceva mai tîrziu. Cerul îi pregătise din vreme, cu solirile lui de taină, ca să înțeleagă că s-a născut Unul mai mare decît ei toți și mai puternic întru curăția Sa dumnezeiască decît toți împărații pămîntului. Bătînd război cu păcatul — și cu cel ce este pricina a toată fărădelegea — El punea temelii unei împărății a păcii și buneivori. După cuvintele Sfîntului Prooroc Isaia, cetățenii acestei împărății aveau să-și facă din săbii fiare de plug și din sulite seceri. Nici un neam n-avea să se mai ridice cu urgie asupra altui neam și nimeni n-avea să mai învețe cumplitul meșteșug de-a se bate.⁵

Așa s-a născut, dragii mei, Fiul Omului: din Mamă fără de tată, după ce se născuse mai-nainte de toți vecii din Tată fără de mamă. S-a născut aproape nebăgat în seamă, cum se și cuvenea să apară în mijlocul unor oameni sătui de necazuri și înfrigați de relele și răii ce-i împresurau cu nedreptăți și asupriri. N-a venit Hristos pe lume în bubuit de tobe și-n zgomot de surle asurzitoare, cum făceau puternicii vremurilor acelora. N-a venit între oameni ca să-i facă să tremure de El, ci ca să-i mîngîie și să-i umplă de nădejdi în izbăvirea făgăduită de prooroci, ca să-i facă să-l iubească și să-l asculte așa cum El avea să-i iubească pînă la moartea pe cruce, dîndu-le pildă de urmat propria Sa ascultare de Părintele ceresc.

Cum i-a fost pogorîrea în trup, smerita-i intrare în lume, așa i-a fost și viața între oameni: *curată ca a unui copil, simplă ca a unui păstor și așezată ca a unui slujitor ascultător.*

Curată ca a unui copil, încît nici potrivnicii Lui cei mai neînpăcați nu l-au putut vădi de vreo vină cu temei. De aceea a avut tot dreptul să spună Sfînților Săi Apostoli — și, prin ei, nouă tuturor celor ce credem: „De nu veți fi (curați) ca pruncii,

⁴ Luca 2, 14.

⁵ Vezi Isaia 2, 4.

nu veți intra în împărăția cerurilor".⁶ Și iarăși: „Fericiți sînt cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu”.⁷

I-a fost viața pe pămînt simplă ca a unui păstor. Vulpile își aveau - atunci ca și acum - vizuinile lor și păsările cerului, cuiburi. Fiul Omului, însă, de multe ori n-avea unde să-și plece capul.⁸ Nu că ar fi căutat anume sărăcia și nevoile, nici că ar fi îndemnat pe cineva să umble după unele ca acestea. Sărăcia nu ține de cald și nevoile îndepărtează de tihnă și fericire. A vrut doar, Hristos-Domnul, să ne arate prin aceasta prețul cel mare al sufletului, să ne dedea cu desfătările fără pereche ale lepădării de sine; a vrut să ne încredințeze că trecerea prin vămile vieții vremelnice cu fruntea sus și cu inima curată, va alcătui la cumpăna dreptelor răsplătiri ale vieții de apoi, adevăratul temei al vredniciei noastre.

În sfîrșit, viața în trup a Pruncului dumnezeiesc s-a depănat în ascultare desăvîrșită, ascultare care a mers pînă la primirea de bunăvoie a morții pe cruce. Prin ascultarea Sa, Iisus Hristos ne-a răscumpărat de sub zapisul păcatelor și ne-a ridicat la viață veșnică pe noi, cei prăbușiți în genunea morții de neascultarea lui Adam și de propriile noastre poticniri. Precum arată și colindul care cîntă:

Cum e robul s-a smerit
Domnul Iisus Hristos,
Și pe noi ne-a mîntuit
Domnul Iisus Hristos!

Iubiții mei fii sufletești,

De Nașterea Domnului, trebuie să ne gîndim totdeauna și la Preacurata Fecioară Maria de Dumnezeu Născătoarea.

Cu aproape o mie de ani înainte de „plinirea vremii”, Sfîntul Prooroc Isaia adeverea că „Fecioara” — una singură pe lume — „va avea în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel, ce se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu”.⁹

Ne minunăm în fața acestei întocmiri dumnezeiești fiindcă credem în ea, nu fiindcă am putea-o pătrunde cu ascuțimea înțelegerii noastre. Credem, fiindcă ni s-a propovăduit astfel de către Sfinții Apostoli, care au fost martorii cei mai apropiați ai petrecerii Fiului lui Dumnezeu în trup omenesc.

⁶ Matei 18, 3.

⁷ Matei 5, 8.

⁸ Vezi Matei 8, 20.

⁹ Isaia 7, 14; Matei 1, 23.

Numai cu mintea, taina Intrupării Cuvîntului nu suferă ispitiri și nici nu îngăduie dezlegare. Fără credință, am rămîne în fața ei ca niște făpturi necuvîntătoare, nepricepînd cum „cu totul a fost între cei de jos și de cei de Sus nicicum nu s-a depărtat Cuvîntul cel necuprins; că pogorîrea lui Dumnezeu n-a fost cu mutare din loc, ci naștere din Fecioară...”, precum adînc, și deslușit arată rugăciunea de preamărire din Acatistul Bunevestiri.

Fecioara care „astăzi pe Cel mai presus de ființă-l naște”, cu dragostea-i de Mamă a Fiului lui Dumnezeu, îi va străjui apoi anii viețuirii Sale în rugăciune, muncă și ascultare, petrecuți la Nazaret.

După ce Mesia iese la propovăduire, Maica Domnului este aceea care descurie izvorul faptelor Lui minunate, la masa de ospăț a unor oameni sărmăni din Cana Galileei. Ea se dovedește astfel milostivă și binefăcătoare față de toți cei ce se află în nevoi și-i cer ocrolirea care nu ne ocolește niciodată.

A purtat la sînu-i preacurat pe Fiul lui Dumnezeu întrupat.

Acum, „Cea mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii”, ne deschide brațele tuturor celor ce-i cerem ajutor, duce Fiului ei și Dumnezeului nostru rugăciunile noastre, mijlocînd — cum numai inima de mamă știe s-o facă — pentru împlinirea lor.

Iubiții mei fii sufletești,

Maica Preacurată știa că Unul este Învățătorul nostru al tuturor: Dumnezeu și Fiul Său. Atîta învățătură ne-a dat Maica Preacurată: să nu uităm acest lucru niciodată! Ni l-a spus simplu, cu sfială de inimă curată. Ni l-a spus *tuturor* celor ce credem, nu numai celor ce slujeau la mesele de ospăț din Cana Galileei. Ni l-a spus așa: „*Faceți orice vă va spune*” *Iisus*!¹⁰ O dată pentru totdeauna, dar cuprinzînd tot ce ne trebuie ca să avem parte de tihna cugetului împăcat în această viață, iar în cealaltă, de iericirea sufletului mutat întru odihna cea fără de sfîrșit.

Ceea ce Fiul „Precestei blagoslovite” ne povățuiește să ținem și să urmăm fără sminteală, deslușit și deplin este arătat în învățătura noastră de credință și de creștinească purtare în lume. Această învățătură de viață dătătoare Sfînta noastră Biserică dreptmăritoare ne-o împărtășește fără contenire în rugăciunile și slujbele ei, în povețele legiuitorilor ei păstori și învățători, în tot cuvîntul ei rostit sau scris.

Miezul acestei învățăături zace în porunca iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Iubirea de Dumnezeu este întruchipată în alipirea noastră de Biserica Fiului Său. Iubirea de aproapele, în cel mai larg înțeles al ei, se vădește în iubirea de Patrie, căci semenul nostru este întregul nostru popor. Laolaltă trăim, laolaltă păzim și cinstim comorile trecutului acestui neam, laolaltă adăugăm acestora — cu însuflețire, cu pricepere, cu stăruință — prețioasele înfăptuiri ale acestor vremuri mari. Înfăptuirile acestea înnoiesc și înavuțesc țara de la un capăt la altul al ei. Ele dovedesc câte — și cât de bine — se pot face în „vremuri cu pace“. Dar ele adevăresc, totodată, că dacă la pace se adaugă chibzuința, atunci înfăptuirile nouă sînt și îmbelșugate, și traionice.

Și din această pricină — nu numai fiindcă Dumnezeu ne-o cere — vă chem cu părintească dragoste și vă îndemn a munci cu toții pentru înălțarea Patriei noastre iubite și pentru fericirea noastră obștească. Făcînd astfel, veți dobîndi pace inimilor voastre și vă veți păstra cugetul curat.

Iubiții mei fii sufletești,

La „vestea minunată“ a Crăciunului, în acest an, inima mea de părinte sufletească al vostru adaugă — cu înfiorată bucurie launtrică — încă o veste bună: Catedrala noastră mitropolitană este împodobită acum ca o mireasă. Cerul și pămîntul, cu tot belșugul lor de chemări la mîntuire și de strădanii de duhovnicească primenire, se întîlnesc în nenumăratele icoane care-i îmbracă strălucit pereții.

La praznicul de pomenire a Sfîntului și Marelui Ierarh Nicolae (6 decembrie) din acest an, am dat mulțumită lui Dumnezeu că ne-a ajutat să vedem împlinită năzuința fierbinte a inimilor noastre de a hărăzi Sionului Ortodoxiei ardelenice pictură corespunzătoare măreției lui arhitectonice.

Împreună-lucrător al bucuriei voastre făcîndu-mă, vă îndemn ca și de astă dată, de Crăciun, la rugăciune să adăugați fapta cea bună, căci mai ales aceasta este mărturia dragostei ce o purtăm aproapelui nostru. Ajutați-vă unii pe alții ca frații cei buni, ca să pliniți Evanghelia și să se bucure toată suflarea de acest praznic luminat.

Dînd mulțumită Părintelui ceresc pentru toate, îl rog să poogore binecuvîntările Sale bogate asupra voastră a tuturor și să ne învrednicească a petrece Sfintele Sărbători ale Crăciunu-

lui, Anului Nou și Bobotezei cu sănătate și bucurie deplină și să le ajungem întru mulți și fericiți ani!

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfintului Duh să fie cu voi cu toți.

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor,

† N I C O L A E
arhiepiscop și mitropolit

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Data în reședința Noastră mitropolitană din Sibiu, la Praznicul Nașterii Domnului din anul 1965.

† T E O F I L

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI

*Preaiubitului nostru cler și tuturor dreptmăritorilor creștini
din această Eparhie: har și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la
Domnul nostru Iisus Hristos.*

„Unde este împăratul de curînd născut
al iudeilor? Fiîndcă am văzut steaua Lui
la Răsărit și am venit să ne închinăm
Lui“ (Matei II, 2).

Iubiții mei fii suflatești,

Evangelhia rînduită să se citească la Sfînta Liturghie în ziua întîia de Crăciun istorisește călătoria magilor de la Răsărit pînă la Betleemul Iudeii. Întrebarea de mai sus este întrebarea făcută de ei la sosirea în Ierusalim.

Mila lui Dumnezeu și harul Lui i-a chemat să cunoască și să preamărească și ei pe Mîntuitorul.

Păstorii cei cu inimă dreaptă au reprezentat lîngă ieslea din Betleemul Iudeii pe poporul cel ales al evreilor.

Magii cei înțelepți, cu inimă curată, au fost chemați să reprezinte lîngă leagănul lui Mesia celelalte neamuri, străine de legea și tradițiile religioase ale lui Israil. În persoana magilor acestea au fost poftite la lumina credinței, au fost invitate să devină moștenirea făgăduită de Părintele ceresc Fiului Său Iisus, cînd I-a zis: „Cere de la Mine și-ți voi da neamurile de moștenire“ (Psalm II, 7).

Îndată după arătarea Sa pe pămînt Cuvîntul întrupat împărtășește tuturor harul bunevestirii, îi poștește la ieslea în care s-a născut ca să le dăruiască pacea Lui. Cel ce este înțelepciunea cea veșnică voit-a să ne arate că El aducea pe pămînt pacea nu numai pentru cei ce erau aproape de El — iudeii reprezentați de păstori —, ci și pentru cei care viețuiau departe de El — înfățișați de către magi. Astfel din două popoare El a făcut

unul singur, fiindcă numai El este mijlocitorul cel desăvârșit prin Care și unii și alții avem intrare slobodă la Tatăl într-un singur Duh (Efeseni II, 14—18).

Păstorilor iudei, Dumnezeu le trimite un înger, fiindcă poporul ales era obișnuit cu arătările duhurilor celor cerești. Magilor, care cercetau mersul stelelor, El le arată o stea minunată. Steaua aceasta este simbolul iluminării lăuntrice care luminează sufletele și le îndeamnă a veni către Dumnezeu. Orice suflet omenesc este luminat ca și magii de steaua chemării la veșnica mîntuire. Tuturor ni se îmbie lumina cea de sus. Este un adevăr de credință că „*Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și să vină la cunoștința adevărului*” (I Timotei II, 4).

Iubiții mei fii sufletești,

Noi cei botezați avem fericirea de a fi văzut steaua și de a fi recunoscut ca Dumnezeu izbăvitor, pe Pruncul cel din peșteră. Noi avem fericirea de a aparține Bisericii creștine, a cărei pîrgă duhovnicească au fost magii de la Răsărit. Să aducem lui Dumnezeu neîncetate mulțumiri pentru că „*ne-a învrednicit să avem parte la moștenirea sfinților, în lumină, izbăvindu-ne de puterea întinericului și mutîndu-ne în împărăția Fiului dragostei Lui*” (Coloseni I, 12—13), mutîndu-ne în Biserica creștină.

Chemarea la credință este o binefacere nespus de prețioasă fiindcă are într-însa sămînța chemării la veșnica fericire a raiului. Să nu uităm nici cînd că această aducere a noastră la credință a fost începutul tuturor milostivirilor lui Dumnezeu față de noi. Să nu uităm că pentru noi totul alîrnă de ascultarea și credincioșia noastră statornică față de chemarea aceasta. Purtarea pilduitoare a magilor ne arată însușirile ce trebuie să întru-nească credința noastră. Ea trebuie să fie grabnică și stăruitoare. Oricare ar fi țara lor de baștină — după unii Persia, după alții Caldeia, Arabia sau India — magii făceau parte dintr-o castă preoțească și se îndeletniceau cu studiul astrelor, al stelelor. Într-o zi li se arată o stea minunată. Strălucirea ei deosebită le izbește privirea, le trezește atenția, în vreme ce un har lăuntric le luminează și le încălzește sufletele. Acest har lăuntric îi face să priceapă că ivirea stelei anunța nașterea unui om puternic și ales, că persoana a cărei arătare o vestește steaua cea mult luminoasă va să fie un trimis al cerului, un mare împărat și binefăcător al celor ce viețuiesc pe pămînt. Harul cel lăuntric îi povățuiește în chip tainic să pornească în căutarea lui, spre a-l cunoaște și a se închina lui. Acestei îndemnări tai-

nice magii îi dau ascultare grabnică. Fidelitatea lor la însuflarea harului este vrednică de laudă. Credința lor vie îi înduplecă să-și părăsească familia, palatele și țara lor. Se poate presupune că magii au fost persoane înstărite, cu funcții de mare răspundere în patria lor, poate chiar crai sau voievozi. Toate aceste situații, legături și obligații nu-i împiedică să se despartă de ele, să pornească la un drum îndelungat, plin de primejdii neprevăzute într-un sezon neprielnic. Harul îi cheamă și ei nu vreau să-i reziste nicidecît. Glasul Domnului îi sfătuiește să plece și ei nu înțeleg să se împotrivească, nu gîndesc nici să amîne. „*Noi am văzut steaua Lui la Răsărit și am venit...*“, noi am pornit îndată ce ni s-a arătat steaua cea binevestitoare.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Iată în ce chip magii ne dau pildă bună, iată cum ei sînt modelul nostru fie că este vorba de chemarea noastră la credință, fie că-i vorba de chemarea noastră la desăvîrșire, la sfințenie. Există într-adevăr pentru orice suflet credincios o chemare la sfințenie: „*Fiți sfinți căci Eu sînt sfînt*“ (I Petru I, 15—16), „*Fiți dar voi desăvîrșiți precum Tatăl vostru cel ceresc este desăvîrșit*“ (Matei V, 48).

Sfîntul Apostol Pavel, cel înțelepțit de Dumnezeu, ne asigură că din toată veșnicia există pentru noi un decret dumnezeiesc, plin de dragoste, care cuprinde această chemare: „*Dumnezeu ne-a ales mai înainte de întemeierea lumii ca să fim sfinți și fără prihană înaintea Lui*“ (Efeseni I, 4). Tot Sfîntul Pavel în altă parte afirmă categoric: „*Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul*“ (Evrei XII, 14). Arătarea acestei chemări este pentru fiecare dintre noi steaua Lui. Ea îmbracă forme diferite după planurile lui Dumnezeu, după caracterul nostru, după împrejurările în care trăim, dar această stea luminează în sufletul fiecăruia.

Și care-i ținta acestei chemări? Ea este destinată să ne călăuzească pe noi ca și pe magi către Iisus. Tatăl cel ceresc face să strălucească steaua Lui întru noi. O spune însuși Hristos: „*Nimeni nu poate să vie la Mine de nu-l va atrage Tatăl Care M-a trimis...*“ (Ioan VI, 44).

Dacă ascultăm chemarea divină cu credincioșie, dacă mergem stăruitor la împlinirea ei, avînd ochii pironiți asupra stelei, vom ajunge la Hristos, Cel ce este scăparea noastră. Și oricît de multe și mari ar fi păcatele, greșelile și lipsurile noastre, Iisus ne va primi cu bunătate. A făgăduit-o cînd a zis: „*Tot*

ce-Mi dă Tatăl la Mine vine și pe cel ce vine la Mine nu-l voi izgoni afară" (Ioan VI, 37).

Părintele ceresc o atrage pe Magdalena, o păcătoasă faimoasă, la picioarele lui Iisus. Și iată că Magdalena urmînd cu credință raza dumnezeiască a stelei ce lucea în sufletul ei păcătos, dă buzna într-o sală de ospăț ca să-I vădească lui Hristos, în văzul tuturor, credința ei, căința și dragostea ei. Magdalena s-a luat după stea și steaua a dus pe Magdalena la Mîntuitorul: „*Păcatele îți sînt iertate... credința ta te-a mîntuit, mergi în pace*" (Luca VII, 48—50. „*Pe cel ce vine la Mine nu-l voi izgoni afară*“.

Viețile sfinților și experiența sufletelor ne arată că adeseori în trăirea noastră există *clipe hotărîtoare* de care atîrnă toată valoarea vieții noastre lăuntrice și uneori veșnicia noastră fericită sau nefericită.

Harul are momentele lui. Irod a întrebat pe magi despre *vremea stelei* care s-a arătat. Vremea stelei, adică vremea harului care ne solicită, ne îndeamnă în chip tainic. Cine nu se apleacă harului decît cu întîrziere arată prea îndeajuns că el nu cedează decît în silă. Supunerea lui este o floare veștedă care și-a pierdut frăgezimea și întîiul ei parfum.

Iubiți credincioși,

Magii ne sînt o pildă strălucită de ascultare față de harul cerului. De altă parte Evanghelia din ziua întîia de Crăciun ne pune înaintea ochilor sufletului nostru și o jalnică pildă de nesocotire a harului dumnezeiesc. Pînă în apropierea Ierusalimului magii au călătorit călăuziți de steaua ce li s-a arătat la Răsărit. Sfînta Evanghelie din această sîntă zi ne mai dezvăluie că îndată după ieșirea lor din orașul împărătesc, steaua a apărut din nou și „*mergea înaintea lor pînă ce a venit și a stat deasupra unde era Pruncul*" (Matei II, 9). Prin această ascundere vremelnică a stelei, Dumnezeu i-a trimis pe magi să vestească celor din Ierusalim — lui Irod, arhierilor și cărturarilor — că a sosit plinirea vremii rînduite pentru nașterea lui Mesia. Întrebarea magilor și mărturisirea lor că li s-a arătat o stea minunată — steaua lui Mesia — a fost pentru iudei o bunăvestire, un har de mare preț. Dar acest har ei l-au zădărnicit. Ocazia de-a cunoaște pe Mesia au nesocotit-o. Nici unul dintre locuitorii Ierusalimului nu i-a însoțit pe magi în drumul lor către Betleemul Iudeii. Locul nașterii Mîntuitorului l-au cunoscut și l-au împărțășit cu grabă magilor. Vremea nașterii au aflat-o de la aceștia.

Totuși nu s-au hotărât să se urnească din loc, să folosească prilejul binecuvântat, oferit lor de mila Domnului.

Iubiții mei fii sufletești,

Orice ocazie de a face bine semenilor noștri este un dar al lui Dumnezeu, este o chemare a Lui. Profitînd de aceste ocazii ne îmbogățim față de Dumnezeu și sporim comoara noastră cea așezată „*în ceruri unde furul nu se apropie și unde molia nu roade*” (Luca VII, 33). Orice ocazie de-a servi pe oameni, frații noștri, înseamnă ocazie de-a servi pe Hristos, Domnul Dumnezeu și Mîntuitorul nostru. Să deschidem larg porțile inimilor noastre ca să găsească răsunet puternic într-însele cuvintele Lui neamăgitoare: „*Adevărat vă spun, că ori de cîte ori ați făcut aceste lucruri unuia din acești frați ai Mei prea mici, Mie Mi-ați făcut*” (Matei XXV, 40). Crezare neîntîrziată și nemișorată să dăm cuvintelor Dascălului nostru cel din ceruri. Să fim bucuroși și fericiți că în persoana celor mai neînsemnați frați ai Lui îl înțîlnim pe El, îl servim pe El, Mîntuitorul nostru de azi și Judecătorul nostru de mîine.

Slujind binele obștesc îl servim pe El, Care se identifică cu cei mulți și cu fericirea lor. Mai fierbinte decît oricînd să cerem astăzi ca să se izbîndească pe pămînt cîntarea îngerilor „*pe pămînt pace, între oameni bună voire*”. Mai fierbinte ca oricînd să cerem Domnului Hristos să binecuvinteze toate strădaniile noastre de pace, de propășire, de înfăptuire a binelui obștesc.

Să punem la inima noastră prosperarea continuă a scumpei noastre patrii și fericirea tuturor fiilor ei, împlinîndu-ne toate datorințele cu curată conștiință.

Tuturor celor ce ați ascultat această scrisoare pastorală vă doresc în rugăciune, ca sfintele sărbători ale Nașterii Domnului, ale Anului nou și ale Bobotezii să le petreceți cu sănătate, în pace și în belșug de bucurii curate, în aceste zile și întru mulți ani.

Nașterea lui Hristos să vă fie de folos!

Al vostru al tuturor de tot binele voitor,

† T E O F I L
Episcopul Clujului

Cluj, la sărbătorile Nașterii Domnului din anul 1965.

„De nu vă veți face ca pruncii nu veți intra în împărăția cerurilor“ (Matei 18, 3), „căci a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu“ (Marcu 10, 14).

† VALERIAN

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL ORADIEI

Iubitorului de Hristos cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini, din această de Dumnezeu păzită Eparhie, har și îndurare de la Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor, iar de la smerenia Noastră arhieresti binecuvântări!

Iubiții mei fii sufletești,

Dintre toate praznicele creștinătății, cel mai dulce și mai apropiat inimilor noastre — făcîndu-ne, măcar pentru aceste clipe sărbătorești, asemenea pruncilor — este luminata sărbătoare a Nașterii după trup a Domnului, Dumnezeului nostru Iisus Hristos.

Pruncul dumnezeiesc în ieslea Betleemului și glăscioarele, ca niște clopoței de argint, ale pruncilor cîntînd strămoșeștile colinde; stelele sclipitoare mai mult ca oricînd pe bolta de cleștar a cerului și albul nepătat al zăpezii de Crăciun, iată tot atîtea priveliști pline de har și frumusețe negrăită, care ne readuc în suflete curățenia și gingășia copilăriei.

Asemenea pruncilor, venim și Noi, smeritul vostru arhi-păstor, la fereastra inimilor voastre credincioase — la acest ceas fermecat al Ajunului și Crăciunului — aducîndu-vă cu-vîntul Nostru de învățătură și îndemnîndu-vă, cu versurile co-lindelor născute din trăirea creștină a credincioșilor și limba cea plină de haruri poetice a minunatului nostru popor:

„Nu dormiți în astă seară,
Ci ședeți la privegheală,
S-așteptăm pe Domnul Sfînt
Ca să vie pe pămînt!
Că nu-i vremea de dormit,

„Da-i vremea de-mpodobit,
Cu podoabă de mătasă,
Prin prejur cu aur trasă!
Domnul, Dumnezeu“*).

* Colindele din această pastorală sînt culese din lucrarea „COLINDE“, în-tocmită de prof. G. Breazul, București, 1938.

Unind cerul cu pământul, Praznicul Nașterii Domnului — prin înțelesul său pe de o parte și prin datinele care-l însoțesc pe de altă parte — înfățișează minții și inimii noastre dragostea, în ceea ce înseamnă ea mai frumos și mai înalt pentru creștin: dragostea nemărginită a lui Dumnezeu față de om, la care adevăratul creștin răspunde cu dragoste neștirbită și recunoștință fierbinte față de Dumnezeu.

Asupra acestei dragoste dumnezeiești și creștinești să stăruim, la acest fermecător praznic, căci din ea renasc sufletele noastre. O dată cu Nașterea Pruncului dumnezeiesc, avem și noi putința să ne naștem din nou, sufletește, ca pruncii. În acest chip, întâmpinăm sărbătorile Crăciunului în cele mai alese și albe straie sufletești și, în același timp, ne facem vrednici de împărăția lui Dumnezeu.

Iubiții mei fii sufletești,

Nașterea după trup a lui Dumnezeu-Fiul în peștera Betleemului este începătura mântuirii noastre, este semnul și dovada dragostei mai presus de fire a lui Dumnezeu, față de omul căzut în păcat.

Îmbrăcînd trupul firav al copilului — și încă în cea mai mare umilință cu putință, avîndu-și drept leagăn ieslea dobitoacelor — Dumnezeu-Fiul s-a pogorît din cer pe pământ, ca să se înfrățească, omeneste, pînă și cu cel mai smerit dintre noi, îndemnîndu-ne și ridicîndu-ne și la cer, pentru recîștigarea raiului pierdut.

Jonathan — fiul regelui Saul — din nemărginită dragoste față de David, și-a jertfit măreția și s-a despuiat de hainele și armele lui princiare, ca să-l îmbrace, cu dragoste, pe păstorul pe care-l iubea ca pe sine însuși.

Asemenea a făcut și Fiul lui Dumnezeu: prin nașterea Sa după trup, în schimbul firii noastre slăbite și neputincioase, ne-a îmbrăcat în dumnezeirea Sa, ca să ne întărească și să ne înarmeze în lupta pentru mîntuirea noastră. O asemenea dragoste este mai presus de înțelegerea noastră, dat fiind prețul nesfîrșit de mic — trupul nostru omenesc — pe care l-am plătit pentru slava dumnezeiască ce s-a revărsat în noi, în om, prin Nașterea de la Betleem.

În prorocia Isaiei se arată că „prunc S-a născut nouă, un fiu S-a dat nouă, a Cărui stăpînire e pe umărul Lui” (Isaia 9, 5). În peștera Betleemului S-a născut „pruncul” și „fiul” pro-

rocit din veac. Dar „stăpînirea care este pe umărul Lui“ este crucea. Crucea pe care S-a jertfit, „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire“, crucea cu care a învins pe diavol și a înfrînt moartea. Iar crucea — adică jertfirea de Sine spre mîntuirea noastră — începe o dată cu ieslea.

De aceea și colindele — pe lîngă bucuria Nașterii — nu ocolesc și nu uită să ne îndemne a lua aminte la acest adevăr, la înțelesul de jertfă al nașterii lui Hristos, începînd cu împrejurările umile în care s-a petrecut și prevestind drumul calvarului de mai tîrziu, jertfa pe cruce pentru mîntuirea noastră.

„Coborît-a, coborît	„Și-a aflat o poiecioară
Maica Sfîntă pe pămînt	Și-a așternut fîn uscat
Și-a umblat din casă-n casă	Și-a născut mîndru-mpărat
Nimeni, de 'mas, nu o lasă.	Care ne-a răscumpărat
Cînd a fost colea de seară,	De la muncile din iad“.

Privești ieslea Betleemului și vezi crucea Golgotei! Gol a fost Iisus în iesle, gol a fost răstignit pe cruce. Pruncuț care nu știe a grăi în iesle — ca un copil curat, care nu știe a grăi, a stat în fața judecății lui Pilat și Irod. N-a avut parte de lăcaș vrednic de El la naștere, n-a avut nici măcar loc pentru mormînt după moarte, după cum n-a avut nicăieri loc unde să-și plece capul, toată viața Sa pămîntească. S-a născut în întunericul nopții, și-a dat duhul pe cruce în întunericul cel mare ce s-a lăsat deasupra pămîntului, la ceasul al șaselea. S-a lăsat legat în fașe la naștere. S-a lăsat legat de funii de cei ce L-au judecat, osîndit și răstignit. S-a născut între dobitoace — a fost răstignit între tîlhari.

Este o adevărată comoară de înțelepciune și frumusețe, de realism și poezie, străbuna colindă „Ziurel de zi“, în care creștinul din popor zugrăvește, prin mijloace și icoane luate din însăși viața țaranului nostru, adevărul că Nașterea va culmina cu patimi, că prin inima Maicii Sfinte, odată și odată, „va trece sabia“ (Luca 2, 35):

„Sus în poarta raiului,
Ziurel de zi,
Șade Maica Domnului
Cu Fiul sfînt lîngă ea,
Dar Fiul tare plîngea.
Taci Fiule nu 'mai plînge

Că eu Ție Ți-oi aduce
Două mere argintele
Să te joci Fiuț cu ele!
Fiul sfînt așa zicea:
„Nu plîng, Maică, de aceea,
Ci uită-te Maică-n josu

Mai din josu,
De vezi fauri făurind,
Mie piroane făcînd,
Ci uită-te Maică-n sus,

Colo-n sus, și mai în sus,
De vezi bărdaci bărduind,
Și mie cruce făcînd!
Ziurel de zi“.

Dar — după cum pe cruce a pătimit numai Iisus-omul, nu și Dumnezeu, a Căruia măreție nu poate fi cu nimic scăzută și întinată — la fel, în ieslea dobitoacelor, suferă numai Iisus, nu și Dumnezeu-Fiul. Dumnezeirea lui rămîne întreagă și neciunțită. Nici un cap încoronat, de pe pămîntul acesta — cu toată măreția palatului în care s-a născut și a scumpetelor în care a fost îmbrăcat — n-a avut parte, la naștere, să-i cînte corul îngerilor. Numai lui Dumnezeu-Fiul I se putea cînta: „*Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu...*“ (Luca 2, 14). De aceea, și colindele noastre creștinește Îl vor îmbrăca, dintotdeauna, pe pruncul Iisus, în straiile împărăției Lui dumnezeiești, care aștern o lumină aurie întru totul dulce și tainică, asupra umilului staul în care S-a născut Mîntuitorul.

Iubiții mei fii suflatești,

Nemărginită dragoste L-a însoțit, la fel chiar din clipa Nașterii, pe dumnezeiescul Prunc, Care încă din ieslea Betleemului își luase pe umeri crucea jertfirii pentru mîntuirea noastră, a tuturor.

Pruncul Iisus a fost iubit de Dumnezeu, Care I-a trimis îngerii să-i cînte și Care L-a apărut de prigonirea lui Irod poruncindu-i bunului ocrotitor Iosif, prin îngerul Său: „*Scoală, ia Pruncul și pe mama Lui și fugi în Egipt și stai acolo, pînă-ți voi spune Eu: căci Irod va să caute Pruncul, ca să-l omoare*“ (Matei 2, 13).

Pruncul Iisus a fost iubit de ceata îngerilor, care s-au veselit și i-au cîntat imn de glorie cerească: „*Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu*“... Dacă s-au bucurat așa de mult îngerii — care fac parte din Biserica triumfătoare și slujesc, în fericire veșnică, în fața tronului dumnezeiesc — cu atît mai mult ne bucurăm noi, și-L iubim pe Pruncul dumnezeiesc fiindcă prin El, prin Nașterea Sa după trup, noi, cei de pe pămînt, care facem parte din Biserica luptătoare, ne înfrățim cu El, ne îndumnezeim, căpătăm cheazășia moștenirii cerești.

Pruncul Iisus a fost iubit de Maica Sfîntă, care — închinîndu-I-se ca Domnului și Dumnezeului ei — L-a îmbrățișat

totodată cu cea mai duioasă dragoste și grijă de mamă, „L-a înfășat și L-a culcat în iesle“ (Luca 2, 7). Dacă locuitorii Betleemului nu s-au dovedit vrednici să-I dea loc de legănat dumnezeiescului Prunc, noi nu ne vom asemăna lor. Ci, — la fel ca și Maica Sfântă — cu nespusă dragoste, cu sfială și sfințenie, Îl vom „culca“ pe Mântuitorul în casa sufletului și trupului nostru, primindu-L în Sfânta împărtășanie. Și cum Maica Domnului cu mâini nespuse de curate L-a înfășat, și L-a culcat, și L-a legănat pe Pruncuțul dumnezeiesc, tot așa și noi, cu sufletele curățite prin Sfânta Taină a Spovedaniei, Îl vom „culca“ pe Hristos Euharisticul în sufletele noastre.

Pruncul Iisus a fost iubit de Sfântul și Dreptul Iosif, bătrînul logodnic sufletesc al Pururea Fecioarei, ocrotitorul devotat și cucernic al Maicii Sfinte și al dumnezeiescului Prunc, încă de pe cînd Iisus își luă trup sfințit prin har. Bunul Iosif, teslarul, a fost acela care, la ceasul Nașterii, a curățit staulul și a aprins candelă ca să lumineze peștera. La fel și noi — la această zi de mare praznic — ne vom curăți sufletele de păcat, prin Sfintele Taine ale Bisericii, și vom ridica și mai sus flacăra din candela faptelor noastre celor bune ca să ne fie luminată nu numai casa, ci să ne fie luminate, mai întîi, sufletele în care primim pe Mesia.

Pruncul Iisus a fost iubit de cei trei magi de la Răsărit, care l-au închinat aur, smirnă și tămîie nu unui oarecare împărat pămîntesc, ci căutau și au aflat pe Acela Care este „Calea, Adevărul și Viața“ (Ioan 14, 6). La fel Îi vom închina și noi Mântuitorului — și acum, la zi de praznic, și de-a pururea — aurul dragostei noastre față de aproapele, smirna grijii noastre față de cei adormiți în Domnul, tămîia dragostei noastre față de Dumnezeu.

Pruncul Iisus a fost iubit de păstorii ce păzeau turmele în clipa nașterii și care — la îndemnul cel covîrșitor de slavă al îngerilor — au pus la pămînt toate, au lepădat grijile cele de zi și s-au dus să se închine lui Mesia Cel prorocit și așteptat, ducînd apoi vestea cea bună în Ierusalim și mai departe. La fel și noi — atunci cînd ne ducem la Sfînta Biserică, unde în dumnezeiasca Liturghie, se desfășoară lucrarea mîntuitoare a lui Hristos, de la Naștere și pînă la Înălțarea la ceruri „toată grija, cea lumească să o lepădăm“, ca să ne umplem de slava lui Dumnezeu fiecare colțișor al inimii noastre. Și vom duce pretutindeni, ca și păstorii, vestea cea bună a mîntuirii.

Așa cum spune colinda:

„Cu păstorii dimpreună
Lăudați și cântați
Și vă bucurați,

„Să ne facem voie bună,
Că ni s-a născut Hristos,
Să ne fie de folos“.

Pînă și boul și asinul din staulul de la Betleem și-au arătat, în felul lor, dragostea și grija față de Pruncuțul Iisus. Doar scrie la prorocia Isaiei: „*Boul își cunoaște stăpînul și asinul ieslea Domnului său*“ (Isaia 1, 3). Cu toate că făceau parte din lumea celor care nu cuvîntă, aceste pașnice, umile și blînde animale au împărțit cu Pruncuțul dumnezeiesc tot ce aveau: peștera ca sălaș, ieslea și paie ca leagăn, ba chiar suflînd asupra Lui, „căldură ca să-i facă“.

Să nu ne sfiim a lua pildă bună de la aceste necuvîntătoare. Pruncul Iisus S-a născut, după trup, acum aproape două mii de ani și nu la Betleem ne așteaptă El cu dragostea și grija noastră. Dacă-L căutăm cu tot dinadinsul, Il aflăm pe Iisus în fiecare din „cei mai mici frați ai Săi“, așa cum îi numește Domnul pe toți cei ce au nevoie de dragostea și înțelegerea, de mila și mîngîierea noastră. Cu fiecare faptă bună față de aproapele nostru, pe Însuși Hristos, pe Însuși Pruncuțul Iisus, Il adăpostim, Il adăpăm și-L îmbrăcăm: „Adevăr zic vouă: Întru cît ați făcut acestea unuia din acești frați mai mici ai mei, Mie mi-ați făcut“ (Matei 25, 40),

Iubiții mei fii sufleșteți,

Iubit a fost la Naștere, iubit a fost, din veac în veac, de două mii de ani încoace, Pruncul Iisus, de tot sufletul cel creștinesc. Tocmai de aceea, Crăciunul este cea mai duiosă sărbătoare de peste an, cea mai apropiată de inima noastră omenescă, deschisă spre dragoste. În centrul acestui praznic se află Copilul dumnezeiesc, născut în împrejurări atît de simple și de omenști.

Nespus îl iubește credinciosul pe Pruncul Iisus, fiindcă Fiul lui Dumnezeu n-a venit cu chip slăvit și strălucitor, care să ne uimească și orbească prin măreția sa și să ne țină îndepărtați de El. Ci, dimpotrivă, a venit la noi îmbrăcat, cu smerenie, în trup omenesc supus tuturor suferințelor omenști: frigul și foamea, sărăcia și toate durerile.

Zguduitoare pildă de modestie. Pruncul Iisus a sălășluit în staulul vitelor, ca să lase celorlalți călători ospitalitatea și căldura hanului. La dumnezeiasca lucrare de mîntuire, Dumnezeu-

Fiul a ocupat, printre noi, locul cel mai de urmă, de copil sărac între săraci și umil între cei umili, ca să ne dea nouă locul cel mai de cinste la care năzuiește creștinul: acela de cetățean al împărăției lui Dumnezeu.

Il iubește creștinătatea pe Pruncul Iisus, fiindcă — prin sărăcia și umilința Nașterii Sale — S-a apropiat atât de mult de noi, S-a îmbrăcat în goliciunea și slăbiciunea trupului nostru, ca să plătească și să răscumpere în locul nostru păcatul nostru strămoșesc, prin suferințele și jertfa Lui.

La lupta pe care avea s-o poarte cu Goliat, Păstorul David nu s-a îmbrăcat cu armura regească a lui Saul, ci s-a înfățișat în straie umile de păstor și cu praștia în mână. La fel și Mîntuitorul, la lupta cu diavolul, purtată pentru izbăvirea neamului omenesc, S-a înfățișat ca om adevărat, născut în peștera de la Betleem. Prin aceasta, ne-a dat cheazășie și nouă, tuturor, asupra biruinței pe care putem să o avem împotriva diavolului și a păcatului, așa cum spune Apostolul: „*Căci nu avem un arhiereu căruia să nu-i fie milă de noi, cei în nepuințe, ci unul Care, ca și noi, e ispitit în toate, afară de păcat*” (Evrei 4, 15).

Colindele noastre Il alintă, cu nespusă delicatețe și duioșie, pe Pruncul Iisus, tocmai fiindcă Il simțim așa de aproape de inima noastră, deschisă frumuseții și harului de sus, întocmai ca o floare deschisă luminii și picăturilor de rouă! Ce adîncimi de înțelepciune, ce temeieri de credință și muguri de frumusețe, în asemenea colinde, în care este cîntat Pruncul Iisus cu straietele sărăciei transfigurate de dragostea credinciosului:

„Și măturați curțile
Și-aprindeți făcliile,
Că vă vin colindători,
Pe la miez de cîntători,
Nu vă vin cu nici un rău,
Ci v-aduc pe Dumnezeu...
Lerui, Domnul nou
Un Dumnezeu nou născut,
În flori dalbe învăscut
Mititel și-nfășețel,
Florile dalbe.
Curge mirul de pe El,
Cîrpele-s de flori de măr

„Fașa dalbă de mătasă...
Fașa albă de mătasă,
Domn, Domn, Domn din cer:
Să-I fie moale la oase.
Cu scutecul de fuior,
Moale pentru trupușor.
Cu chitia de bumbac,
Să-I fie moale la cap.
Ce-i în vîrfurile chichiutei?
Este-o piatră nestemată,
Ce plătește țara toată,
Țarigrad pe jumătate,
Rusalim a treia parte...”

Îl iubește creștinătatea pe Copilașul Iisus, în icoanele noastre. De la un Rubens sau Rafael, de la un Grigorescu sau Tătarescu și pînă la meșterul zugrav din popor sau din sihăstria monahicească, cu toții au adăstat asupra Nașterii din peștera Betleemului, iscînd frumuseți nepieritoare. Iar icoana Prea Curatei și pururea Fecioarei Maria ne este scumpă și apropiată inimilor noastre, tocmai fiindcă în ea ni se înfățișează nu singura Maria, ci ipostaza ei de Maică Sfîntă, strîngînd la piept pe dumnezeiescul Prunc. Ne este scumpă icoana Pruncuțului Iisus, fiindcă în chipul Lui își caută întrupare năzuința noastră spre mîntuire. Năzuința credinciosului de a recăpăta curătenia copilăriei din raiul pierdut prin păcatul strămoșesc, — un rai pe care Mîntuitorul ni l-a recîștigat, prin jertfa Sa, pentru fiecare din noi.

Iubiții mei fii sufletești,

Lucrarea mîntuitoare a Celui născut în peștera Betleemului ne cheazăuiește recăpătarea prunciei și curăteniei edenice. Ne putem îmbogăți cu asemenea bunuri neprețuite — începînd tocmai de la acest luminat praznic al Pruncului celui dumnezeiesc — făcîndu-ne și noi, oricît am fi de înaintați în vîrstă, asemenea pruncilor, asemenea Celui culcat în iesle.

O străveche colindă tocmai despre o asemenea renaștere sufletească ne vorbește, în chipul pildei:

„Cînd S-a născut Dumnezeu, „Fîntîni seci mi-a izvorît...
Hoi, Lerumdai, Lerui, Doamne, El în iesle Se năștea,
Cîmp pîrlit: Mi-a odrăslit, Pre nuiiele flori creștea“...
Crîng uscat: Frunza mi-a dat,

Oricît de uscat ar fi sufletul cuiva și oricît de împotrivită inima lui, renaște la noua viață duhovnicească, își recapătă curăția prunciei din grădina Edenului, prin jertfa lui Hristos, prin harul cel de sus, care ne scaldă în slavă, precum lumina cea mare pe păstorii de la Betleem.

Drept aceea, alergînd și noi, ca păstorii, la ieslea Betleemului, să lepădăm la intrarea peșterii sfințite toată „bătrînețea“ și „învîrtoșarea“ păcatelor noastre și să cutezăm a ne apropia de chipul dumnezeiesc al Pruncuțului Iisus, făcîndu-ne și noi prunci sufletești. Numai așa Îl vom înțelege, Îl vom cinsti și-L vom iubi cu adevărat pe dumnezeiescul Prunc, făcîndu-ne asemenea Lui.

Răsplata ne va fi nu numai minunata priveriște a acestui praznic, ci însăși mîntuirea noastră, încetățenirea noastră în împărăția cerurilor, după cuvîntul Mîntuitorului: „*De nu vă veți întoarce și de nu vă veți face ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor*” (Matei 18, 3), „*căci a unora ca aceștia este împărăția Lui Dumnezeu*” (Marcu 10, 14).

Prin Sfîntul Botez ne-am născut din nou, „din apă și din duh”, căpătînd haina sufletească albă și strălucitoare, curată ca sufletele pruncilor nou-născuți. Dar — cum nu se află om care să viețuiască și să nu greșească — în multe și felurite chipuri întinăm această pruncie sufletească, prin greșeala cea de voie și fără de voie. Veniți la scaunul duhovniciei, dragii mei, iar acolo, prin Sfînta Taină a Spovedaniei, vă veți recăpăta curăția sufletească a prunciei nevinovate, prin harul cel de sus, după cuvîntul Psalmistului: „*Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți; spăla-mă-vei și mai vîrtos decît zăpada mă voi albi*” (Psalm 50, 8). Iar Prea Cinstitul și Prea Curatul Trup și Sînge al Domnului, Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — care ni se împărtășește spre iertarea păcatelor și spre viața de veci — ne va face vrednici să fim și noi îmbrățișați și binecuvîntați de Mîntuitorul, precum pruncii de odinioară, după mărturia evanghelistului (Marcu 10, 16).

A fi copil înseamnă a fi un om nou cu totul, care are de partea lui tot viitorul și căile deschise spre atîtea și atîtea împliniri, bucurii și frumuseți. Iată că Mîntuitorul ne îndeamnă — ba, mai mult, ne ajută chiar, prin harurile ce se revarsă, fără secătuire, în Sfînta Sa Biserică — să ne facem din nou prunci, „oameni noi”, păstrînd toată înțelepciunea bătrîneții, alături de curăția prunciei fără prihană. De aceea — tocmai acum, la praznicul Nașterii Domnului și al renașterii noastre sufletești — cu atît mai mult putem înțelege și urma cuvîntul Apostolului, care zice: „*Să lepădați chipul de viață din trecut, al omului celui vechi, care piere în poștele lui cele ademenitoare, și înnoind duhul minții voastre — să vă îmbrăcați în omul cel nou; făcut după chipul lui Dumnezeu, de o cuvioșie și sfințenie adevărată*”.

Iar „omul cel nou” — bunul creștin — este omul adevărului și al dreptății, este omul iubirii de aproapele și al faptelor bune, este omul hărniciei și al năzuinței spre propășirea norodului, este omul iubirii de familie și patria sa, dar totodată omul păcii, iubitor a toată omenirea. Într-un cuvînt, „omul cel nou” este omul sfințeniei, care cată a fi, oriunde și oricînd, „*vas de*

cinste, sfințit, de bună treabă stăpînului, gătît spre orice lucru bun" (2 Timotei 2, 21), așa cum gătît spre tot lucrul bun este și copilul cel nou născut.

Marii scriitori clasici — inspirîndu-se din sfințenia și taina nopții de Crăciun, din puritatea și suavitatea Pruncului Iisus și a tuturor pruncilor din lume — au dăruit lumii opere nemuritoare, de măiestrită frumusețe și de mare bogăție morală. F. T. A. Hoffmann, în basmul său „Spărgătorul de nuci“ ne înfățișează copilul luptător pentru bine, împotriva răului. Charles Dickens, în nuvela „O noapte de Crăciun“ îl înfățișează pe omul vîrstnic hotărît să-și recîștige pruncia sufletească. Iar un mare poet român, cîntăreț al suferințelor poporului, vede numai în copil refacerea renașterii sufletești a omului, în admirabile versuri ca acestea:

„Veniți la sînul meu cu toții,	„Ca unda mîlului de munte,
Copii cu frunțile senine,	Îmi amuțește-ndurerată
Veniți, să primeniți izvorul	Povestea filelor cărunte.
Nădejdi mele de mai bine!	Și parcă-mi picură un cîntec
Voi sînteți roua dimineții	La poarta minții mele reci:
Ce scînteie neștiutoare	O dulce-ntîrziată rază
Ce poartă-n ea întreg argintul	Din raiul meu pierdut pe
Curat al razelor de soare.	veci“:
Căci rîsul vostru — plin, năvaln	

Și tocmai în aceasta-i taina și măreția și bucuria Nașterii lui Hristos: Nimeni dintre noi nu-și are raiul „pierdut pe veci“, fiindcă Pruncuțul de la Betleem ne cheamă la El, ne îndeamnă și ne ajută să ne facem din nou prunci sufletești, flori minunate în grădina raiului lui Dumnezeu!

Iubiții mei fii sufletești,

De la Dumnezeu-Tatăl și pînă la făptura necuvîntătoare, toți și toate și-au arătat dragostea, la Naștere, față de Pruncuț Sfințit de la Betleem. Un singur om s-a abătut de la aceasta: nesățiosul și neînduratul Irod, care — temîndu-se, fără temei, că Iisus i-ar lua vreodată domnia — a căutat să-L ucidă pe dumnezeiescul Prunc, și ca să-și ajungă această mîrșavă țintă, a dat sabiei, cu monstruoasă cruzime peste zece mii de copii.

Ce putem spune, oare, la praznicul Nașterii Pruncuțului Iisus, acelora care — tocmai la sfintele zile ale Crăciunului, pe care ei pretind că-l „sărbătoresc“ — își trimit departe peste mări

și țări, păsările de metal ale morții asupra unei țări străine, care vrea să trăiască în pace, după rînduiala ei, și aruncă suferințe și lacrimi, jale și moarte, asupra copiilor, femeilor și bătrînilor din sate și orașe?

Nu, în acest chip nu te poți socoti creștin! Nu, în acest chip nu-L iubești pe Pruncul Sfînt de la Betleem! Căci scris este: „*Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște, mincinos este!*” (1 Ioan 4, 20).

Nu poți nici măcar rosti numele Betleem, dacă inima nu ți-i dăruită, cu totul, înfăptuirii și străjuirii păcii. Nu este cu putință și nu este creștinește să te apropii, de ieslea Betleemului, purtînd într-o mîină darurile magilor și în alta sabia lui Irod. Dumnezeiescul Prunc privește cu ochi îndurerați la vărsarea de sînge și încălcarea păcii după care jinduiesc popoarele și căminele.

Cu atît mai vîrtos noi, creștinii din această țară a dreptății și a păcii, ne dovedim vrednici de a sărbători neciuntit, nu numai pe jumătate, Nașterea Domnului. Cîntînd, o dată cu îngerii, în noaptea sfîntă a Ajunului, „*Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu*”, prin munca și strădania, prin veghea și lupta noastră căutăm a plini, în fapt de viață, cea de a doua parte a cîntării îngerești: „*și pe pămînt pace, între oameni buna voire*” (Luca 2, 14). Adevărată slavă lui Dumnezeu, sus, în ceruri, îi cîntăm și-I aducem, numai făurind și păzind pacea omenirii, aici, jos, pe pămînt.

Dintr-o asemenea dorire de pace — care face parte din înșăși firea și năzuințele de veacuri ale poporului nostru — s-a născut adevărul, duiosia și frumusețea unei colinde ca aceasta:

„Hoi, Lerui, Doamne,
Vînătorii lui Crăciun
Au purces din zori la drum
În poiana muntelui,
Iasă cerbul Domnului
Cu coarnele rămurite
Cu mițele aurite:
Ho-ho! Nu vă-narmați,
Nici nu mă săgetați,
Că pe cer, azi, s-a ivit

„Un luceafăr strălucît!
Căci astăzi Fiul cel sfînt
Pace-aduce pe pămînt!
Sînge astăzi să nu curgă!
Lacrimi azi să nu mai scurgă!
Vînătorii îmi cădeau
În genunchi și se rugau,
Cîinii toți îi adunau
Din săgeți cruce făceau“...

Iubiții mei fii sufletești,

Faptele Apostolilor ne istorisesc că păgânii din Listra, uimiți de cuvintele și semnele lui Pavel și Varnava, i-au socotit zei și voiau să le aducă jertfă. Ce vom face noi? Cu ce evlavie și sfială nemărginită, cu ce credință și dragoste neștirbită trebuie să-L întâmpinăm pe Însuși Dumnezeu-Fiul, care vine în mijlocul nostru, în casa și inima fiecăruia dintre noi, prin Nașterea de la Betleem? Trebuie să ne gătim cu mare grijă pentru această clipă de taină, când ne atinge aripa dumnezeirii, când se revarsă peste noi lumina Călușului de sus!

Prăznuim, după datina din veac, Nașterea lui Hristos, cea după trup. Vrednic și de laudă lucru. Dar și mai vrednic de laudă și mai minunat și plin de adevărul Praznicului va fi când Pruncul dumnezeiesc se va naște nu numai în peștera Betleemului, ci și în sufletele noastre! Să ne facem ca pruncii, ca să-L iubim cum se cuvine și să fim și noi iubiți de Copilașul divin! Prunci la suflet, în această sfântă noapte a Ajunului, și nu numai acum, ci zi cu zi și clipă cu clipă, întru slava lui Dumnezeu și mântuirea noastră, în comuniune de credință și iubire cu îngerii din ceruri, cu magii și păstorii pământului.

Și atunci, plini-se-va, în lume, icoana cea minunată pe care ne-o zugrăvește străbuna colindă, care leagă de Nașterea Domnului toate năzuințele de propășire și de pace ale universului.

„Iată lumea că-nflorește, Florile dalbe,
Pământul că-ntinerește!
Cînt' prin luncă turturele,
La fereastră rîndunele!
Și-un porumb frumos, leit,
Dinspre zare a venit,
Floare albă a adus
Și la căpătîi s-a pus! Florile dalbe“.

Sărbători fericite tuturor!

Al vostru binevoitor și rugător către Dumnezeu,

† VALERIAN ZAHARIA
Episcopul Oradiei

Data în reședința Noastră episcopală din Oradea, la 25 decembrie 1965, Praznicul Nașterii celei după trup a Domnului.
Nr. 4.892/1965.

CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN SIBIU

„...Ca, zarea strălucește și
ca luna-i de frumoasă,
ca soarele de luminoasă”.
(Cântarea cântărilor 6, 10)

„Duh este Dumnezeu și cei ce i se închină, cade-se să i se închine în duh și adevăr” (Ioan 4, 24), — așa ne-a încredințat Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, o dată pentru totdeauna, în memorabilul Său dialog cu isteața femeie samari-neancă.

Două zeci de ani mai târziu, incomparabilul Apostol al „neamurilor”, Sfîntul Pavel, relua această idee, dezvoltînd-o în fața elitelor sofiei politeiste a antichității, cu prilejul zguduitorii confruntări din Areopagul atenian: „Dumnezeu, care a făcut lumea aceasta și toate cele ce sînt într-însa, fiind Domnul cerului și al pămîntului, nu locuiește în temple făcute de mînă omenească și nici nu-l slujesc mîini omenești, căci n-are nevoie de nimic, de vreme ce el dă tuturor viață și suflare și toate” (F. Ap. 17, 24—25).

Nici evreii monoteiști ai Vechiului Testament nu gîndeau altcum. Solomon împăratul a dat expresie acestei convingeri religioase corecte în rugăciunea pătrunzătoare pe care a rostit-o cu prilejul inaugurării („sfînțirii”) templului din Ierusalim: „Domnul a spus că El binevoiește să locuiască în negură (scil.: pretutîndeni și nevăzut). Iar eu am zidit casă, ca să locuiești tu, cel sfînt, și locaș unde să petreci tu în veci...”. „Adevărat să fie că Dumnezeu va locui cu oamenii pe pămînt? Dacă cerul și cerurile cerurilor nu te încap, cu cît mai puțin te va încăpea templul acesta, pe care ți l-am zidit eu” (II Cronici 6, 1—2 și 18).

Răspunsul cuvenit întrebării lui Solomon avea să-l dea — la nivel de competență absolută — Mesia cel întrupat: „Unde sînt doi sau trei adunați întru numele meu, acolo sînt și eu cu ei” (Matei 18, 20).

Noi nu construim biserici fiindcă Dumnezeu ar avea trebuință de sălaș instalat în timp și spațiu. Aceasta ar contrazice una din însușirile fundamentale, personale ale lui Dumnezeu: omniprezența. Noi durăm locașuri de rugăciune ca să ne întâlnim acolo întru numele Domnului, ca să ne rugăm Lui, ca să ne înfrățim întru bucuria comuniunii creștinești. Acest mod de întâlnire este dorit și încuviințat de Dumnezeu — și, de aceea, binecuvîntat de El și de oamenii credincioși deopotrivă, precum ne încredințează psalmistul păstor, împărat și profeț, cînd zice: „Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului! Binecuvîntă-mu-vă pe voi din casa Domnului” (Psalm 117, 26; comp. și Ioan 12, 13).

„Casă a Domnului”, în acest înțeles — simplu și superior — de sălaș de întâlnire la rugăciune și comuniune va fi orice biserică creștină, de oriunde, oricînd. Aceasta, cu atît mai vîrlos cu cît la altarul ei se aduce fără conținere jertfa cea fără de sînge, iar credincioșii primesc înăuntrul lor pe Mirele ceresc, în Sfînta Taină a Cuminecăturii.

Desigur, rămîne adevărat „în veac” că pentru cel ce se roagă după cuviință — fie că preamărește pe Părintele ceresc, fie că-i cere ajutorare, fie că-i aduce mulțumită pentru binefacerile ce le revărsă de sîrg asupra noastră — orice loc este potrivit pentru rugăciune. Căci zice Domnul, prin proorocul (Maleahi 1, 11): „În tot locul tămîie se aduce numelui meu”. Iar Sfîntul Apostol Pavel îi scrie lui Timotei: „Voiesc dar ca bărbații să se roage în tot locul” (I Tim. 2, 8). „Mîntuitorul — precum arată „Învățătura de Credință creștină ortodoxă” (tipărită cu aprobarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în București, la anul 1952) — se ruga în templu și în sinagogă, în loc pustiu și în munți, în soișor și în grădina Măslinilor, pe cruce și în alte locuri. Iacob Patriarhul își făcea rugăciunea pe cîmp, Daniil Proorocul în groapa cu lei, Sfînții Apostoli Pavel și Sila în temniță (F. Ap. 16, 25—26). Dumnezeu primește să i se grăiască în tot locul (F. Ap. 17, 24), după cum amîntește Mîntuitorul femeii samarinence (Ioan 4, 23). Deci ne putem ruga oriunde. Dumnezeu nu ține seama de nici un fel de loc, pentru că El cere doar inimă cucernică, precum deslușit a arătat, între alții, la vremea sa, și Sfîntul Ioan Gură de Aur (în Omilia a IV-a asupra Anei și în Omilia asupra crucii bunului tîlhar): Cu toate acestea, „este un asemenea loc,

hărăzit numai rugăciunii": „biserica sau casa lui Dumnezeu": „Casa mea, casă de rugăciune se va chema" (Matei 21, 13).

„Domnul Hristos se ducea să se roage în templu și în sinagogă, iar creștinii în vremea prigoanelor se duceau în peșteri, la casele lor de rugăciune, chiar cu primejdia vieții lor. Rugăciunea făcută în biserică, în loc sfințit, unde tot ce ne înconjoară ne îndeamnă la uitarea grijilor zilnice și la evlavie, are mai multă putere. Rugăciunile făcute în biserică sînt negreșit mai bine primite, fiindcă aici nu sîntem singuri. Sfinții, ale căror icoane sînt zugrăvite pe pereți, ne întovărășesc în rugăciune și duc la picioarele Celui Prea Înalt rugile noastre (Apoc. 5, 8; 8, 4). Aici, puterile cerești iau parte, nevăzute, la adunarea credincioșilor, aici vine însăși puterea Domnului și Mîntuitorului nostru; aici se adună duhurile Sfinților celor trecuți din viața aceasta, cît și ale celor ce sînt încă în viață. Biserica este locul de rugăciune căruia i se potrivește fără îndoială „făgăduiala" citată mai înainte (din Matei 18, 20). „Deci, cei ce zic că nu este nevoie să mergem să ne rugăm în biserică, deoarece lumea întreagă este biserica lui Dumnezeu, nu numai că greșesc, dar nici nu știu ce este rugăciunea. Pentru că cel ce de bună credință nu vrea să se roage în biserică, dar totuși se roagă mult și stăruitor în alt loc, unul ca acela se va duce negreșit și la biserică" (Op. cit., p. 221—222).

*

Pentru credincioșii tuturor vremurilor — și ai tuturor religiilor lumii — locașul de rugăciune (biserică, templu, sanctuar, moschee, pagodă, casă de adunare, altar) a fost și a rămas o necesitate religioasă vitală și elementară, o necesitate pe care n-au tăgăduit-o nici marii rugători și viețuitori în singurătate sau însingurare (pustnicii, eremiții, sihaștrii).

Mai mult decît atît: Locașul de cult este simbolul văzut al comunității religioase care l-a ridicat și căreia îi servește drept casă de rugăciune.

Sînt împrejurări, în care acest ultim considerent premerge oricărui altuia, datorită anumitor stări de fapt care-l împing oarecum de la sine, pe primul plan, în atenția contemporanilor sau a posterității. E cazul Bisericii ortodoxe române din Ardealul de odinioară.

Catedrala mitropolitană ortodoxă română din Alba Iulia — căreia Mihai Viteazul i-a fost cel puțin restaurator, dacă nu cumva chiar ctitor — a pierit. Tiparnița i-a luat urma. Mitro-

politul Simion Ștefan — vajnicul vlădică de lege străbună — a editat și prefațat acolo în chip cu neputință de uitat NOUL TESTAMENT DE LA BALGARAD (1648).

Ce anume s-a petrecut cu aceste două așezăminte, nu se știe precis. Fapt este că au pierit la începutul veacului 18, cu prilejul fortificării cetății Alba Iulia (de către regele Carol III, ca împărat austro-ungar: Carol VI), prin 1715. Păgubașii — cutremurați de nedreptatea care li se făcuse prin nesocotirea așezămintelor respective, puteau să se vaiere cu proorocul care zice: „Căile Sionului plîng, pentru că nu sînt cei ce veneau la praznic, toate porțile lui pierite sînt, preoții lui suspină...” (Plîngerile lui Ieremia 1, 5).

Aveam din nou, de cîteva decenii, vlădicul nostru. Nu era mitropolit, dar avea darul arhieriei și jurisdicție episcopală. Lupta cu destule nevoi, dar era al nostru. Făcea ce putea, indiferent cum îl chema și de ce brumă de trecere se bucura în jașa puternicilor vremii: Dionisie Novacovici, Ghedeon Nichitici, Gherasim Adamovici sau Vasile Moga.

Pe urmele lor a venit Episcopul — și apoi (din 1854) Mitropolitul — Andreiu Șaguna († 1873).

Catedrala făcea parte din zestrea minimală, firească a Mitropoliei ortodoxe ardelene. În conștiința generației părtășe la restaurare, „simțita lipsă a unei asemenea clădiri în centrul Mitropoliei ... încheie și încoronează munca de-o epocală însemnătate a reînvierii vechii Mitropolii române de Alba Iulia” (spune prefața cărții „Biserica Catedrală de la Mitropolia Ortodoxă Română în Sibiu. Istoricul zidirii. 1857—1906”; lucrare de colaborare, întocmită de Dr. Ilarion Pușcariu, Dr. Elie Miron Cristea și Mateiu Voileanu. Cu 24 ilustrațiuni și 3 facsimile, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1908, pagini IV+196, în formatul 4°). Alîtea generații de credincioși „au așteptat cu mare dor” această înfăptuire. Dar trebuința ei „a simțit-o mai tare episcopul, mai tîrziu mitropolitul Andreiu Șaguna, și în mintea lui a și răsărit ideea bisericii catedrale, pe care dorea s-o vadă zidită cît mai curînd, pentru ca și din semne văzute pe dinafară să se știe că în Sibiu există o mitropolie pentru românii ortodocși” (op. și loc. cit.).

Dar mitropolitul — care lupta „în contra tuturor factorilor potrivnici, care erau mulți și nenumărați, pînă ce a izbutit să emancipeze biserica sa din starea ei apăsată și umilită și a o aduce la adăpostul egalei îndreptățiri” (op. cit., p. 3) cu celelalte culte din împărăția habsburgică — n-a apucat să-și vadă

implinită această năzuință fierbinte. De numele lui rămîn legate de-a pururi atît i d e e a¹ durării unei catedrale corespunzătoare însemnătății bisericești a Mitropoliei Ardealului, cît și c r e a r e a f o n d u l u i de construire a ei.²

Bazele acestui fond au fost puse în toamna anului 1857.

Ceea ce a conceput și inițiat Șaguna răminea să îndeplinească urmașii săi de scaun.

Primul dintre aceștia, fostul episcop al Aradului Procopie Ivacicovici, după abia trei pătrare de an de păstorire la Sibiu (1873) ca arhiepiscop și mitropolit, a fost ales patriarh al Carlovișului, așa că n-a avut răgaz să se ocupe de augmentarea fondului pentru construirea catedralei plănuită de înaintașul său.

I-a urmat în scaun arhiepiscopul și mitropolitul Miron Romanul, care în cursul păstoririi sale de aproape un pătrăr de veac (1874—1898) a fost intens preocupat de sporirea fondului catedralei. Dacă nici sub păstorirea lui nu s-a purces la inaugurarea lucrărilor de zidire, pricina amînării trebuie căutată nu în „lipsa de însuflețire”, ci în „lipsa mijloacelor” materiale. Era în firea acestui mitropolit a scruta, a ezita și a nu se apuca de nici un lucru mare, pînă nu s-a asigurat de reușită; de aici a urmat că în acest timp, pînă ce prin buna chiverniseală să crească și fondul de zidire, s-a mărginit lucrarea zidirii la studierea lucrului cu privire la loc, plan și atele”. (Op. cit., p. 6—7).

Înfăptuitorul aspirației obștești a credincioșilor români ortodocși din Ardeal în privința aceasta a fost arhiepiscopul și mitropolitul Ioan Meșianu (1898—1916), care s-a afirmat ca harnic și priceput gospodar mai întîi la cirna protopopiatului ortodox român al Zîrneștilor, iar apoi ca episcop al Aradului (1874—1898). Cu „sacră însuflețire și cu energia ce-l caracteri-

1 Lucrarea „Biserica Catedrală din Sibiu...”, (p. 11) precizează în această privință următoarele:

„Ideia edificării catedralei a venit de la Șaguna, de la acest bărbat providențial al nostru, de la care ne-a rămas tot ce avem: mitropolie, lege fundamentală bisericească (statutul organic), fundațiuni, etc.”. (Sublinierea aparține textului).

2 „Telegraful Român” (nr. 47 din 1906) scrie: „În toamna anului 1857, pe la începutul lui octombrie, episcopul Șaguna merge la Viena. N-a fost primul drum pe care l-a făcut marele arhieru la Viena și n-a fost nici cel din urmă. De multe ori îl făcuse el înainte de aceea și de multe ori l-a mai făcut și după aceea, cu toate greutățile mari care erau legate pe atunci de o călătorie atît de lungă, făcută în mare parte cu trăsura, pentru că căi ferate pe atunci nu erau în Ardeal.

N-a mers Șaguna nici de astă dată la Viena — cum n-a mers niciodată — în afaceri particulare, din plăcere, pentru distracție, ci minat de interesul mare ce-l purta treburilor obștești, din necesitatea și dorința de a mai exopera (scil.: obține) cite ceva pe seama neamului și pe seama Bisericii sale”.

Evident, cancelariilor vieneze nu le putea conveni înfăptuirea proiectului inițial al lui Șaguna.

zează" (spune op. cit., p. 7), „luînd firele lucrării rămase de (la) antecesorul său și adunînd și mijloacele necesare prin o colectă purtată cu bun succes" — cum se exprimă documentele de epocă (op. cit., p. 7) — „după șapte ani de păstorire fu fericit prin stăruință și muncă neobosită a vedea înălțat Sionul cel măreț ortodox românesc, frumos și împodobit în cetatea Sibiului..."

Pentru construirea catedralei — după dezbateri însușite și de durată — a fost ales terenul situat în plin centrul orașului.

Pe locul respectiv ființa o bisericuță de lege ortodoxă răsăriteană, zidită între anii 1790—1799.

Pentru a asigura spațiul trebuincios construirii catedralei ortodoxe române, vechea bisericuță „grecească" (așa era numită îndeobște) din Sibiu-Cetate a trebuit să fie demolată, împreună cu opt case din vecinătatea ei, care erau proprietatea — veche, sau recent cumpărate anume în acest scop — Arhiepiscopiei Sibiului.

Despărțirea clerului și credincioșilor de vechea bisericuță a fost zguduitoare. Înainte de demolare, s-a săvîrșit ultima slujbă dumnezeiască. Despre ea, „Telegraful Român", organul oficial al Arhiepiscopiei, a scris următoarele:

„Ultima liturgie s-a săvîrșit în această bisericuță, care a fost martoră la multe evenimente însemnate din istoria mai recentă a Bisericii noastre, în 13 iulie n. (scil.: stil nou) 1902, cu o solemnitate deosebită, dîndu-se prilej credincioșilor să asiste la un act de rară elevațiune sufletească. Serviciul divin l-au oficiat protopopii Ioan Papiu (parohul din cetate), asesorii (scil.: consilierii arhiepiscopicești) Nicolae Ivan și Mateiu Voileanu, și diaconul Demetriu Cîmpean; iar predica ocazională a rostit-o Dr. E. Miron Cristea, asesor consistorial.

O lume aleasă se afla în biserică pe lângă parohienii din Sibiu, pentru că tocmai atunci erau întrunite în Sibiu secțiunile literare ale „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român" (scil.: „Astra"). Toți erau stăpîniți de o dispoziție sufletească oarecum deprimată, gîndindu-se la faptul că în acest sfînt lăcaș, la altarul căruia au servit patru mitropoliți români și au fost sfințiți cinci arhieriei, — acum se oficiază ultima slujbă dumnezeiască.

În cursul liturghiei, la ieșirea cu sfintele daruri, în firul pomenirilor obișnuite, protopopul-paroh din Cetate a pomenit: „pe toți arhiepiscopii, episcopii, protopopii, preoții și diaconii care au

slujit în această istorică biserică, *vii și morți...*“, un adaus improvizat care a făcut adîncă impresie asupra celor prezenți. Iar după otpust, îngenunchiat în ușa altarului, a citit rugăciunea de mulțumire.

Momentul însemnat din decursul acestui ultim serviciu divin a fost însă predica rostită din partea asesorului consistorial Dr. E. Miron Cristea.

Dr. Cristea — mînebind de la cuvintele psalmistului: „Cela ce seamănă cu lacrimi, cu bucurie va secera“, — a făcut timp de aproape o oră istoricul bisericii din cetatea Sibiului, enumerînd momentele de mare valoare pentru Biserica noastră petrecute între zidurile ei: ținerea primului congres, votarea Statutului Organic, hirotonirea a cinci arhierei, etc., și relevînd jalea ce parohienii o simțesc în momentul acesta, cînd pentru ultima dată sînt întruniți în ea. Dar îi mîngîie cu partea a doua din cuvintele psalmistului „cu bucurie va secera“, pentru că jalea are să fie numai trecătoare și în locul modestei bisericuțe are să se ridice un nou Sion, frumos, mare și impunător!...

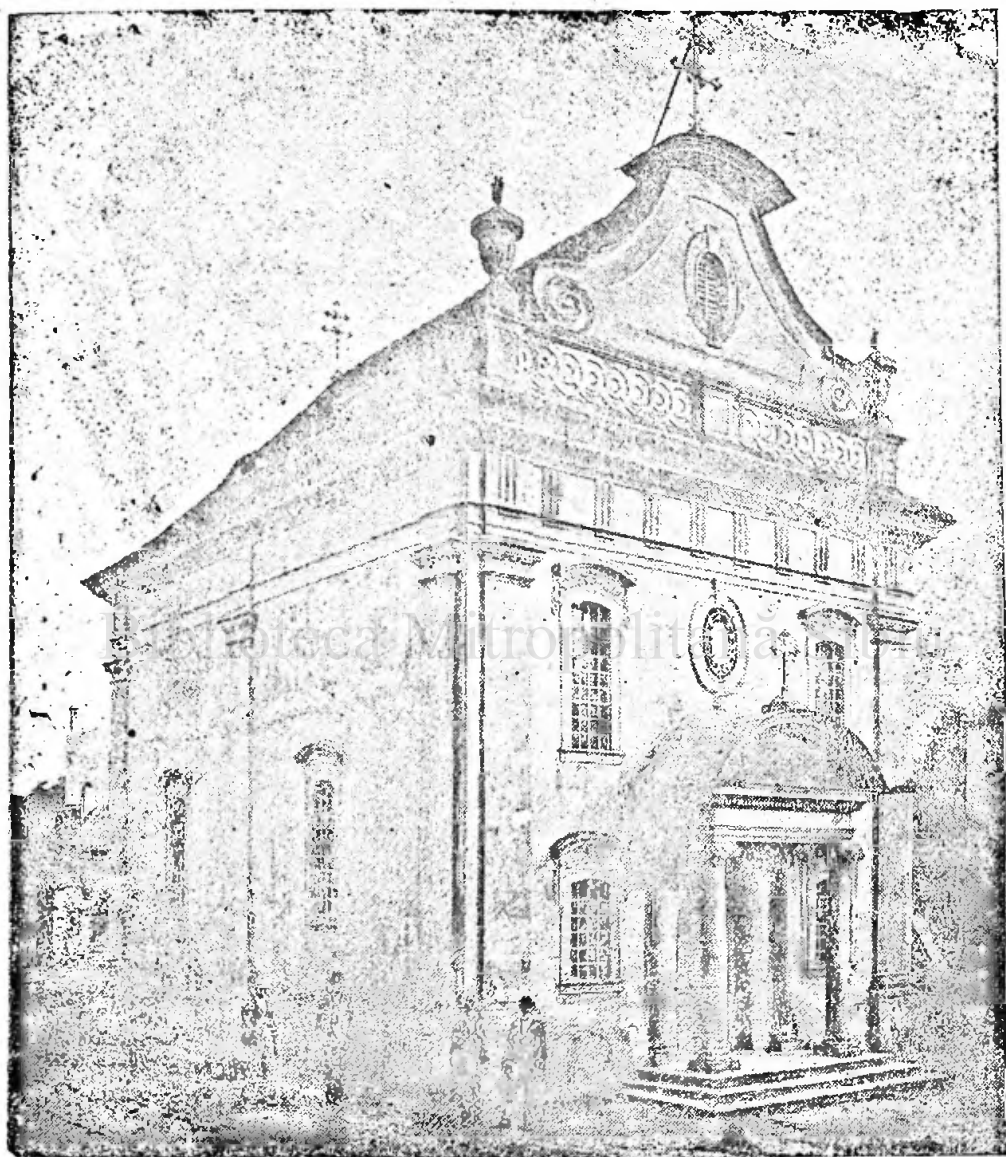
Predicatorul a schițat apoi necazurile și primejdiile prin care a trecut turma cuvîntătoare a Bisericii Ortodoxe Române și pe care a avut să le îndure mai ales după dezbinarea confesională; scoțînd apoi la iveală cum încet pe încetul a început din nou să licărească scînteia nădejdi într-un viitor mai bun, arată cum scînteia aceasta — alimentată de credința poporului, de munca arhierilor, mai ales a nemuritorului Șaguna, și de scutul ce l-a dat totdeauna poporului român și Bisericii sale divina Providență, — a devenit făclie luminoasă, în urmă soare strălucitor, la razele căruia astăzi credincioșii Bisericii Ortodoxe Române se încălzesc, alipindu-se cu atîta tărie de biserica lor și de așezămintele ei.

Constată apoi predicatorul că deși mică și modestă, ascunsă în fundul unei curți, a fost bisericuța aceasta, ea totuși a servit marelui Șaguna drept catedrală episcopescă și (apoi) mitropolită; prin urmare toată lespeda de piatră pe care a călcat el, scaunul simplu de lemn în care a șezut el, altarul modest la care el a servit Domnului timp de peste un pătrar de secol, au primit însemnătate deosebită nu numai pentru parohienii săi, ci pentru toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române din această patrie, care cu sentimente de recunoștință se gîndesc totdeauna la acest mare arhieru al Bisericii noastre!...

Așa și-au luat credincioșii din Sibiu-Cetate rămas bun de la bisericuța lor cea veche, a cărei demolare s-a început apoi în ziua următoare, adică la 1/14 iulie“. (Op. cit., p. 67—69).

CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN SIBIU

VECHEA BISERICĂ ORTODOXĂ DIN SIBIU-CETATE
(pe vatra căreia a fost zidită actuala Catedrală mitropolitană)

Reportajul — căruia i-am reprodus textul în redactarea de epocă — este o mărturie mișcătoare a legăturii sufletești care se instalează între obștea credincioșilor și așezămintele ce stau în slujba năzuințelor lor religioase.

Piatra fundamentală a catedralei a fost așezată — cu solemnitățile cuvenite — în 5/18 august 1902.

Lucrările de zidire s-au desfășurat în cursul anilor 1902—1906, după planul de edificare al arhitecților Virgil Nagy, profesor la Politehnica din Budapesta și Iosif Kommer, de asemenea din Budapesta, — plan care a obținut premiul I la concursul anume organizat în acest scop, aducându-i-se unele modificări propuse de o comisie de experți (la 11 martie 1900), dintre care una prevedea transformarea turnurilor proiectate în cele de astăzi.

La întocmirea proiectului lor — intrat în concurs cu motto „Constantin și Elena, Hagia Sofia” — cei doi arhitecți au luat de bază „Biserica cea mare a Creștinătății, Sfânta Sofia din Constantinopol”. (Vezi op. cit., p. 54, cu detalii de specialitate).

Catedrala mitropolitană din Sibiu avea să proslăvească astfel, prin stilul ei sofianic, necuprinsa Înțelepciune divină, care creează și proniază toate cele ce sînt. Ea preamărește totodată, nemărturisit, cealaltă înțelepciune, sofia de Dumnezeu insuflată pe care fiecare credincios este îndrumat să și-o însușească și, deci, să se lase călăuzit de luminile ei nestinse în toate zilele vieții sale. Această înțelepciune o cîntă Proverbele lui Solomon (3, 13 urm.) precum urmează:

„Fericit este omul care a aflat înțelepciune și pămînteanul care a dobîndit iscusință, deoarece agonisirea ei este mai de folos decît a argintului și cîștigarea ei mai de preț decît a aurului celui mai curat. Ea este mai scumpă decît pietrele nestemate și nici o comoară n-o poate ajunge în preț. În mîna ei cea dreaptă este viața lungă, iar în mîna ei cea stîngă este bogăție și slavă; căile ei sînt plăcute și potecile ei sînt potecile fericirii, pom al vieții este ea pentru cei ce o stăpînesc, iar cei care se bizuie pe ea sînt fericiți... Cei înțelepți au parte de cinste, iar cei nebuni au parte de ocară”.

Executarea picturii, după studii și dezbateri de durată, a fost încredințată lui Octavian Smigelschi. Acesta a pictat icoa-

nele tîmplei (iconostasului), cupola și figurile masive ale celor patru Sfinți Evangheliști de sub cupolă.

Smigelschi a depus „în toată lucrarea o muncă cinstită”, dar „cu privire la efectul total al interiorului bisericii”, experți de talia pictorului bucureștean A. G. Verona s-au pronunțat „nefavorabil, fiind tonul general prea strigător și lipsind armonia culorilor, ceea ce face ca să apară cupola greoaie în loc să apară mai îndepărtată, mărinind efectul”. (Op. cit., p. 95, unde se pot citi și alte precizări de ordin critic artistic).

Pe frontispiciul catedralei au fost pictați în medalioane de mozaic cei patru Sfinți Evangheliști, cu simboalele lor, avînd la mijloc, sus, icoana Mîntuitorului cu globul pămîntesc în mîna stîngă, iar cu dreapta binecuvîntînd pe credincioși. Mozaicurile — de calitate superioară — au fost executate la München, după modele prestabilite.

Patru clopote impunătoare — în greutate de 1.345 kg, 790 kg, 732 kg și 168 kg — au fost înălțate în turnurile catedralei, ca să cheme pe cei vii la rugăciune, să-i tînguie pe cei morți și — cum spune cunoscuta baladă a lui Schiller (Das Lied von der Glocke) — „să frîngă fulgerele” cu dangătul lor pătrunzător.³ Pentru ca sunetul tuturor — cînd erau trase simultan — să dea o armonie adecvată din punct de vedere religios, renumitul profesor de muzică de la liceul „Șaguna” din Brașov, compozitorul Gheorghe Dima, a propus acordul E-mol (Mi-minor), recomandăie de care turnătoria a ținut seamă. La 10 decembrie 1904 clopotele au fost trase, de probă, pentru întia dată. Era o zi frumoasă de vineri, cînd la Sibiu avea loc obîcînitul tîrg de săptămină. Efectul acestei demonstrații de natură pur tehnică a fost răscolitor. „Orașul era plin de popor român din satele învecinate. Orologiul bate 10 ore și 10 minute. De-o dată se pornește din loc neobîcînit glas de clopote necunoscute nouă. Toată lumea a ghicit că sînt clopotele catedralei române. O bucurie nespusă i-a cuprins pe toți românii. Instinctiv s-au oprit fiecare la locul unde se afla; și îndreptîndu-și privirea spre catedrală — făceau semnul crucii, zicînd: „Doamne ajută”. Am văzut pe mulți cu lacrimi de înșuflețire în ochi. Ba eram și eu însumi între aceștia”, — spune unul din martorii episodului. (Op. cit., p. 79).

*

3 Ridicate aproape toate în cursul primului război mondial și transformate de comandamentul militar austro-ungar în armament ucigător, clopotele catedralei mitropolitane din Sibiu au fost înlocuite în 1926, prin purtarea de grijă a Mîtropolitului Dr. Nicolae Bălan.

Duminică, 30 aprilie (13 mai) 1906 s-a săvârșit sfințirea noii catedrale, prin rugăciunile Arhiepiscopului-Mitropolit Ioan Mețianu, împreună cu Episcopul Ioan Papp al Aradului, înconju-rați fiind de un numeros sobor de arhimandriți, profesori de teologie, protopopi, preoți și diaconi. Corul studenților teologi era dirijat de profesorul preot Dimitrie Cunțanu, iar Corul mixt al catedralei (compus din 140 membri), de profesorul preot Timotei Popovici.

La săvârșirea sfințirii catedralei au luat parte reprezentanți ai mai multor culte religioase (evangelic-luteran C.A., romano-catolic, reformat, ș. a.).

Masa de onoare care a urmat, s-a transformat într-o manifestație de pace și înfrățire interconfesională. (Amănunte în op. cit., p. 129 urm.).

Seara a avut loc — după obiceiul vremii — o retragere cu torțe.

Luni dimineața, la orele 11, Societatea de lectură a studenților teologi a dat un „matineu” cu program adecvat.

Tot luni (1/14 mai 1906), la orele 16, Nicolae Iorga — oaspete de onoare al festivităților — a ținut o conferință publică, vorbind înflăcărat și documentat despre „Viața culturală românească de azi”.

Alte manifestări — artistice-culturale — dedicate evenimentului sfințirii catedralei noastre mitropolitane, au organizat: „Reuniunea de cîntări” (care, mai târziu, avea să ia numele lui Gheorghe Dima) și „Reuniunea Meseriașilor români din Sibiu”. Actorul Zaharie Bîrsan, în fruntea unui grup de artiști amatori, a jucat drama „Năpasta”, de I. L. Caragiale.

*

„Neavînd consistoriul bani deajuns la dispoziție, deocamdată a trebuit să fie întreruptă continuarea picturii, rămînînd a se face aceasta în viitor, cînd vor permite împrejurările”, — așa notează, resemnat și încrezător în viitor, cronicarul vremii. (Op. cit., p. 95).

Între timp, pururea-pomenitul Mitropolit Dr. Nicolae Bălan (1920—1955) a înviorat fondul de pictare a catedralei mitropolitane, augmentîndu-l an de an cu sume substanțiale. Nu a pășit însă la executarea lucrărilor de pictare deoarece acuitatea excepționalului său simț pentru monumental îi dicta să înzestreze catedrala noastră mitropolitană cu o pictură la nivelul di-

mensiunilor ei arhitectonice, a valorii ei artistice și a însemnătății ei naționale-bisericești.

O astfel de podoabă artistică — corespunzătoare măreției sfântului locaș de închinare — în concepția Mitropolitului Nicolae Bălan putea să fie numai pictura în mozaic. Aceasta necesita meșteri iscusiți și mijloace pecuniare care depășeau posibilitățile materiale, normale, ale Arhiepiscopiei Sibiului.

Tinărul și învățatul său succesor, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Iustin Moiescu a cîrmuit Arhiepiscopia Sibiului și Mitropolia Ardealului numai un an de zile, fiind chemat să conducă istorica Mitropolie a Moldovei și Sucevei. În acel scurt interval de timp, atențiunea fostului nostru arhipăstor s-a oprit cu interes asupra catedralei mitropolitane, făcînd fără zăbavă preparative temeinice de amănunt pentru consolidarea ei exterioară, ca monument arhitectonic. În acest scop, conducerea de Stat a Republicii noastre — prin Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri — a alocat un fond substanțial (de 500.000 cinci sute mii lei).

Lucrarea concepută de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin Moiescu a fost începută, extinsă și desăvîrșită de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae Colan (ales în 23 mai și înscăunat în 26 mai 1957). Înalt Prea Sfinția Sa aducea cu sine, la cîrma Mitropoliei Ardealului, între altele, o cunoaștere de fond a realităților noastre bisericești, caldă prețuire pentru tradițiile ortodoxe sibiene și experiența ierarhului sub a cărui păstorie și îndrumare s-a săvîrșit pictarea măreței catedrale episcopale ortodoxe române din Cluj, ctitoria arhitectonică a harnicului și întrepridului episcop Nicolae Ivan († 1936), cel ce în calitatea sa de asesor (consilier) arhiepiscopesc la Sibiu s-a distins prin zelul și priceperea de care a dat dovadă la construirea catedralei noastre mitropolitane.⁴

Drept aceea, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae Colan a purces fără preget la îndeplinirea formelor legiuite pentru deschiderea șantierului.

Inițial, Consiliul Arhiepiscopesc — pe bază de concurs — a încredințat lucrările de completare a picturii catedralei noastre mitropolitane D-lui Anastase Demian. D-sa pictase înainte de aceea catedrala mitropolitană din Timișoara și catedralele episcopale ortodoxe române din Arad și Cluj. Era animat de

⁴ Fapt consemnat de cartea privitoare la istoricul catedralei, în citeva rînduri.

riuna de a-și încununa opera de pictor bisericesc aci la Sibiu. După ce a pictat, însă, sfântul altar și horele învecinate, din motive de sănătate, D-sa s-a văzut nevoit să roage Consiliul Arhiepiscopesc să-l elibereze de restul obligațiilor ce și le asumase prin contract.

Episodul acesta a făcut ca în desfășurarea lucrărilor să intervină o perioadă de stagnare. Trebuia căutat un alt pictor bisericesc, care să ofere garanții solide că va executa lucrarea în condiții satisfăcătoare. Cu sprijinul binevoitor al Sfintei Patriarhii — și al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian personal — el a fost aflat și angajat în persoana maestrului Iosif Keber.⁵ Spre a se imprima lucrărilor de pictare un ritm de executare convenabil, D-sa a fost îndrumat să facă uz de ajutoare calificate de muncă, pentru suprafețele ce urmau să fie acoperite cu pictură tipic ornamentală.

Pe de altă parte, maestrul Ariutiu Avachian, din București, a restaurat și îmborsărit întreaga pictură a lui Smigelschi, în condițiuni tehnice superioare.

Pe toată durata lucrărilor de înfrumusețare a catedralei noastre mitropolitane, Consiliul Arhiepiscopesc a fost ajutat de o Comisie de pictură. Aceasta a fost alcătuită din membrii permanenței Consiliului Arhiepiscopesc (P. C. Vicar Traian Belasçu, P. C. Consilieri Ioan Nicoară — de la secția administrativ-bisericească, Ioan Vlad — de la secția culturală, Ioan Velțan — de la secția economică și Dr. Dumitru Călugăr, secretar arhiepiscopesc), din profesori ai Institutului Teologic de grad Universitar (P. C. Dr. Sofron Vlad, Prea Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin, P. C. Prof. Dr. Spiridon Căndea, P. C. Prof. Dr. Grigorie Marcu și dl Prof. Dr. Iorgu D. Ivan), precum și din P. C. Protopop al raionului Sibiu Ioan Munteanu, paroh al catedralei și P. C. Preot Dr. Teodor Bodogae, paroh al parohiei Sibiu-Lazaret.

Dl Profesor Dr. I. D. Ștefănescu a funcționat tot timpul ca expert de bine stabilită competență al Comisiei de pictură.

5 Maestrul Iosif Keber s-a născut la 30 iulie 1897, în Tg. Jiu. Prin mamă și bunic, este originar din Sibiu.

Deosebit de apreciat ca pictor bisericesc și restaurator de monumente istorice, dintre lucrările sale de pictură bisericească amintim pictarea bisericii din Răcari, a catedralei din Rădăuți, a câtorva biserici din Capitală, Craiova și alte localități ale țării noastre.

Conducerea lucrărilor a fost exercitată zi de zi de către Înalt Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul nostru Nicolae Colan, personal.

*

În spre toamna anului acestuia, lucrările de înzestrare a catedralei noastre mitropolitane cu pictură se apropiau de sfârșit.

Faptul acesta l-a determinat pe Arhipăstorul nostru să fixeze inaugurarea solemnă a noii picturi pentru ziua de pomenire a Sfântului Ierarh Nicolae din Mira Lichiei (luni, 6 decembrie 1965). În acest scop, Consiliul Arhiepiscopesc a făcut din bunăvreme preparativele trebuincioase și au fost lansate invitațiile cuvenite.

Au răspuns la invitație, venind personal la Sibiu în acest scop:

— Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului, însoțit fiind de P. C. Vicar Dr. Gheorghe Cotoșman și P. C. Protodiacon Simion Bîtea;

— Prea Sfinția Sa Episcopul Teofil Herineanu al Vadului, Feleacului și Clujului, însoțit de P. C. Vicar Fl. Geomoleanu și P. C. Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgreanu;

— Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul Emilian Antal, starețul Mănăstirii „Sfântul Ilie Proorocul” din Toplița (Regiunea Mureș Aut. Mag.).

Duminică, 5 decembrie a. c., Prea Sfințitul Arhiepiscop Emilian — înconjurat de un sobor de preoți și diaconi — a săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă în catedrală, săvârșind totodată și o hirotonire (întru diacon, a candidatului Mirică Virgil din Arhiepiscopia Sibiului).

În aceeași zi, la rugăciunea de seară din Paraclisul Institutului Teologic de grad Universitar, studenții teologi au exprimat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului urările lor fidele de viață îndelungată, cu pace, sănătate și bună sporire întru propovăduirea Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos.

Cuvîntul de bune urări a fost rostit de P. C. Rector Dr. Sofron Vlad.

Corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conferențiar Gheorghe Șoima, a executat Troparul Sfântului Nicolae și Imnul arhieresc.

Vădit mișcat, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a exprimat tuturor mulțumiri și i-a binecuvîntat.

Erau de față înalții ierarhi sosiți în Sibiu pînă la ora aceea — Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitul Arhiepiscop Emilian —, profesorii Institutului, consilieri, protopopi, preoți și alți oaspeți invitați la festivitatea de a doua zi.

Îndată după aceea a sosit la reședința mitropolitană, venind de la Timișoara, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului.

*

În dimineața praznicului de pomenire a Sfințului Ierarh Nicolae din Mira Lichiei (6 decembrie 1965), catedrala — împodobită ca o mireasă — și-a deschis larg și din vreme porțile.

La sorocul îndătinat, a început Sfînta slujbă a Utreniei.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitul Arhiepiscop Emilian au sosit la catedrală din bunăvreme, fiind întîmpinați de slujitorii bisericești și de cor cu cîntecul cuvenit. Îndeplinind apoi cele rînduite pentru pregătirea de-a sluji Sfînta Liturghie, înalții ierarhi au îmbrăcat odăjdile arhieresti.

La orele 10 a început Sfînta Liturghie arhierască, săvîrșită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, împreună cu Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitul Arhiepiscop Emilian. Înalții ierarhi erau înconjurați de un sobor de slujitori bisericești alcătuit din: P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belasçu, Prea Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin, P. C. Prot. stavr. Dr. Andrei Gîlea, consilier arhiep. pens., P. C. Prot. stavr. Gheorghe Maior, consilier patriarhal pens., P. C. Prof. univ. Dr. Milan Șesan, P. C. Prot. consilier Ioan Vlad, P. C. Protopopi raionali Ioan Munteanu-Sibiu, Vitalie Zare-Agnita, Victor Negrea-Alba Iulia, Dr. Vasile Coman-Brașov, Moise Ionașcu-Făgăraș, Petru Boieru-Mediaș, Mihai Ciobanu-Reghin, Nicolae Cantor-Sebeș, Nicodim Belea-Sf. Gheorghe, Ioan Dragolea-Sighișoara, David Lazăr-Tg. Mureș, Asachie Marcovici-Tîrnăveni și Grigorie Chichernea-Toplița; precum și: P. C. Pr. Dr. Teodor Bodogae-Sibiu, P. C. Prot. Aurel Scutea, paroh în Blăjel-Mediaș; și P. C. Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgreanu, Protodiacon Simion Bitea, Arhidiacon Iosif Bolog, Diacon Vasile Gîrbu, Diacon Constantin Voicu și Diacon Gheorghe Papuc.

Răspunsurile liturgice au fost date de Corul studenților Institutului Teologic de grad Universitar, dirijat de P. C. Conf. Gheorghe Șoima. La priceastă, Corul a executat Troparul Sfîntului Nicolae, „Taina Creștinătății” (pe textul din I Tim. 3, 16) și concertul religios „Podoaba Casei Tale”, compoziție alcătuită de Părintele Profesor Gheorghe Șoima pentru acest prilej festiv și dedicată Înalt Prea Sfînșitului Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului. Părțile pentru soliști au fost executate de: P. C. Diaconi Ioan Popescu și Gheorghe Papuc (tenori) și studenții teologi Dumitru Comșa și Simion Felecan (din anii IV, resp. II, bași). Concertul a făcut o vie impresie asupra ascultătorilor.

Erau de față:

Înalt Prea Sfînșitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Ardealului, care a luat loc în jețul mitropolitan;

Prea Sfînșitul Arhiereu Teodor Scorobeș-Rășinăreanu;

Delegații și însoțitorii chiriarhali mai sus amintiți, precum și P. C. Prot. stavr. Paul Madincea, delegatul Prea Sfînșitului Episcop Valerian al Oradiei.

Membrii Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu;

Delegații protopopi și preoți ai protopopiatelor Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu; alți preoți și credincioși.

Delegații preoți ai protopopiatelor Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu; alți preoți și credincioși.

Departamentul Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România era reprezentat prin Dl Director Ion Rodeanu.

Organele puterii de Stat erau reprezentate de D-nii Constantin Buzdughină, președintele Comitetului executiv al Sfatului popular al orașului Sibiu și Gheorghe Vlăduț, secretarul Comitetului executiv al Sfatului popular al raionului Sibiu.

Eminența Sa Episcopul Episcopiei evanghelice-luterane C.A. Dl Dr. Friedrich Müller a fost reprezentat prin Dl Vicar și decan Prof. Dr. Hermann Binder, însoțit de Dl secretar general episcopesc Dr. Albert Hochmeister.

A mai luat parte Rev. protopop romano-catolic I. Balaș-Sibiu.

În continuarea Sfintei Liturghii arhieresti — la masa-asezată pe solee, în fața ușilor împărătești ale Sfîntului altar — s-au săvîrșit rugăciunile de binecuvîntare a picturii celei nouă de către același sobor de înalți ierarhi și slujitori bisericești.

La momentul indicat tipiconal, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Ardealului a intrat în altar și a uns cu Sf. Mir sfânta Masă, în vreme ce Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitul Arhiereu Emilian săvârșeau aceeași lucrare sfințitoare la pereții dinspre apus, miazăzi și miază-noapte ai catedralei.

Înceindu-se ritualul binecuvântării picturii celei nouă, diaconii și Corul au cântat un Polihroniu pentru Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului, pentru Înălții Ierarhi liturghisitori, pentru ocîrmuitorii Patriei noastre Republica Socialistă România, pentru poporul român și pentru toți cei ce au luat parte la această prăznuire.

A luat apoi cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu al Banatului. Adresîndu-se celor prezenți, Înalt Prea Sfinția Sa a rostit următorul cuvînt festiv:

„În vremea aceea stătut-a Iisus la loc șes și mulțimea ucenicilor Lui, și mulțime multă de popor — care venise să-l asculte și să se tămăduiască de neputințele sale și cei ce se chinuiau de dureri necurate și se vindecau. Și tot poporul căuta să se atingă de El, că putere ieșea din El și vindeca pe toți“... (Luca 6, 17 sq.).

Sînt cuvintele cu care începe sfînta evanghelie citită azi la dumnezeiasca Liturghie, mai potrivit decît care altele poate că nici n-am fi găsit pentru praznicul nostru de astăzi. Ele ne arată că mulțimile de acum aproape două mii de ani, din Țara Sfîntă, se apropiau mereu de Domnul nostru Iisus Hristos dorind și numai să se atingă de poala veșmîntului Lui, căci putere mare ieșea din El, care tămăduia orice neputință.

Așa este și lucrarea Bisericii: o continuare a lucrării lui Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru. El s-a arătat în lume, luînd trup omenesc, pentru noi și pentru a noastră mîntuire. Cînd s-a înălțat întru mărire, ne-a lăsat darurile Sale de viață făcătoare în vistieria de har a Bisericii.

Dacă atunci cînd Fiul lui Dumnezeu petrecea între noi puterea Lui dumnezeiască se revărsa asupra oamenilor direct din El, astăzi — și totdeauna — Biserica este aceea care îi continuă opera, împărțîșind tuturor credincioșilor darurile Sale cele de viață dătătoare.

Dacă Biserica în sine este împărțășitoarea harului dumnezeiesc, locul în care ni se împărțășește acest har sînt sfintele lăcașuri de închinare. În ele ne adunăm duminică de duminică

și sărbătoare de sărbătoare, ca să ne rugăm împreună și ca împreună să primim revărsările înviorătoare ale milostivirii divine.

Astăzi, ca și atunci cînd Hristos Mîntuitorul petrecea pe pămînt, în trup omenesc, toți credincioșii intră în sfintele biserici ca să se întâlnească mereu cu El, ca să i se roage întru frîngere de inimă și ca să se împărtășească cu Sfintele și de viață dătătoarele Taine — și mai cu deosebire cu Trupul și Sângele Domnului, Taina care continuă peste veacuri jertfa ispășitoare adusă de Domnul însuși pentru noi și pentru a noastră mîntuire.

Sînt multe biserici în lumea creștină, dar sînt unele din ele mai deosebite de celelalte multe, deoarece în ele slujesc cu putere multă cei ce continuă peste veacuri lucrarea sfințitoare și mîntuitoare a dumnezeieștilor Apostoli. Astfel de biserici sînt catedralele creștinătății, de pe catedrele (amvoanele) cărora urmașii direcți ai Sfinților Apostoli îndrumează viața sufletească a păstoriților lor.

O astfel de biserică deosebită este Catedrala Mitropoliei Ardealului, Sionul Ortodoxiei ardelene.

Catedrala mitropolitană din Sibiu este aceea care înmănușează și concretizează aspirațiile cel mai sfinte și mai curate ale poporului credincios din această parte a țării noastre dragi. Aici, în acest colț de țară românească, biserica catedrală din Sibiu este rezultatul efortului depus de pururea pomeniții noștri înaintași spre a trăi învățătura Domnului nostru Iisus Hristos.

Catedrala mitropolitană din Sibiu — și, cu ea, catedralele de pretutindeni — sînt cea mai vie expresie a credincioșiei mădularilor Bisericii lui Hristos de pretutindeni. Catedralele sînt nu numai altarele pe care se aduce — ca în orice biserică — jertfa cea fără de sînge a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și în care se adună credincioșii ca să se roage, ci și locurile în care ne înălțăm mai deosebit sufletele sfințite, cugetele și inimile noastre, spre Acela de la care vine „toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit“ (Iacov 1, 17). Catedralele de pretutindeni sînt expresia cea mai aleasă a năzuințelor religioase și obștești ale credincioșilor tuturor vremurilor. Catedralele sînt rezultatul geniului poporului credincios în mijlocul cărora s-au ivit ca să servească de lăcașuri pentru preamărirea lui Dumnezeu.

Catedrala mitropolitană din Sibiu a fost gîndită de primul mitropolit al restauratei Mitropolii ortodoxe române a Ardea-

lului, pururea pomenitul Andreiu Șaguna. Dar el n-a apucat să-și vadă împlinită această aspirație fierbinte a inimii sale. Urmașii lui de scaun, însă, i-au continuat strădaniile, care s-au desăvârșit apoi prin osîrdia ierarhului de astăzi. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan cîrmuiește înțelepțește Mitropolia Ardealului și este continuatorul atîtor ierarhi de seamă care au propovăduit de la amvonul acestei catedrale cuvintele vieții de veci.

Este o fericită coincidență faptul că tîrnosirea din nou a Catedralei mitropolitane din Sibiu am putut-o face tocmai în ziua de pomenire a Sfîntului Patron al Ierarhului prin osteneala, prin grija și prin munca căruia ne-au fost hărăzite bucuriile prăznirii de acum. Praznicul de astăzi a ridicat conștiința noastră de creștini și de români pe culmile cele mai înalte.

Iubiți credincioși,

Sînt deosebit de fericit că pot să îndrept astăzi — în numele vostru al tuturor, clerici și credincioși, care umpleți astăzi Sionul Ortodoxiei ardelenе — un gînd luminos și cald spre acela care stă în fruntea Mitropoliei ardelenе și care întruchipează toate aspirațiile noastre de bine și de frumos. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului este expresia însăși a gîndului, a aspirațiilor și a puterilor sufletești care stau la temelia acestei catedrale, — slăvit locaș născut din gîndul sfînt și din obolul ocîrmuitorilor, păstorilor și credincioșilor Bisericii ardelenе.

Și apoi adresîndu-se Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului a continuat:

Înalt Prea Sfinția Voastră serviți de-o viață întregă Biserica și poporul nostru, dîndu-ne tuturor pildă de slujire dreaptă și devotată lui Dumnezeu și oamenilor.

Noi toți ne simțim îndatorați să mulțumim Înalt Prea Sfinției Voastre pentru că ne-ați hărăzit bucuriile duhovnicești ale praznicului ce ne-a adunat pe toți aici.

De-acum încolo, la altarul acestei catedrale înfrumusețate, preoții vor înălța zi de zi rugăciuni către Părintele luminilor, cerîndu-i întru înfrîngere de inimă să dăruiască lumii pace, iar sufletelor noastre mîntuire.

Nu vom conțeni, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicolae, a privi și a urma pilda pe care ne-o îmbiați, aminte fiindu-ne de-a pururi cuvîntul Mîntuitorului, pe care și Înalt

Prea Sfinția Voastră îl urmați de-o viață întreagă: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Matei 5, 16). Amin!

În vreme ce corul studenților teologi intonează solemn Imnul arhieresc, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului se îndreaptă spre jețul arhieresc, unde este îmbrățișat frățește de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului.

După aceea, îndeplinind rugămîntea pe care i-a făcut-o Arhipăstorul nostru, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului urcă din nou podiul din mijlocul Catedralei spre a exprima tuturor ostenitorilor cu pictarea și înfrumusețarea Catedralei, ca și jertfitorilor credincioși, mulțumirile părintești ale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, odată cu arhieresti binecuvîntări de sănătate, viață pașnică și îndelungată și spor bun în toate, pentru ei și pentru familiile lor.

*După ce au stropit pe credincioși cu apă sfințită, în acor-
durile solemne ale Imnului arhieresc, Înalții Ierarhi, cu suita,
s-au îndreptat spre reședința mitropolitană.*

*

La orele 14 — în sufrageria Institutului Teologic Universitar — Consiliul Arhiepiscopesc a dat o masă de onoare, la care au participat invitații la festivitate.

Masa a fost prezidată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Ardealului, avînd alături de sine pe înalții ierarhi și pe reprezentanții organelor puterii de Stat.

La masă s-au rostit toasturi.

Seria toasturilor a fost deschisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului. Înalt Prea Sfinția Sa, adresîndu-se celor prezenți, a spus:

În numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului vreau să adresez cîteva cuvinte celor ce ați ținut să continuați prăznuirea de azi dimineață, din Catedrală, cu această masă sărbătorească.

Înalt Prea Sfinția Sa are bucuria — la care sîntem părtași noi toți — de a-și vedea împlinită una din năzuințele pe care le-a nutrit de atunci de cînd a venit în fruntea Arhiepiscopiei Sibiului.

Bucuria aceasta, care este determinată de încununarea unor strădanii sfinte, îl face pe Înalt Prea Sfinția Sa să mulțumească

tuturor celor ce s-au alăturat acestei bucurii. Și într-adevăr: ne-am alăturat toți, cu drag, nu numai fiindcă Înalt Prea Sfinția Sa își sărbătorește ziua numelui, ci și fiindcă Înalt Prea Sfinția Sa s-a identificat cu interesele, cu problemele obștești într-o astfel de măsură încît orice bucurie a obștei este și bucuria Înalt Prea Sfinției Sale.

Înainte de toate, Înalt Prea Sfinția Sa dorește să mulțumească autorităților de Stat care au luat parte atît la festivitatea propriu zisă, cît și la această masă a dragostei pe care a oferit-o Arhiepiscopia Sibiului și să mulțumească atît celor regionale cît și celor raionale și ale orașului Sibiu, care au ținut să-și trimită aleși reprezentanți. Domniile lor, în calitate de gospodari ai raionului și ai orașului Sibiu, au înlesnit executarea în bune condiții a lucrărilor care s-au întreprins la Catedrala mitropolitană, după cum înlesnesc mereu rezolvarea tuturor problemelor Arhiepiscopiei Sibiului.

Cuvînt special de mulțumită dorește Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului să adreseze Onoratului Departament al Cultelor, ocîrmuirii noastre de Stat, care a întocmit astfel toate în întreaga țară — la fel aci, în Arhidieceza Sibiului — încît viața bisericească să se desfășoare normal, iar acestea să-și poată duce activitatea lor pe linia celei mai autentice tradiții ortodoxe strămoșești.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului vrea să mulțumească în chip deosebit Domnului director Ion Rodeanu, care a binevoit — ca delegat al Onoratului Departament al Cultelor și al Domnului Secretar General, Profesor Dumitru Dogaru, să fie de față la această prăznuire. Prezența D-Sale aci indică grija permanentă pe care Departamentul Cultelor, în frunte cu conducătorul său, o poartă tuturor instituțiilor religioase din Patria noastră.

Aceste cuvinte de mulțumire și recunoștință pe care Înalt Prea Sfinția Sa le adresează tuturor celor pe care i-am amintit, sînt mai mult decît cuvinte de conveniență și de ocazie: ele sînt cuvinte pornite din suflet, din sufletul Înalt Prea Sfinției Sale, închinat — cum spuneam înainte de masă, la Sfînta Liturghie — slujirii Bisericii și a poporului nostru.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului să-mi îngăduie să spun și aici că ne-a dat tuturor un mare exemplu în ceea ce privește modul în care trebuie să înțelegem și să slujim Țara și poporul nostru.

În același timp, Înalț Prea Sfinția Sa m-a însărcinat să exprim un cuvînt de părintească mulțumire tuturor forurilor bisericești ale Arhiepiscopiei Sibiului, care secondîndu-l, înțelegîndu-i intențiile și gîndurile și mergînd pe linia acestora, au știut să facă toate cele ce au fost de trebuință, atît pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor de înfrumusețare a Catedralei mitropolitane, cît și pentru bunul mers al vieții bisericești din cuprinsul Arhidiecezei.

Înalț Prea Sfinția Sa cu emoție se vede înconjurat astăzi de toți aceia pe care-i iubește, de toți aceia împreună cu care lucrează la Centrul Arhiepiscopiei și Mitropoliei, ca și cu aceia care-i ajută prin muncă — toți protopopii —, cu reprezentanții preoților și credincioșilor. A ținut Înalț Prea Sfinția Sa să adreseze prin cei care vă aflați aci, reprezentînd clerul și credincioșii din Arhidieceză, cuvîntul său de mulțumire și afecțiune părintească pentru multul ce ați făcut, cu urarea ca să aveți capacitatea, dragostea și înțelepciunea de a duce și de aici înainte aceeași muncă constructivă pentru binele Bisericii, al poporului și al Patriei noastre iubite.

Înalț Prea Sfinția Sa m-a rugat, în fine, să mă fac interpretul sentimentelor de apreciere caldă ale Înalț Prea Sfinției Sale și de mulțumire față de aceia care au ținut să participe la praznicul nostru de astăzi: Domnul decan și vicar Dr. Hermann Binder, reprezentînd pe Eminența Sa Domnul Episcop Dr. Friedrich Müller și Episcopia evanghelică-luterană C.A. din Sibiu. Înalț Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae al Ardealului îi mulțumește Domnului Binder pentru că s-a alăturat praznicului nostru de astăzi. Prin D-Sa, mulțumește Eminenței Sale Domnului episcop Friedrich Müller, conducerii Episcopiei surorie evanghelice-luterane din Sibiu, cu dorința ca acest cuvînt să poată fi transmis tuturor slujitorilor și credincioșilor care aparțin acelei Episcopii. În mod deosebit, Înalț Prea Sfinția Sa dorește să prezinte salutul și urările sale Domnului Episcop Müller, împreună cu urarea de multă sănătate și de prosperare în activitatea pe care o depune.

Un cuvînt de mulțumire se îndreaptă de altfel spre toți aceia care se găsesc la agapa de astăzi și în primul rînd spre aceia care — ori că sînt aici, ori că nu sînt aici — într-un fel sau altul au contribuit cu munca, cu talentul, cu priceperea lor la terminarea picturii Catedralei.

Înalt Prea Sfinția Sa se gîndește cu mulțumire la toți aceia care și-au dat contribuția lor la terminarea în condiții atît de reușite a picturii Sionului Ortodoxiei noastre ardelen.

În mod special, desigur, un cuvînt de mulțumire se adresează Domnului profesor onorar I. D. Ștefănescu, Domnului pictor Iosif Keber și Domnului pictor restaurator Aritiun Avachian, pe umerii cărora s-au rezemat lucrările tehnice de pictură, de îndrumare și recepționare a picturii.

Desigur că ultimul cuvînt și cel mai cald se va adresa din partea Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului mării mulțimi de preoți și de credincioși care iubesc atît de mult Mitropolia Ardealului, care o înconjoară mereu cu atîta căldură și care au știut — ei, cu jertfa lor — s-o păstreze și s-o înfrumusețeze.

Recunoștința aceasta și mulțumita aceasta cred că e a noastră a tuturor pentru anonimii și darnicii creștini ortodocși din Ardeal care au știut să înalțe catedrala.

De asemenea îngăduiți-mi ca — depășind mandatul pe care mi l-a încredințat Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae al Ardealului — să spun un cuvînt din partea ierarhilor și preoților care ne-am adunat aici, unii venind mai de departe, alții mai de aproape, pentru a ne alătura marelui praznic al Mitropoliei Ardealului și al Înalt Prea Sfinției Sale personal.

Îi mulțumim Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului în primul rînd, Consiliului Arhiepiscopesc, tuturor preoților și credincioșilor pentru că ne-au invitat să venim aici, pentru că ne-au primit în mijlocul lor și pentru că ne-au dat posibilitatea să avem parte de-o bucurie rară. Sîntem, în frunte cu Înalt Prea Sfinția Sa, din această pricină, deosebit de recunoscători.

Aș vrea apoi, în calitate de întîistătător al Mitropoliei Banatului, să spun și un cuvînt mai deosebit pentru că Mitropolia Banatului, deși mai nouă, mai tînără, și formată din Mitropolia străveche a Ardealului, sub raport administrativ, se simte nu numai soră a Mitropoliei Ardealului, cum iarăși administrativ este, ci se simte sufletește una cu Mitropolia Ardealului. Tot ceea ce are de valoare Mitropolia Banatului, ca una care continuă tradițiile eparhiilor pe care le-a înființat — sau a visat numai să le înființeze — marele restaurator al Mitropoliei Ardealului, Arhiepiscopul și Mitropolitul de vie memorie Andreiu Șaguna, toate aceste frumoase tradiții se păstrează și azi în

Banat așa cum se păstrează aici la Sibiu. Nu ne deosebește nimic. Pînă și însemnele arhieriei și eparhiilor care au fost sau sînt în Banat, sînt de așa natură prin originea lor și în simțirea noastră încît ne amintesc mereu de Sibiu și de Mitropolia Ardealului. Toate — și cele mai însemnate și cele mai puțin însemnate — ne leagă de ceea ce este aici la Sibiu, în Mitropolia Ardealului. Și aș vrea să-l asigur pe Înalt Prea Sfinția Sa — după cum aș vrea să asigur pe preoții și credincioșii din aceste părți — de dragostea preoților și credincioșilor din Mitropolia soră a Banatului. Formăm toți episcopii și mitropoliții o unitate. Am vrea să folosim și acest prilej pentru a arăta cît de mult sîntem legați de poporul și de tot ceea ce reprezintă istoria lui. De aceea este nimerit a face din prăznuirea de astăzi, așa cum totdeauna a făcut-o Biserica noastră în această parte a țării — ca și în țara întreagă — un prilej nu numai de sărbătorire bisericească ci și de manifestare a atașamentului nostru nețărmurit față de idealurile poporului nostru, față de idealurile Patriei noastre iubite, căreia îi închinăm tot ce avem mai scump.

Mărturisind această dragoste și acest atașament față de Patrie, îngăduiți-mi în numele tuturor, să exprim acest atașament și față de conducătorii Patriei noastre, urîndu-le lor și țării noastre întregi multă prosperitate pe drumul de fericire și progres pe care mergem. Să trăiască la mulți ani! (Asistența intonează: „Mulți ani“!).

Vă propun apoi să ridicăm paharul întru cinstirea Prea Fericitul Patriarh Justinian care cu deosebita înțelepciune și cu multă vigoare îndrumă destinele Bisericii noastre dreptmăritoare pe drumul împlinirii rosturilor ei din totdeauna și din prisosul strădanilor căruia ne împărtășim toți, cler și popor credincios.

Să îngăduiască în sfîrșit Înalt Prea Sfinția Sa Mitropolitul Nicolae al Ardealului ca în numele nostru al tuturor, al clerului și credincioșilor din întreaga Transilvanie — ca și al nostru al celor ce ne-am adunat azi aici — să ridicăm paharul și în cinstea Înalt Prea Sfinției Sale, dorindu-i multă sănătate și încă mulți ani de viață și de rodnică arhipăstorie. (Asistența intonează: „Mulți ani“!).

Prea Cucernicul Părinte Protopop al raionului Brașov, Dr. Vasile Coman, a exprimat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului simțămintele de dragoste, respect și gratitu-

dine ale Părinților protopopi din Arhiepiscopia Sibiului, ale preoților și credincioșilor, din prilejul încheierii lucrărilor de împodobire a catedralei noastre mitropolitane cu pictură nouă. *Inalt Prea Sfinția Sa* — a spus *Păr. prot. Coman* — ne-a învățat pe toți să luăm viață din viața Bisericii, dar și să ne pătrundem de năzuințele poporului nostru harnic și pașnic.

A luat apoi cuvîntul *Prea Cucernicul Protopop stavrofor Traian Belașcu*, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului, care a spus în esență următoarele:

Am ascultat, după biserică, toate cuvîntările rostite la această agapă dată de Arhiepiscopia Sibiului din prilejul fericit al prăznirii de astăzi, prilejuită de binecuvîntarea noii picturi a Catedralei noastre mitropolitane.

Sufletul meu, în clipele de față, se simte înălțat împreună cu sufletele Dumeavoastră, de acest mare și copleșitor praznic, care pentru noi am putea spune că este un adevărat praznic al praznicelor. Pentru Catedrala noastră mitropolitană din Ardeal, el este într-adevăr cel mai mare praznic din istoria ei. Este praznicul care ne-a înălțat sufletele la Sfînta Liturghie arhierască de azi dimineață, cînd cu simfiriile armonios împletite, cler și credincioși am putut să aducem rugăciunea de mulțumită pentru toate cîte s-au săvîrșit în scopul înfrumusețării Catedralei.

Îmi amintesc că, o dată, i-am spus Mitropolitului de fericită pomenire *Nicolae Bălan*:

— Totuși, *Inalt Prea Sfințite Părinte*, ar fi bine să purcedeți cît mai curînd la pictarea acestei catedrale.

Inalt Prea Sfinția Sa mi-a răspuns așa:

— *Părinte Vicar*, îmi trebuie un pictor — și cînd voi găsi pictorul care cred eu că va putea da haina cuvenită acestei catedrale, să ai toate asigurările că voi purcede la pictarea ei.

A vrut Dumnezeu ca ceea ce nu i-a reușit Mitropolitului *Nicolae Bălan*, să-i reușească succesorului său de-acum, *Inalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae Colan*, să poată duce la îndeplinire această minunăță operă de pictare a Catedralei mitropolitane din Sibiu.

Prin venirea Episcopului de odinioară al Clujului la cîrma Mitropoliei Ardealului și în scaunul de Arhiepiscop al Sibiului, prin *Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan*, a fost desăvîrșită înfrumusețarea Catedralei noastre mitropolitane.

Noi, membrii Consiliului Arhiepiscopesc ortodox român de Alba Iulia și Sibiu — care sîntem colaboratorii de zi cu zi ai *Inalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae* — simțim o bucurie deosebită în clipele de față, pe care ne-o prilejuiște ziua de astăzi. Astăzi ne vedem împlinit — prin

truda binecuvîntată a înțeleptului nostru ierarh, care ne-a călăuzit în fiecare clipă și ne-a sfătuit neconținut — visul moșilor și strămoșilor noștri, al clerului și credincioșilor care au trecut în lumea drepților, al marilor ierarhi care au ostenit la stringerea fondurilor pentru zidirea Catedralei noastre mitropolitane. Astăzi, trăim cu toții acest vis realizat din toate punctele de vedere, căci acum Catedrala noastră mitropolitană este înzestrată cu tot ceea ce-i trebuiește.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a exprimat — la rugămintea Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae — mulțumiri călduroase tuturor aleșilor oaspeți care cinstesc cu prezența lor praznicul nostru de astăzi. Asociindu-mă din tot sufletul la mulțumirile exprimate, eu mulțumesc Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae pentru dragostea arătată tot timpul, pentru sprijinul pe care ni l-a dat și sînt convins că ni-l va da și de-acum înainte, în orice împrejurare.

Părinților consilieri și tuturor colaboratorilor de la centrul eparhial, preoți și funcționari mireni, de la cei mai mici și pînă la cei mai mari, le aduc cald cuvînt de mulțumită, pentru că toți au muncit și toți s-au străduit ca să fie dusă la bun sfîrșit această lucrare de pictare a Catedralei mitropolitane din Sibiu.

Membrilor Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiului, clerici și mireni, le mulțumesc pentru că au venit să participe la această sărbătoare. Este și aceasta o dovadă, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicolae al Ardealului, că clerul și credincioșii Arhiepiscopiei noastre cu drag răspund la apelul și chemarea Înalt Prea Sfinției Voastre. Reprezentanții lor, cu devotament și cu dragoste au venit ca să se bucure cu Înalt Prea Sfinția Voastră la praznicul de astăzi.

Dacă am putut realiza această înfăptuire atît de frumoasă, pe care ați văzut-o toți, azi, cu ochii proprii, apoi aceasta se datorește și sprijinului pe care l-am avut de la Părinții protopopi, de la Părinții preoți-parohi și de la credincioșii din Arhiepiscopia noastră.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Colan a desăvîrșit această lucrare și în ceea ce privește înzestrarea Catedralei cu pictură interioară și alte lucrări de modernizare a instalațiilor ei.

Ne pare rău că maestrul Anastase Demian lipsește din mijlocul nostru, dar avem în schimb aci pe Domnii pictori care au executat lucrarea — și avem între noi venerata figură a Domnului profesor onorar I. D. Ștefănescu, care cu sfatul, priceperea și dragostea sa de atîtea ori a colaborat în mijlocul nostru, l-a ajutat și l-a îndrumat pe Domnul Iosif Keber, executorul pictării Catedralei noastre mitropolitane. De asemenea vedem cu bucurie aci pe Domnul pictor Aritiun Avachian, cel ce a restaurat cu

competență valoroasă pictură a lui Octavian Smigelschi. În numele Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae al Ardealului, le aduc și eu tuturor mulțumiri clăduroase.

Acum, un cuvânt pentru Înalt Prea Sfinția Voastră, Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nicolae al Banatului. Noi Vă mulțumim respectuos pentru dragostea pe care ne-ați arătat-o, venind — la invitația Înalt Prea Sfințitului nostru Arhipăstor — să săvârșiți sfintele rugăciuni de binecuvântare a picturii celei nouă a Catedralei noastre mitropolitane. Fiindcă purtați numele Sfințitului și marelui Ierarh Nicolae din Mira Lichiei — ca și Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit Nicolae, ca și Prea Cuviosul Arhimandrit Profesor Nicolae Mladin — Vă prezentăm urări respectuoase și Vă mulțumim încă o dată pentru prezența Înalt Prea Sfinției Voastre în mijlocul nostru la acest praznic însemnat al Ortodoxiei ardelenice.

Mulțumim apoi, respectuos, Prea Sfințitului Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Glujului, și Prea Sfințitului Arhiepiscop Emilian, care au alergat cu dragoste în mijlocul nostru ori de câte ori Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit Nicolae i-a dorit să-i fie aproape și să-i stea la îndemână pentru săvârșirea de lucrări arhieresci.

Șiragul toasturilor a fost încheiat de Domnul Decan Dr. Hermann Binder, vicarul Episcopiei evanghelice-luterane C.A. D-sa a dat expresie bucuriei cu care Episcopia ev.-lut. C.A. și ocîrmuitorul ei, Eminența Sa Domnul Episcop Dr. Friedrich Müller, se asociază la bucuria Bisericii ortodoxe române din Ardeal, cu prilejul prăznuirii de azi. De încheiere, D-sa a exprimat urarea călduroasă ca cele două Biserici — ortodoxă română și evanghelică-luterană — ca și pînă acum, să pășească umăr la umăr spre viitorul îmbelșugat și fericit spre care se îndreaptă cu pași spornici și siguri întregul popor al Patriei noastre dragi.

Toasturile au fost întretăiate și subliniate de aplauze repetate și de ovații însuflețite. În câteva rînduri, asistența a intonat spontan înflăcărata urare: „Mulți ani trăiască“!

Masa s-a desfășurat într-o atmosferă de caldă comuniune sufletească.

Luîndu-și apoi rămas-bun de la distînșii oaspeți — petrecuți de melodia Imnului arhieresc — Înălții Ierarhi s-au îndreptat spre reședința mitropolitană.

În seara aceleiași zile, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a plecat, cu mașina, spre Timișoara, a doua zi avînd program arhipăstoresc în Eparhie. Despărțirea de Arhipăstorul nostru a fost duioasă. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit

Nicolae al Ardealului a exprimat calde mulțumiri Arhipăstorului Bisericii sore bănățene pentru bunăvoința și dragostea cu care a îndeplinit programul liturgic de înfrățitor al soborului constituit pentru binecuvîntarea podoabei întru care s-a înveșmîntat monumentala noastră catedrală mitropolitană.

Aceleași calde mulțumiri frățești au fost exprimate de Arhipăstorul nostru Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitului Arhiereu Emilian.

*

Catedrala mitropolitană din Sibiu s-a construit în vremuri de obidă pentru poporul român din Ardeal, căruia îi aparțineau toți credincioșii Bisericii noastre, jertșitorii pentru înzestrarea fondului ei de zidire. Sfințirea ei, cler și credincioși deopotrivă, au întîmpinat-o cu simțăminte deosebit de semnificative pentru aspirațiile lor naționale. Acestor simțăminte le-a dat expresie, între altele, un articol apărut (în ajunul sfințirii) în „Telegraful Român”. Din textul lui, reprodus integral în op. cit., p. 108—111), reținem acest final zguduitor:

„În inimile noastre răsare acum și sporește o nădejde nouă, că același Dumnezeu al îndurărilor nu-și va întoarce fața Sa de la noi, ci ne va trimite, după vrednicia noastră, și alte dovezi ale milei Sale, pînă cînd odată vom ajunge ceasul care va aduce izbîndirea tuturor dorințelor și sfintelor noastre aspirații...

Atunci neamul nostru, pe care trecutul cel greu de suferințe îl îndreptățește la un viitor de răsplată, de slobozenie deplină, — se va înălța și va vedea lumină mare...

Un soare nou va încălzi atunci, cu raze dătătoare de viață și de tărie, inima amorțită a credincioșilor acestei sfinte biserici...

Deci pentru clipă răsăririi
Acelui soare ce-așteptăm
Și pentru ceasul răsplătirii
Obezilor înlănțuirii —
Noi Domnului să ne rugăm“!

A trecut de-atunci o jumătate de veac și mai bine. „Obezile înlănțuirii” au fost sfărîmate pentru totdeauna. Poporul român nu mai poartă jugul înrobirii.

Azi, noi trăim viitorul de „slobozenie deplină” la care visau înaintașii de la începutul veacului acestuia și de mai-nainte de el.

Alta-i ruga noastră, astăzi, *cînd am săvîrșit împodobirea cu pictură nouă a ctitoriei lor:*

„Numelui tău este închinată casa aceasta, pe care am zidit-o...

„Fie, Doamne, ochii tăi deschiși și urechile tale cu luătoare-aminte la rugăciunea din locul acesta”!

„Ascultă-ne din ceruri, din locul sălășluirii tale, și iartă și răsplătește fiecăruia după fapta lui, căci tu cunoști inima și numai tu singur pătrunzi cugetul oamenilor”. (*Din rugăciunea lui Solomon împărat la sfințirea templului din Ierusalim. Textul din II Cronici 6, 33. 40. 30*).

Ocroțește, Doamne, sînt lăcașul acesta, întru carele se preamărește de sîrg înțelepciunea Ta.

Dă-ne, Doamne, vistieria acestei înțelepciuni, căci căile ei „sînt plăcute, și toate cărările ei sînt căile p a c i i. Pom al vieții este ea pentru cei ce o stăpînesc, iar cei ce se sprijinesc pe ea sînt fericiți”. (*Din Pildele lui Solomon 3, 17—18*).

Revista „MITROPOLIA ARDEALULUI”

PREA SFINȚITUL EPISCOP VALERIAN AL ORADIEI SEXAGENAR

— O MARTURIE DE RECUNOȘȚINȚĂ FIAScă —

Cărțile aniversare — ca și templele, sanctuarele, statuile și altele asemenea lor — apar în spațiu la felurite soroace temporale, încărcate de-o anumită — și deosebită — semnificație morală.

Mai presus de orice, cărțile aniversare sînt valori de ordinul recunoștinței, adică rodul unei virtuți pe care o pune în lucrare altă virtute: binefacerea; aceasta, capitală în creștinism, fiindcă este înfrunghirea temerii iubitoare de Dumnezeu și a dragostei de aproapele.

Cărțile aniversare bisericești, la rîndul lor, au o „teologie“ a lor înainte de-a se înfiripa istoria făuririi lor. Aceasta, scrutează cu deosebire — cîteodată exclusiv — cauzele genezei lor, motivele care au dus la întocmirea și apariția lor.

În ele, adevărul este înfățișat cu vibrația pe care dragostea și prețuirea le pun în toate manifestările lor. De aceea, această specie de lucrări — cu un vădit rol instructiv și educativ — pricinuiesc bucurie contemporanilor (nu numai celor cărora le sînt dedicate, cînd aceștia sînt în viață) și intră în zestrea generațiilor succesoriale ca tot atîtea mărturii documentare ale recunoștinței care nu obosește și nu se lenevește.

Cărțile aniversare bucură, firește, pe cei cărora le sînt dedicate, dar ele cinstesc totodată și pe cei ce le urzesc și le întocmesc, căci recunoștința — cum spune dictonul înțelept și străvechiu — e ca holdele: răsare numai în pămînt bine lucrat.

O carte de adevăr rostit cu dragoste, respect și prețuire este bogatul și frumosul volum aniversar care ne prilejuiește aceste considerațiuni.

Urzitorul lui este Veneratul Consiliu eparhial ortodox român al Episcopiei Oradiei, iar editorul — Episcopia ai cărei slujitori de frunte sînt inițiatorii cărții aniversare.

Sub titlul: „SLUJIND ORTODOXIA“, cartea aniversară de la Oradea oferă o selecție din scrisorile pastorale, articolele de cuprins religios-moral și studiile teologice ale Prea Sfinției Sale D. D. Valerian Zaharia, Episcopul ortodox român al Oradiei (p. 39—367).

Această selecție este precedată de-o evocare festivă a vieții și activității Prea Sfințitului Episcop Valerian (p. 3—38).

Titlul evocării indică lămurit momentul sărbătoresc care i-a prilejuit apariția: „La împlinirea vîrstei de șaizeci de ani de către Prea Sfințitul Valerian, Episcopul Oradiei“. Aniversarea aceasta cade în al 33-lea an de călugărie și al 14-lea an de arhierie ai Prea Sfinției Sale.

Recunoștința — ca rod al dragostei depline — poate să se exprime sobru, dar niciodată rigid, cu atât mai puțin rece. Așa și aici: în evocarea care prefațează cartea aniversară de la Oradea, detaliul bio-bibliografic este împletit la tot pasul cu comentariul cordial. Această specie de comentariu pune în lumină adevărul fără ostentație, dar și fără reticențe, „cu gând departe de lauda deșartă“, cum se exprimă (la p. 35) textul respectiv.

Revista „Mitropolia Ardealului“ (nr. 11—12, noiembrie—decembrie 1961), într-un articol redacțional, apărut cu prilejul împlinirii primului deceniu de episcopat al Prea Sfințitului Episcop Valerian — articol din care întâlnim cu plăcere un citat substanțial în evocarea biografică de-aci (p. 17) — a schițat liniile mari ale vieții și activității arhipăstorului actual al Eparhiei Oradiei. Datele încrestate la răboj cu acel prilej se îniregesc aici cu amănunte biografice pe cât de îmbelșugate, pe atât de concludente în ceea ce privește linia de slujire bisericească și obștească, fermă și rectilinie, care caracterizează viața și activitatea strădalnicului ierarh de astăzi.

Născut la 6 noiembrie 1905 în satul Muncel, comuna Străoane (din fostul județ Putna), Vasile Zaharia — cum se numea P. Sf. Sa înainte de intrarea în monahism — a fost lipsit de mic de tată (Gheorghe) și de mamă (Ruxandra). Azilul din Brăila i-a ținut loc de cămin părintesc. Aici își au izvorul „iubirea pentru oameni și setea cea nestinsă după o viață nouă, mai bună și mai dreaptă“ — însușiri care-l vor caracteriza pe episcopul de mai târziu (p. 4). Un învățător de ispravă — căruia îi va păstra neștersă amintire — i-a sădit în suflet, din copilărie, iubirea de patrie, de pace și de popor (cf. p. 5).

Studiile teologice și le-a făcut cu succes la Galați (seminarul) și la București (facultatea), obținând diploma de licențiat în teologie în 1931, cu o teză deosebit de bine apreciată despre „Regulile monahale după Sf. Vasile cel Mare și Sfinții Părinți“. Concomitent, a absolvit Seminarul pedagogic de pe lângă Universitatea din București, iar în 1937 tânărul profesor și-a luat examenul de capacitate.

Încă pînă era student a îndeplinit oficiul de secretar al Școalei de cîntăreți bisericești de pe lângă Sf. Patriarhie, iar după absolvirea facultății de teologie a ostenit cîtăva vreme ca protopsalt în București, apoi ca pedagog și corector la Seminarul monahal și tiparnița de la Măndstirea Cernica.

La 28 septembrie 1932 a intrat în cinul monahal, luînd numele Valerian. A doua zi a fost hirotonit ierodiacon și numit profesor și secretar al Seminarului monahal și de cîntăreți eparhial. Un an mai târziu (sept. 1933) i se încredințează direcția aceluiași seminar.

Hirotonit ieromonah în 1935, un an mai târziu e protosinghel, iar în 1938 a fost ridicat la treapta de arhimandrit.

Ascensiunii monahale îi urmează însărcinări de seamă, didactice și administrative-bisericești: profesor la Seminarul teologic „Veniamin Costache” din Iași (1940—41), profesor la Ploiești și stareț al Mănăstirii Ghighiu (1940—41), stareț al Mănăstirii Cîmpulung-Muscel și totodată exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor.

În anii 1946—51 a desfășurat o multilaterală activitate bisericească.

Prețuindu-i-se pregătirea și meritele, la 11 noiembrie 1951 a fost ales episcop al Oradiei. Două zile mai târziu, în Catedrala Sfintei Patriarhii din București, Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului († 1955), împreună cu I. P. Sf. Mitropolit Firmilian al Olteniei și cu P. Sf. Episcop Teofil al Romanului și Hușilor — acum episcop al Clujului — l-au hirotonit arhieru. În ziua următoare a primit cîrja de arhipăstor al Episcopiei Oradiei din mîinile Prea Fericitului Patriarh Justinian, iar Duminică 25 noiembrie 1951 a fost înscăunat sărbătorește în jețul vlădicesc de la Oradea. Cu acel prilej, Prea Sfințitul Episcop Valerian a făcut acest legămint:

„Voi căuta ca, prin veghe continuă, prin muncă stăruitoare, prin rugăciune și smerenie nețăfarnică, să fiu mereu în mijlocul credincioșilor, ajutîndu-i cu cuvîntul și cu fapta, prin împărtășirea harului întru a cărui slujire sînt pus, așa cum spune Pavel Apostolul: „așa să vă socotească pe voi lumea, ca pe niște chivernisitori și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu”. Pentru chivernisirea după cuvîntă a celor sfințe și pentru slujirea credincioșilor, pildă veșnică voi avea în fața mea pe Mîntuitorul și pe Sfinții Apostoli, care, pentru credincioși, și-au dat cu bucurie viața lor”. (Prefață, p. 15).

Făgăduința aceasta a fost onorată cu înfăptuiri corespunzătoare. E ceea ce adeverește și cartea de față — dar nu numai ea, ci întreaga lucrare vlădicească de un deceniu și jumătate a P. Sf. Episcop Valerian.

Linii de desfășurare a acestei activități arhipăstorești se întîlnesc, unificîndu-se ca razele în focar, într-un singur cuvînt: *slujire*, care a fost și este ținut în cuvenită cinste de practica adevăratei vieți creștinești de totdeauna. Cele cinci compartimente ale cărții „Slujind Ortodoxia” indică fagașele de căpetenie în care s-a desfășurat misiunea vlădicească de pînă acum a P. Sf. Episcop Valerian: „Slujind păstoriților” (p. 39—65, cu 5 titluri), „Pentru păstrarea dreptei credințe” (p. 67—244, cu 28 titluri), „Pentru unitatea Ortodoxiei românești și pentru unirea tuturor bisericilor” (p. 245—278, cu 8 titluri), „În slujba Patriei și a vieții celei noi” (p. 279—332, cu 10 titluri) și „În slujba păcii celei drepte” (p. 333—367, cu 7 titluri).

Prea Sfinția Sa
EPISCOPUL VALERIAN AL ORADIEI

În afară de bogăția și varietatea cuprinsului, cartea se impune atenției cititorului prin evidentele ei calități formale și de fond, întregite de-o prezentare tehnică grafică exigentă.

P. Sf. Episcop Valerian are un stil personal care se distinge prin limpezime, cursivitate și avânt retoric.

Scrisul Prea Sfinției Sale — în scrisorile pastorale ca și în studiile teologice, în cuvântările festive ca și în articolele ocazionale — este de fiecare dată temeinicit pe un fond biblic și patristic adecvat subiectului tratat. În alegerea atentă și utilizarea iscusită a celor peste opt sute de texte inspirate care se înfălesc în cuprinsul cărții, simțim mișcându-se firesc și competent osîrduitorul alcătuitor al concordanței biblice pe care P. Sf. Sa a publicat-o în anul 1955 (sub titlul: „Flori alese din grădina Sfințelor Scripturi“, Oradea 1955, p. XVIII + 388, in—4°).

Impresionant prin volumul de texte și prin varietatea surselor este și fondul patristic al scrierilor P. Sf. Episcop Valerian. Biblia și Sfinții Părinți își împletesc adeseori catenele de citate (ca la p. 288 ș. a.) în fundamentarea adevărurilor de credință, a orientărilor de ordin moral-social sau a atitudinilor creștinești față de problemele vieții contemporane. Acolo unde e cazul, litera canonului sau versul colindului sînt puse la contribuție cu vădită îndeminare spre a da un spor de prestigiu argumentării și o vibrație religioasă deosebită evocării festive (ca la p. 150 u; 178 u; 221 ș. a.). Nici citatele din literatura istorică și educativă laică — precum și din poezia noastră patriotică (vezi de ex. p. 324—325) — nu sînt ocolite, acolo unde utilizarea lor se dovedește indicată (ca la p. 169 — T. Carlyle, 183 — Bălcescu, 187 — D. Cantemir ș. a.). Toate acestea vădesc în Prea Sfințitul autor un ierarh care-i cu adevărat teolog și om de cultură înfînsă și temeinică. Insușirea aceasta se adaugă acelora de liturghisitor osîrduitor (care în Duminici și sărbători poate fi văzut aproape tot timpul la altar, arareori în jețul vlădicesc), de vizitator al parohiilor din eparhie, de vajnic luptător pentru pace, de vlădică cetățean în cel mai fidel înțeles creștinesc al expresiei.

*

Prea Sfințitul Episcop Valerian păstorește o eparhie sufragănă Mitropoliei Ardealului. O păstorește nu numai cu sîrguință și pricepere, ci și cu dragoste.

Promovînd colaborarea interconfesională, cultivînd prietenia între români și cetățeni de altă naționalitate, P. Sf. Sa prețuiește după cuviință instituțiile bisericești din această parte a țării noastre dragi și cinstește pe valoroșii lor cîrmuitori. Elogiul pe care-l face și în această carte selectă — cum l-a făcut în plenul Sfințului Sinod al Bisericii noastre, la timpul său — marelui mitropolit Dr. Nicolae Bălan (vezi p. 326—330) este atît de complet și iscusit dăltuit încît fiecare aliniat te îmbie să-l citezi. De-

altcum, „ispita“ aceasta te urmărește pe de-a rîndul în cursul lecturii atente a acestei cărți captivante: creionul subliniază mereu pasaj după pasaj, cu interes, cu folos, cu apăs mai ales.

Increstînd la răboj cu simpatie și prețuire apariția acestei cărți „foarte folositoare de suflet“ — cum sună o străveche formulă consacrată — Chiariarul și slujitorii Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu se asociază frățește la bucuria popasului aniversar din 6 noiembrie a. c. al Episcopiei Oradiei, urînd arhipăstorului ei ani mulți și buni de la Dumnezeu, cu pace, sănătate și prisos de bucurii-duhovnicești.

Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu îl numără pe Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei între ocrotitorii săi regulamentari și reali. Profesori și studenți teologi deopotrivă — cei ce sînt fiii sufletești ai Eparhiei Oradiei, ca și ceilalți — se bucură sincer ori de cîte ori au prilejul să-l vadă pe Prea Sfinția Sa în mijlocul lor, îi prețuiesc povețele și îi primesc cu fiiască recunoștință binecuvîntările părintești. Cuvîntul de respectuoasă urare fiiască pe care i-l adresează cu acest prilej aniversar este senin și fremătător, ca tot ceea ce din prisosința inimii purcede:

Întru mulți și fericiți ani, Prea Sfințite Părinte Episcop Valerian al Oradiei!

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

REDACTIA

DIALOG CONSTRUCTIV CU VIITORUL

— LA A XVIII-A ANIVERSARE A REPUBLICII NOASTRE —

Savantul inginer de faimă mondială George Constantinescu, doctor „honoris causa” al Institutului politehnic „Gheorghe Gheorghiu-Dej” din București și membru de onoare al Academiei Republicii Socialiste România — stabilit în 1910 în Marea Britanie, unde a și decedat în 12 decembrie 1965, în vîrstă de 84 ani — vizitînd în anii trecuți Patria noastră, a declarat: „Mesajul pe care îl voi duce eu și soția în străinătate va fi un mesaj de progres pe care n-aș putea să-l numesc evolutiv, ci de-a dreptul exploziv — așa de repede merg lucrurile aici”. Impresionat de faptul că am construit barajul Hidrocentralei de la Bicăz — „realizare de mare amploare, bine și armonios executată”, cum a caracterizat-o Dsa — și că uzinele acestui început de eră socialistă produc motoare Diesel, locomotive Diesel-electrice, rulmenți, injectoare și altele, „care erau socotite ca monopol al marilor întreprinderi din Europa și America”, inginerul George Constantinescu spunea: *„Dacă un lucru este posibil, el se face aici în țară; iar dacă este imposibil, trece ceva mai mult timp, dar tot se face”*.

Celebrul nostru compatriot — expatriat din cauza inerției și ostilității guvernelor de odinioară față de creația tehnică-științifică și de mîhnirea pe care i-a pricinuit-o represiunea sîngeroasă a răscoalelor țărănești din 1907 — a caracterizat corect și complet capacitatea înnoitoare și forța creatoare de valori materiale și culturale a României socialiste. Declarațiile sale ne fac cinste și dau aripi avîntului colectiv al vrednicului nostru popor în spre mărețele înfăptuiri ale zilei de mîine. Ele înfățișează realități cu care nu ne-am putut lăuda în trecut și subliniază capacități evidente de-a le spori și desăvîrși.

După eliberarea României de sub jugul fascist — la 23 August 1944 — proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947 și transformarea ei la 21 August 1965 în Republica Socialistă România sînt pietre de hotar în istoria țării și a poporului nostru, praguri de pe care am trecut cu însuflețire în plină eră de propășire generală, chezășii ale desăvîrșirii construcției unei vieți din ce în ce mai bună, mai îmbelșugată, mai luminoasă și mai tihnită. Monarhia și regimurile burghezo-

moşiereşti n-au servit interesele celor mulţi, dezvoltarea noastră naţională generală, ci s-au susţinut reciproc împotriva aspiraţiilor fireşti ale masele populare şi în paguba înaintării noastre obşteşti pe căile progresului.

Instalaţi temeinic — şi pentru totdeauna — în făgaşul construcţiei socialiste, noi ne aflăm acum în permanent dialog constructiv cu viitorul, în competiţie entuziastă cu propriile noastre înfăptuiri contemporane. „Contractele” noastre periodice cu ziua de mâine — planurile de Stat anuale şi de perspectivă — se realizează de fiecare dată la nivel de repere statistice care depăşesc prevederile înscrise în cifrele lor grăitoare. Avuţia naţională sporeşte şi nivelul obştesc de trai înregistrează an de an valori de creştere fără precedent.

Realitatea aceasta este oglindită pe cât de elocvent pe atât de îmbucurător — global şi pe ramuri de producţie — în Darea de seamă asupra înfăptuirii Planului de Stat pe anul 1965 şi cu privire la Planul de Stat pe anul 1966, prezentată plenului Marii Adunări Naţionale în şedinţa din 21 decembrie 1965 de către Dl Ion Gheorghe Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii noastre. Din belşugul de date pe care le oferă şi le comentează expunerea rezultă că producţia globală industrială este la sfârşitul acestui an cu circa 13 la sută mai mare decât în 1964, depăşind prevederile planului cu peste 1,3 miliarde de lei.

Faţă de anul 1964, producţia de energie electrică a crescut cu 24 la sută, iar producţia industriei chimice — cu 22 la sută. Producţia de oţel a ajuns la peste 3,4 milioane de tone.

Faţă de media ultimilor ani, în agricultură s-a realizat o creştere a producţiei în ansamblu, mai ales la producţia de grâu, care depăşeşte cu două milioane de tone recolta medie din anii 1961—1964.

Pentru finanţarea acţiunilor social-culturale s-au alocat 22 miliarde de lei, ceea ce reprezintă cu 7,4 la sută mai mult decât în anul 1964.

Statul a construit din fondurile sale şi a dat în folosinţă alte peste 50.000 de apartamente.

A fost încheiată acţiunea de majorare generală a salariilor, care a cuprins în acest an 3,3 milioane de salariaţi.

În ceea ce priveşte Planul de Stat pe anul 1966 — primul din viitorul nostru Cincinal (1966—1970) — se prevede că producţia globală industrială va creşte într-un ritm mediu de 10,5 la sută.

Volumul producţiei de energie electrică va atinge 20,2 miliarde kWh; faţă de anul 1965, producţia de oţel va creşte cu 240.000 de tone, de laminată — cu aproape 300.000 de tone, chimică — cu aproape 22 la sută, iar a industriei construcţiilor de maşini — cu 11,5 la sută.

Producţia bunurilor de consum va spori cu 9,7 la sută faţă de 1965.

Prin înzestrarea agriculturii cu noi mijloace tehnice va fi asigurată

mecanizarea aproape integrală a tuturor lucrărilor de bază în gospodăriile de Stat, iar în cooperativele agricole de producție — mecanizarea totală a aratului și semănatului cerealelor. Agricultură va primi cu peste 50 la sută mai multe îngrășăminte chimice decât în anul 1965.

Se vor realiza aproape 58.000 de apartamente din fondurile Statului, cu peste 11 la sută mai mult decât în anul 1965.

„În liniile sale generale și caracteristice — spune Darea de seamă a șefului Guvernului nostru — planul de stat pe 1966 preia elementele esențiale ce s-au dovedit a fi factorii determinanți în crearea și susținerea dinamismului pe care l-a cunoscut dezvoltarea economiei noastre în anii construcției socialiste... Sporirea producției globale industriale, continuând dezvoltarea ascendentă marcată pînă în prezent, se situează la nivelul ritmului mediu de 10,5 la sută, prevăzut în Directive... Prin structura și dinamica lor, sarcinile planului pe anul 1966 asigură continuarea industrializării socialiste a țării și, în cadrul acesteia, dezvoltarea mai accentuată a industriei producătoare de mijloace de producție, pentru care se prevede un spor de 10,7 la sută în comparație cu realizările din 1965”.

Construcția socialistă pe care o continuă și o duc spre desăvîrșire planurile de Stat este rodul hărniciei, priceperii și avîntului întregului nostru popor, condus înțelepțește pe căile propășirii și ocîrmuirii de Stat.

El este și beneficiarul realizărilor pe care le înregistrează din ce în ce mai îmbelșugate opera de construcție socialistă a Patriei noastre înfloritoare. Pentru el, pentru om, pentru adevăratul și realul stăpîn al țării se dau bătăliile cu munții și cu apele, se scormonesc măruntăiele pămîntului, se despică glia ogoarelor, se adîncește învățătura de carte, se stimulează cercetarea științifică, se dotează fabricile și laboratoarele cu cuceriri ale tehnicii contemporane, se duce peste țări și mări de către solii artei noastre bunul nume al creațiilor populare, se apără sănătatea oamenilor, se asigură tihna bătrînețelor celor ce și-au încheiat stadiul de participare la munca generală de producție, — pentru el se modernizează și se înfrumusețează țara ca niciodată pînă acum.

Există însă inițiative românești, realizări de-ale noastre ale căror foloase le tragem nu numai noi, ci lumea întreagă — cea de azi și cea viitoare.

Astfel, spre exemplu, dacă astăzi, în sectorul de Stat al ocrotirii sănătății, media populației pe o circumscripție a ajuns la 4.800 locuitori față de 12.900 locuitori în 1938 și 8.530 locuitori în anul 1948, realizarea aceasta cu totul remarcabilă ne interesează direct și îi tragem foloasele.

Cu totul altfel se prezintă lucrurile dacă luăm în considerare îmbrățișarea în unanimitate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor

Unite a inițiativei Guvernului român în problemele educației tineretului de pretutindeni, de astăzi și de mâine. Evenimentul acesta a avut un ecou internațional deosebit și, în efectele lui concrete, va continua să preocupe nu numai generația actuală, ci și pe cei ce ne vor urma. E neîndoios că țara noastră, urzitoarea acestui generos apel către tînăra generație, va recolta de pe urma lui mărturie de recunoștință pe cît de calde, pe atît de trainice.

Se știe că înainte cu cinci ani, delegația română la O.N.U. a făcut propunerea ca Organizația Națiunilor Unite să înscrie în preocupările ei îndrumarea tineretului lumii spre ideile nobile ale păcii și înțelegerii între popoare.

„Izvorită dintr-un înalt sentiment de răspundere față de generațiile ce ne vor urma și care vor fi chemate să conducă în viitor destinele omenirii“, propunerea Guvernului român și-a găsit astăzi încununarea în adoptarea, cu aclamații, de către Adunarea Generală a *„Declarației cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare“*.

Interesul crescînd arătat în anii trecuți față de propunerea în chestiune a constituit o recunoaștere a însemnătății pe care o are în vremea noastră educarea tineretului. Prin adoptarea ei de către recenta sesiune a Adunării Generale a O.N.U., propunerea română s-a transformat într-un document care sintetizează aspirații și eforturi demne de înaintatul nostru veac și cu deosebire de climatul nou, socialist, care se instalează temeinic în miezul contemporaneității.

„Prin însăși Carta Națiunilor Unite — scrie Dra Maria Groza, vicepreședinte al Marii Adunări Naționale și membru al delegației române la recenta sesiune a Adunării Generale a O.N.U. — popoarele s-au declarat hotărîte să salveze generațiile viitoare de flagelul războiului. Declarația este primul apel pe care O.N.U. îl adresează în mod direct și solemn tinerii generații de a-și îndrepta energia spre țelurile înalte ale asigurării păcii și securității internaționale pe baza principiilor indestructibile ale respectului reciproc și înțelegerii între popoare.

Astăzi, cînd asistăm la profundele transformări ce se petrec în lume, la un proces tot mai intens de afirmare a ființei naționale a popoarelor, importanța declarației este cu atît mai evidentă. Marea ei valoare constă în faptul că răspunde unui imperativ major al epocii noastre, și anume de a mobiliza tînăra generație la efortul popoarelor de a bara drumul războaielor agresive dezlănțuite de imperialism. Sensul ei major este conferit de principiile pe care le cuprinde și care trebuie să stea la baza formării noilor generații — educarea tineretului în spiritul umanismului, al demnității, egalității și solidarității internaționale în vederea promo-

vării progresului economic și social și a asigurării relațiilor prietenești între națiuni, bazate pe respectul față de egalitatea suverană a statelor". („Scînteia", nr. 6826/1965).

Sîntem încredințați că acest apel solemn către tînăra generație de-a promova pacea și colaborarea internațională va fi îmbrățișat nu numai de organisme specializate ale Organizației Națiunilor Unite și de organizațiile de tineret de felurite orientări, ci și de cultele religioase ale lumii. Ideile generoase pe care le promovează ea, aspirațiile superioare cărora le corespunde inițiativa românească devenită act oficial al O.N.U. vor întruni cu deosebire adeziuni creștinești prompte și răspicate.

Înfloritoare în interior și cu prestigiu crescînd pe arena vieții internaționale, Patria noastră pășeste spre viitor pașnică și încrezătoare în capacitățile minunatului popor care a făurit-o și înnoit-o.

„Poporule al Mioriței, la mulți ani, la multe veacuri să trăiești! De puterile sufletului tău, ale minții și brațelor tale, n-am nici o grijă! Ești un neam al biruinței..." (Tudor Arghezi).

REDACȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

FORMA ÎNȚIALĂ A TEXTULUI DIN EPISTOLA CĂTRE FILIMON

Vers. 23 urm.

— O PROBLEMĂ DE CRITICĂ A TEXTULUI ORIGINAL —

Pentru slujitorii și credincioșii Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Răsăritene Noul Testament este *izvor al Revelației* divine, *carte de cult* (în prezentarea ei ritual-editorială ca „Evangelhîar” și „Apostol”) și *obiect de studiu* teologic.

În slujba studierii Noului Testament stau astăzi șapte ramuri sau discipline ale Studiului Noului Testament. Acestea — precum se știe sau se poate vedea din orice manual corespunzător¹ — sînt următoarele:

1. — Istoria și gramatica limbii originale (grecești) a textelor Noului Testament;
2. — Introducerea în Noul Testament (sau: Isagogia N.T.);
3. — Arheologia biblică;
4. — Istoria epocii (de apariție a) Noului Testament;
5. — Ermineutica biblică;
6. — Exegeza Noului Testament (comentariu, explicare, tîlcuire) și
7. — Teologia Noului Testament.

Studierea Noului Testament începe de obicei cu Introducerea în N.T. Aceasta constă din două părți de căpetenie: Introducerea generală și Introducerea specială. Întîia — studiază Noul Testament *ca unitate* (canon, sau colecție de scrieri inspi-

¹ Vasile Gheorghiu: Introducerea în Sfintele cărți ale Testamentului Nou. 1929, p. 15 urm. — Studiul Noului Testament. Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1954, p. 4 urm. — și altele.

rate). Cealaltă — studiază *separat*, din diferite puncte de vedere, fiecare carte a Noului Testament.

La rîndul ei, Introducerea generală are două secțiuni: Istoria *canonului* cărților Noului Testament și Istoria *textului* cărților Noului Testament.

Istoria canonului cărților N.T. se ocupă cu inspirația acestora și cu încadrarea lor în colecția — unitară și normativă pentru Biserică — pe care o avem astăzi.

Istoria textului studiază manuscrisele (codicii) cu texte neotestamentare și transmiterea lor de-a lungul veacurilor prin multiplicare de mînă și de tipar și prin traducerea acestor texte (în peste o mie de limbi și dialecte vorbite în trecut și astăzi pe suprafața Pămîntului).²

Biserica creștină nu posedă autografele scrierilor neotestamentare. Acestea au pierit fie prin uzură, fie prin distrugere premeditată (cu deosebire în cursul celei de-a zecea persecuții oficiale îndreptată de Statul roman împotriva Bisericii creștine, la începutul secolului IV, sub împăratul Dioclețian și la instigațiile ferocelui său ginere, Galeriu cezarul).

Manuscrisele neotestamentare existente astăzi la dispoziția cercetătorilor de specialitate prezintă deosebiri numeroase de redactare (formulare). Deosebirile se datoresc unor factori obiectivi: copiere zorită și superficială, oboseală a scribului, transcriere din memorie (frecventă în antichitatea creștină), cîteodată lipsa de pregătire a scribului (care era numai caligraf, nu și teolog), ș.a. Alteori, aceste deosebiri (variante, variae lectiones) sînt de ordin subiectiv: anumiți ereziarhi (sau adepți ai lor) au operat în textele neotestamentare modificări premeditate, spre a-și fabrica astfel acoperire inspirată pentru erorile lor doctrinare, morale sau disciplinare. Și unele și celelalte pot să fie primejdioase pentru Biserică și credincioși, dacă modificarea — intenționată, sau nu — afectează doctrina creștină.³

Cu restabilirea textului Noului Testament în forma sa inițială, identică măcar — dacă nu egală — aceleia al autografu-

2 Astăzi, Biblia (întreagă, sau părți din ea) — după datele comunicate de Conferința Biblică mondială care a avut loc în anul acesta (1965) la Driebergen (Olanda) — este disponibilă în 1,216 limbi și dialecte.

3 Amănunte, la V. Gheorghiu: O. c., p. 841 urm. — Același: Reformele recente pe terenul Criticii textului cărților T. N. 1909. — Ernst von Dobschütz: Eberhard Nestle's Einführung in das Griechische Neue Testament. Ed. IV. Göttingen 1923. — E. Jacquier: Le Nouveau Testament dans l'Eglise chrétienne. T. II. Ed. 2. Paris 1913 — și altele.

lui, se ocupă acea secțiune a Istoriei textului care poartă numele de „Critica textului” originar al N.T.

Sarcina pe care și-a asumat-o Critica textului nu e ușoară. Marele număr de manuscrise cu texte neotestamentare care există astăzi — de ordinul miilor — ușurează, dar și îngreunează menirea Criticii textului, deoarece aproape că nu există două copii completamente identice ale aceluiași text.

Situația nu este, totuși, iremediabilă. Învățatul teolog anglican F. I. A. Hort (1828—1892), fost profesor la Universitatea din Cambridge, cu competența sa unanim recunoscută; a arătat deslușit și documentat că 7/8 din cuvintele care alcătuiesc textul original al Noului Testament sînt înafara oricărei contestări. Restul de 1/8 este format în mare parte fie prin schimbarea ordinii cuvintelor în frază, fie prin diferențe lipsite de însemnătate. Faptic, variantele demne de luat în seamă sînt în număr mic. Hort le evaluează la mai puțin de o miime din textul Noului Testament.⁴

Cu toate acestea, Critica textului are datoria să le identifice și să încerce corectarea lor, știut fiind că integritatea *formală* a textului originar garantează totdeauna integritatea lui *dogmatică* (doctrinară).

Critica textului își îndeplinește această misiune adunînd variantele textului, clasificîndu-le după importanța lor (sursă, vechime, etc.) și apreciind care din ele sînt a se considera vrednice de-a fi adoptate ca *textus receptus*, pe care să ne putem bizui în cercetările noastre de specialitate și cu deosebire în traduceri.

Utilitatea Criticii textului e evidentă: ea tinde la reconstituirea textului originar într-o formă cît mai apropiată de autografele autorilor inspirați ai cărților Noului Testament, ea stă în slujba adevărului.

Un exemplu cu titlu ilustrativ din cele multe care pot fi date în această privință, avem în Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Filimon, versetul 23. Din capul locului precizăm că acest caz nu are nici o implicație de ordin doctrinar. Iată cum se prezintă el:

Epistola către Filimon a fost scrisă în anul 63, din Roma. Sfîntul Apostol Pavel se afla acolo în prima sa captivitate ro-

⁴ Hort: The New Testament in the original Greek. Vol. II. Londra 1882, p. 2. Citat la Jacquier: O. c., p. 6.

mană și era așteptînd dezbaterile procesului său de *civis romanus* în fața tribunalului imperial. Regimul de detențiune pe care i l-au fixat autoritățile era blînd: Apostolul locuia în oraș, în casă cu chirie, păzit în permanență de un soldat roman, „și primea pe toți care veneau la el, propovăduind împărăția lui Dumnezeu și învățînd cele despre Domnul Iisus Hristos, cu toată îndrăzneala și fără nici o piedică“ (F. Ap. 28, 30—31).

S-a folosit de înlesnirile acestea nu numai spre a propovădui Evanghelia prin grai viu, ci și spre a desfășura o amplă și susținută activitate misionară prin epistole și curieri ai săi. Unul dintre aceștia, osîrduitorul Tihic,⁵ pornise din încredințarea Sfîntului Pavel de la Roma spre Asia Minor, cîndva în cursul anului 63, ducînd cu sine într-acolo trei epistole și pe proaspătul creștin Onisim, fost sclav fugar al lui Filimon din Colose. Una din acele epistole — cea zisă „cătrec Efeseni“ — nu ne interesează în cazul de față din simplul motiv că este lipsită în capitolul final de obișnuitele salutări creștinești de la frați la frați.

Celelalte două — Epistola către Coloseni și Epistola către Filimon — mergeau la aceeași destinație, căci Filimon era domiciliat în cetatea frigiană de pe riul Lycus, care constituia țelul călătoriei lui Tihic.

În finalul ambelor epistole, Sfîntul Apostol Pavel trimite, ca de obicei, salutări creștinești de la frații creștini care se aflau atunci în preajma sa, la Roma. Era firesc ca salutările nominale să coincidă de vreme ce le exprima *același* autor inspirat, din *același* loc, prin *același* curier apostolesc, către membrii *aceleiași* biserici locale creștine: biserica coloseană.

Coincid ele de fapt, sau nu?

Să examinăm textele!

Coloseni 4, 10—14

„Vă îmbrățișează Aristarh, cel închis împreună cu mine, și Marcu, nepotul lui Varnava... și Iisus cel numit Justus... Vă îmbrățișează Epafraș, cel dintre voi... vă îmbrățișează Luca, doctorul cel iubit, și Dimas...”

Filimon 23

„Te îmbrățișează Epafraș cel închis împreună cu mine în Hristos Iisus, Marcu, Aristarh, Dimas, Luca, tovarășii mei de lucru“.

⁵ Amănunte despre Tihic — în studiul meu intitulat: „Virtutea n-are vîrstă. Cu privire la colaboratorii Sfîntului Apostol Pavel“; în rev. „Mitropolia Ardealului“, VII, 1962, nr. 3—6, p. 259 urm.

În textul din Col. 4, 10—14 sînt exprimate *nominal* salutări creștinești de la:

<i>Aristarh,</i>	<i>Epafras</i> (coloseanul),
<i>Marcu,</i>	<i>Luca</i> medicul și
<i>Iisus</i> (numit și Justus),	<i>Dimas.</i>

În textul din Filimon 23 sînt exprimate *nominal* salutări creștinești de la:

<i>Epafras</i> (coloseanul),	<i>Dimas</i> și
<i>Marcu,</i>	<i>Luca.</i>
<i>Aristarh,</i>	

Ordinea înșiruirii lor diferă, dar nu prezintă nici o importanță pentru problema în discuție: ea este cea adoptată de autorul inspirat pentru considerente care nu ne interesează.

Lista numelor e identică, dar nu egală: din ea lipsește *Iisus*, cel poreclit (laudativ) Justus.

Lipsește el, oare, cu adevărat? Așa rezultă din examinarea celor mai multe și mai accesibile traduceri ale Epistolei către Filimon, în românește⁶ și în limbi străine moderne.⁷

Ce spune textul original?

Ediția Nestle-Aland (22/1956, 23/1957 și 24/1960) redă textul din Filimon 23 urm. astfel:

Ἀσπάζεται σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτος μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου.

În aparatul critic de la subsol, cu referire la renumitul exeget critic protestant Theodor von Zahn, este sugerată o variantă pe care editorii respectivi nu se pot hotărî s-o adopte, cu toate că *ea va trebui să fie adoptată*, fiind *singura* valabilă.

De ce?

⁶ Biblia sinodală din 1936; Biblia lui Vasile Radu și Gala Galaction din 1938; Noul Testament de la Cluj (1942 și 1945); Noul Testament (ediție combinată: biblică britanică, aprobată de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre) din 1937; Noul Testament (sinodal) din 1951 — ș. a.

⁷ În limba greacă modernă: Biblia de la Londra, din 1931.

În limba franceză: Traducerea lui A. Crampon, din 1928 și a lui Louis Segond, din 1926.

În limba engleză: Traducerea (Societății Biblice Britanice) din 1930; The New Testament (bilingv: englez-grec original) de la Cambridge, 1899; Traducerea (biblică britanică) din 1916.

În limba italiană: Il Nuovo Testamento, Roma, 1917.

În limba germană: Traducerea lui Martin Luther, ed. din 1925 — au pe de-a rîndul ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, en Jésus-Christ, in Christ Jesus, in Christo Gesù, in Christo Jesu.

Cercetarea aceasta — deși limitată la ediții biblice pe care le aveam la îndemînă — este concludentă. Extinderea ei, sîntem încredințați că n-ar modifica concluzia: eroarea de acord cazual și de punctuație e generală. Ea trebuie îndreptată.

Deoarece se încadrează perfect în situația de față, voită de Sfântul Apostol Pavel și creată de el.

Să presupunem că numele propriu Iisus (zis Justus) ar lipsi realmente din lista finalului epistolar Filimon v. 23. Ce motive putea să aibă Sfântul Apostol Pavel să-l omită pe Iisus-Justus, câtă vreme el apare în Col. 4, 11? Nici unul, căci Col. a fost scrisă *deodată* cu Epistola către Filimon, a fost expediată la destinație *deodată* cu Epistola către Filimon și a fost dusă la destinație de același strădălnic curier și ucenic paulin, Tihic.

Înlăturăm din capul locului, ca absolut inadmisibilă, o omisiune provenită din nebagare de seamă.

Dacă Sfântul Apostol Pavel nu putea avea nici un motiv să-l omită pe Iisus-Justus din Filimon 23, însemnează că el trebuie să fie *acolo*.

El *este* într-adevăr acolo! Iată de ce:

În autograful paulin, textul respectiv trebuie să se fi înfățișat astfel:

„Te îmbrățișează Epafras cel închis împreună cu mine **ἐν Χριστῷ** Iisus, Marcu, Aristarh, Dimas, Luca, tovarășii mei de lucru”.

Un copist de mai târziu, socotind că numele propriu „Iisus” se leagă nemijlocit de dativul **ἐν Χριστῷ**, cum îi venea lui mai la-ndemână, l-a trecut de la nominativ singular la dativ (resp.: genitiv),⁸ fără să-și bată capul cu amănunte de ordin comparativ între textele din Col. 4, 11 și Filimon 23 urm., care l-ar fi consiliat să respecte originalul și să renunțe la intervenții pseudo-rectificatoare. Intervenția lui — naivă și abuzivă — s-a perpetuat peste veacuri, cu atât mai vîrtos cu cît semnele de punctuație în textele scrierilor inspirate apar nu mai devreme de veacul VII (iar atunci — nu în forma stabilă de astăzi).⁹

Este adevărat că Sfântul Apostol Pavel este creatorul formulei creștine atât de bogată în înțelesuri teologice **ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ**, dar nu e mai puțin adevărat că tot el a creat și formula-sora gemenă **ἐν Χριστῷ**.¹⁰ Laolaltă, ele apar în scripturile pauline de

8 Numele propriu **Ἰησοῦς** face genitivul și dativul **Ἰησοῦ** prin excepție de la regula declinării a doua masculine grecești).

9 Cf. V. Gheorghiu: *Introd. N. T.*, p. 834.

10 Este meritul incontestabil al renumitului teolog neotestamentar protestant Gustav Adolf von Deissmann de-a fi atras atenția, cu mijloace teologice-științifice, asupra acestei formule pauline — în lucrarea sa de tinerețe: *Die neutestamentliche Formel „in Christo Jesu“*, Marburg 1892. — Referințe de amănunt — în lucrarea mea: *Studii Biblice*. Sibiu 1940, p. 29 urm.

circa 164 ori, distribuite pe singuraticile epistole precum urmează:¹¹

I Tesaloniceni	de 7 ori
II Tesaloniceni	de 3 ori
Galateni	de 9 ori
I Corinteni	de 23 ori
II Corinteni	de 13 ori
Romani	de 21 ori
Filipeni	de 21 ori
Coloseni	de 18 ori
Efeseni	de 35 ori
Filimon	de 5 ori
I Timotei	de 2 ori
II Timotei	de 7 ori
Tit	de 0 ori

(Epistola către Evrei nu apare în această tabelă, deoarece e paulină numai în conținut, limba și stilul fiind ale unui redactor necunoscut, dar presupus).¹²

Dintre acestea, circa 30 texte au formula (scurtă) *ἐν Χριστῷ*.¹³ Aceasta apărea — cu certitudine — și în autograful paulin al Epistolei către Filimon v. 23. Copistul la care ne referem, familiarizat cu cealaltă și avînd alături de *ἐν Χριστῷ* pe *ἰν ὁσος*, le-a contopit și a obținut astfel ceea ce-i venea lui mai la-ndemînă. Lipsit de spirit de observație, nu și-a dat seama că prin această ajustare de circumstanță elimină din lista de nume a finalului epistolar Filimon 23 urm. pe un ucenic și colaborator prețios al Sfîntului Apostol Pavel. Eliminarea nu era, firește, în intenția autorului inspirat. Fruntașul creștin Iisus-Justus putea să apară sau în ambele epistole (Col. și Filim.), sau în nici una din ele de vreme ce au fost scrise deodată și deodată mergeau la aceeași destinație, prin același curier apostolesc.

Critica textului original al Noului Testament, în temeiul celor arătate aci, vine și restabilește textul din Filimon 23 urm.

11 Tabela îi aparține lui Ferdinand Prat: *La Théologie de Saint Paul*. Vol. II. Éd. 19. Paris MCMXXXIII, p. 476.

12 Amănunte — la V. Gheorghiu: *Introd. în N. T.*, p. 604 urm. — Hara-lambie Roventă: *Cine a scris Epistola către Evrei?* București, 1933.

13 După cum rezultă din examinarea suitei de texte din Otto și Alfred Schmoiler: *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*. (Text nach Nestle). Ed. VI. Stuttgart (1931).

în forma sa originală: după ἐν Χριστῷ punem virgulă, iar pe Ἰησοῦ îl corectăm în Ἰησοῦς (nominativ).

Operația trebuie dusă însă mai departe, la traduceri,

Ne interesează, direct, cele în limba română. Aci, rămânerea e cât se poate de lesnicioasă: o virgulă, plasată între „Hristos“ și „Iisus“ rezolvă prompt problema, redând textului forma concepută de Sfântul autor inspirat. Aceasta înseamnă că în românește textul din Filimon 23—24 se va înfățișa astfel:

„Te îmbrățișează *Epafras* cel închis împreună cu mine în Hristos, *Iisus, Marcu, Aristarh, Dimas, Luca*, tovarășii mei de lucru“.

Concordanța cu Col. 4, 10—14 este restabilită, astfel, în spiritul intenției și formulării inițiale.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

OAMENI CARE AU FOST: NICOLAE IORGA

LA 25 DE ANI DE LA MOARTEA SA

În 1904, cînd Nicolae Iorga publica o broșură despre marele mitropolit moldovean Veniamin Costachi, el scria în prefață și aceste rînduri mișcătoare: „Comemorările nu învie morții. Dar ele scot din colțul lor de nemurire, unde arde înaintea lor numai lumina săracă a recunoașterii celor puțini, chipurile mari ale trecutului și le aduc, în lumina făcliilor de pomenire, înaintea atîtora cari pînă atunci sau nu știau nimic despre acei oameni sau îi uitaseră, și poporul întreg, pentru care se face comemorarea (și nu pentru mortul de cîtiva ani sau de cîteva veacuri), se simte într-adevăr trăind mai puternic în clipele procesiilor, rugăciunilor și cuvîntărilor, căci la puterea lui se adaugă atunci, în ceasul de recunoștință, puterea păstrată în scrise așezăminte și fapte ale celui care se pomeneste”.¹

Acesta este și rostul paginilor de față: „de a scoate din colțul de nemurire” și de a înfățișa „așezămintele și faptele” celui ce a fost Nicolae Iorga, de la asasinarea căruia s-au împlinit acum 25 de ani.

Marele istoric român s-a născut la 5/18 iunie 1871 în Botoșanii Moldovei, ca fiu al avocatului Nicu Iorga și al soției sale Zulnina. Familia sa, după tată, era originară din Pind, iar după mamă se trăgea din neamul marelui vornic Iordache Drăghici — care a dat țării pe Manolache Drăghici, autorul unei Istorii a Moldovei — și din Arghiropolii care avuseseră în trecut rosturi de seamă în Constantinopol. Și-a pierdut tatăl la vîrsta de 4 ani, așa că întreaga sa educație a căzut în seama mamei sale, femeie energică și cultă, care a ajuns pînă la patriarhala vîrstă de peste 90 de ani, avînd astfel bucuria de a-și vedea fiul în cele mai însemnate rosturi ale vieții noastre culturale și de Stat.

¹ N. Iorga, *Viața și faptele mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi (1768—1846)*, București, 1904, prefața.

Încă de mic a dat dovada unei inteligențe cu totul superioare. Primele cunoștințe de carte le-a dobândit în casa părintească și în a unchiului său după mamă, postelnicul Manolache Drăghici. La vârsta de 5 ani știa să citească și să scrie, precum și să vorbească franțuzește. La 6 ani citea cronicile țării după ediția lui Mihail Kogălniceanu, precum și diferiți scriitori români și francezi (romanele lui Georges Sand, Emile Sauvestre, Champfleury, Orientalele lui Victor Hugo, fabulele lui Florian și La Fontaine).

A urmat clasele primare la școala Marchian din Botoșani, apoi s-a înscris la gimnaziul din aceeași localitate, uimind pe toți cu inteligența sa neobișnuit de ageră. La 13 ani, deci ca elev de gimnaziu, și-a început activitatea publicistică, scriind la *Romanu*, ziarul unchiului său Manolache Arghiropol, care apărea la Roman. S-a înscris apoi în clasa a V-a la Liceul din Iași, unde, pentru ca să-și câștige existența, a fost nevoit să muncească și în calitate de pedagog. Și aici a rămas același elev excepțional. Era cel mai bun latinist și elenist, putând să citească în original orice scriitor clasic. În timpul orelor de curs — la care nu mai avea ce asculta — se pune la curent cu noile lucrări de istorie și literatură care apăreau în franțuzește. Și-a luat bacalaureatul în 1888, fiind clasificat întâiul pe întreagă Moldova. În același an, la 27 septembrie, s-a înscris la Facultatea de Litere din Iași, urmînd secția istorico-literară. Fiind înzestrat cu însușiri așa de alese, după terminarea anului I a cerut consiliului profesoral să-l scutească de frecvență pentru ceilalți ani de studii și să-i admită să se prezinte la toate examenele acestor ani în sesiunea de toamnă din anul 1889. Datorită sîrguinței sale, precum și inteligenței sale scripitoare și memoriei extraordinare, studentul Nicolae Iorga a izbutit să-și câștige dragostea și prețuirea profesorilor săi, care i-au admis cererea, cu toată împotrivirea lui Aron Densușianu. Și astfel, din 27 octombrie pînă la 12 noiembrie 1889 și-a dat toate examenele, pentru ca la 12 decembrie să-și ia licența cu calificativul „magna cum laude”, după numai un an de studii și avînd vârsta de abia 18 ani și jumătate. Cel care-l ajutase mai mult fusese profesorul său de Istoria românilor, învățatul Alexandru Xenopol.²

² Vezi: Georgeta Fintescu: Din viața de student a lui Nicolae Iorga, în *Revista Arhivelor*, IV, 2, 1941, p. 224—247 și N. Grigoraș, Neculai Iorga ca student al Universității din Iași, Iași, 1941, 16 p.

În martie 1890 a dat examen pentru ocuparea unei catedre de Limba latină la cursul superior al Liceului din Ploiești, la care a și fost numit. N-a ajuns însă să funcționeze la această catedră, căci — la stăruința profesorilor săi de la Iași — a obținut în curînd o bursă pentru o călătorie de studii în Italia. A cunoscut acum Veneția, Vicenza, Pisa, Florența, Milano, Verona, Roma și Neapoli. Întors din această călătorie, a rămas un timp la București, unde a fost prezentat lui B. P. Hașdeu și a legat prietenie cu fruntașii literaturii din acel timp: I. L. Caragiale, Al. Vlahuță, B. Delavrancea ș. a.³

În toamna aceluiași an, cu sprijinul lui B. P. Hașdeu și Al. Odobescu, a obținut o bursă din fondul Iosif Niculescu, ca să studieze timp de trei ani în Franța și Germania. Deși bursa îi fusese acordată pentru a se specializa în Limba greacă, totuși, cu ajutorul lui Odobescu, a izbutit să i se aprobe trecerea la studiile de istorie pentru care simțea o atracție deosebită.

S-a înscris ca student la École des Hautes Études din Paris. A impresionat și aici de la bun început prin cunoștințele și însușirile sale deosebite. A avut și norocul să întâlnească cîțiva profesori de seamă, socotiți printre cei mai de seamă medievști ai lumii: Gabriel Monod, abatele Duchesne, Charles Victor Langlois, care-i va indica subiectul tezei sale de diplomă și Charles Bémont. De la aceștia a învățat, după propria sa mărturisire, precizia informației și folosirea metodică a documentului. Pe lîngă cursurile pe care le urma destul de rar, Nicolae Iorga era ziua întreagă în arhivele și bibliotecile Parisului, căutînd să-și însușească cît mai repede și cît mai mult din tezaurele de cultură ale lumii. A învățat de la sine limbile occidentale, căci pe lîngă franceză, italiană, spaniolă și germană pe care le cunoștea de la Iași, a învățat acum limbile: engleză, portugheză, daneză, suedeză și olandeză ajungînd mai tîrziu să cunoască 15 limbi.

După cercetări migăloase — pentru care a fost nevoit să meargă și în Italia și Anglia — a terminat marea sa lucrare „*Philippe de Mézières et la croisade au XIV-e siècle*“.⁴ Pe baza acesteia și-a cîștigat nu numai titlul de elev diplomat al Școlii de Înalte Studii din Paris, la 4 ianuarie 1892, ci ceva mai mult: aprecierea statornică și sinceră a marilor istorici ai Apu-

3 Vezi amănunte în lucrarea autobiografică a lui N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Vol. I, București, 1934, p. 182 urm.

4 Apărută la Paris în 1896 (XXXV+555 p.) ca a 10-a fascicolă din Bibliothèque de l'École des Hautes Études.

sului, în rîndul cărora intra cu această vastă lucrare istorică, închinată marelui romanist Gabriel Monod. Lucrarea nu era numai o prezentare a acestui faimos propagandist al ideii de cruciadă, ci o istorie amănunțită a Occidentului și Orientului în acest secol. El a pus pentru prima dată în lumină figura lui Filip de Mézierès, precursor al prozei franceze și om politic de seamă, care a avut un rol însemnat în evenimentele din secolul XIV.

Pentru că bursa îl îndatora să-și treacă doctoratul în Germania, a plecat la Berlin unde cursurile n-au putut să-l atragă. O neînțelegere cu decanatul l-a făcut să treacă la Leipzig, unde, în 1893, a obținut doctoratul în Litere pe baza tezei — scrisă în franțuzește — „*Thomas III marquis de Saluces. Étude historique et littéraire avec une introduction sur la politique de ses predecesseurs*“.⁵ Teza fusese prezentată marelui istoric Karl Lamprecht. Era un temeinic studiu asupra acestui marchiz de Saluzzo, oraș în nordul Italiei (c. 1356—† 1416), autorul romanului „*Le chevalier errant*“ și al altor lucrări literare.

Terminînd cu aceste îndatoriri impuse de calitatea sa de bursier, tînărul învățat a început o neobosită peregrinare prin arhivele europene, din care a cules două categorii de documente: unele privitoare la ideea de cruciadă în secolul XV, altele privitoare la istoria românilor. Acum cercetează arhivele din Dresda, München, Nürnberg, Innsbruck, Veneția, Milano, Florența, Genova, Neapoli, Roma.

Cu această bogată comoară de cunoștințe, cu cercetări în cele mai de seamă arhive ale Europei, știind atîtea limbi străine, cunoscînd ca puțini alții mai ales istoria evului mediu, Nicolae Iorga s-a întors în țară în vara anului 1894.

După cum era și firesc, idealul către care tindea Iorga încă de la începutul studiilor sale superioare era catedra universitară. De aceea — la sfatul profesorului său Alexandru Xenopol — în octombrie 1894, s-a prezentat la concursul pentru catedra de Istorie medie, modernă și contemporană de la Universitatea din București, ținut la Iași. Din pricina opoziției ce i-au făcut-o o parte din membrii comisiei, care voiau să împiedice pe tînărul de 23 de ani să ocupe o catedră universitară, abia cu mare greutate a izbutit să fie numit suplinitor al catedrei.

5 . Tipărită la Paris în 1893 (VIII+223 p.).

Și-a început cursurile la 1 noiembrie 1894, cu o lecție de deschidere în care a vorbit „Despre concepția actuală a istoriei și geneza ei”. De atunci a statornicit principiul ca fiecare curs să fie deschis printr-o lecție în care să-și expună anumite puncte de vedere ale concepției sale istorice.⁶

La 1 octombrie 1895 s-a prezentat la al doilea concurs pentru obținerea catedrei, ținut tot la Iași, sub președinția lui Al. Odobescu. Deși unii membri mai vîrstnici din comisie au căutat să sprijine pe cel de al doilea candidat (profesorul I. Georgian de la Sf. Sava), totuși au fost nevoiți să recunoască superioritatea lui Iorga, recomandînd numirea sa ca profesor provizoriu. La 19 octombrie 1895 ministrul Instrucțiunii, Petru Poni, l-a și numit ca profesor provizoriu la catedra de Istorie medie și modernă de la Facultatea de Litere a Universității din București.⁷

Deci, din 1894, adică de la vîrsta de 23 de ani și jumătate și pînă în 1940, Nicolae Iorga a răspîndit din plin de la înălțimea catedrei universitare ideile sale și vastele sale cunoștințe de istorie.

Vom încerca în cele ce urmează să facem o succintă prezentare a activității scriitoricești a acestui mare învățat român, deși este o încercare, dată fiind varietatea problemelor abordate de Iorga și mulțimea studiilor pe care le-a scris. Cel mai de seamă bibliograf al său, Barbu Teodorescu, consemna la sfîrșitul anului 1934 nu mai puțin de 1.003 volume, 12.755 articole și 4.963 recenzii, adică un total de 18.721 titluri. Numărul lor se ridica în toamna anului 1940 la 1.200 volume și 23.000 articole și recenzii, deci, un total de peste 24.000 de titluri. Poate că nici o dată n-a scris cineva în lume atît ca N. Iorga.⁸ Într-adevăr, așa cum bine a sesizat profesorul Ștefan Pascu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România: „Nici un domeniu al activității omenești din

6 Multe din ele au intrat în volumul: Generalități cu privire la studiile istorice, ajuns la trei ediții.

7 Amănunte interesante la Barbu Teodorescu, Un concurs universitar celebru (Nicolae Iorga), București, 1944, 148 p. *passim*.

8 Bibliografia operelor sale la: Ștefan Meteș: Bibliografia scrierilor lui Nicolae Iorga. Viața și activitatea lui, București 1913, LXXVII+160 p.; Idem, Activitatea istorică a lui Nicolae Iorga, București, 1921, XXXII+416 p.; Idem, Bibliografia operelor lui Nic. Iorga. Viața și activitatea sa, Cluj, 1931, XXVIII+55 p.; Barbu Teodorescu, Bibliografia operelor lui N. Iorga, București, 1931, XI+208 p.; Idem, Bibliografia istorică și literară a lui Nicolae Iorga 1890—1934, București, 1935, XXIV+381 p.; Idem, Bibliografia politică, socială și economică a lui N. Iorga, 1890—1934, București, 1937, VII+370 p.; Aurelian Sacerdoțeanu, Opera lui N. Iorga (1934—1941), în Revista Arhivelor, IV, 2, 1941, p. 410—437.

trecut și pînă în vremea sa n-a rămas în afara curiozității și interesului scrutaător al lui Iorga, preocupat de a cunoaște și a înfățișa întreaga viață a omenirii, toate epocile istorice, toate popoarele, culturile și civilizațiile. Căci, pe lîngă uriașa sa operă istorică, N. Iorga a realizat întinse lucrări de istorie literară, a desfășurat activitate de scriitor, dăruind literaturii cugetări, poezii, drame, eseuri, descrieri de călătorii, memorii. Mai multe cursuri pe săptămînă, un articol zilnic în „Neamul românesc”, organizarea, îndrumarea și îmbogățirea cu prelegeri a Universității Populare de la Vălenii de Munte, întemeierea, conducerea și alimentarea copioasă a mai multor reviste și societăți culturale, activitatea parlamentară cu prezența sa temută în dezbaterile celor mai arzătoare probleme ale zilei: sociale, politice, culturale; călător neobosit, cutreierînd țara de la un capăt la altul, a observat locuri și oameni, a scormonit arhive, a descoperit cărți vechi, a descifrat inscripții — uitate și unele și altele în cutare sau cutare biserică sau colț ascuns. O muncă fără precedent, laborioasă, neîncetată, de continuă silință, bogată în rezultate! Pretutindeni, în lucrări mai mari sau mai mici, la catedră, la Academie, în presă, în parlament, răspîndește idei noi, aprobate sau dezaprobat, dar totdeauna stîrnind interes“.⁹

Dar fără îndoială că Nicolae Iorga aparține omenirii în primul rînd ca istoric. El era considerat în cercurile de specialitate de peste hotare drept savantul cu cea mai completă și mai nouă informație nu numai asupra istoriei poporului său sau a sudestului european, ci și asupra tuturor statelor din Europa. Cunoașterea profundă a istoriei universale și române, în cele mai mici detalii, direct de la izvoare, i-a îngăduit să alcătuiască în timp foarte scurt felurite istorii „parțiale”: monografii de orașe, de domnii, de familii, istorii de relații, istoria Bisericii, literaturii, tipăriturilor, învățămîntului, presei, armatei, comerțului, călătoriilor etc.

În ce privește studiile de istorie universală, îndeosebi a evului mediu, domeniul său preferat de cercetare, am văzut că N. Iorga se impusese în fața oamenilor de știință încă din timpul studiilor de la Paris. Problema cruciadelor, care-l pasiona încă de pe atunci, l-a dus la culegerea unui interesant

⁹ Prof. Ștefan Pascu, N. Iorga, în Tribuna, an IX, nr. 47 din 25 noiembrie 1965, p. 8.

material documentar, apărut sub titlul: „*Notes et extraites pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle*, 6 vol., Paris, 1899—1902 (3 vol.) și București, 1915—1916 (3 vol.). Iorga a fost primul care a dovedit supraviețuirea istoriei cruciadelor în secolele XIV—XV, sub impulsul nevoii de apărare în fața expansiunii turcești. De fapt, aceste 6 volume nu cuprind, așa cum s-ar părea din titlu, numai material privind cruciadele, ci aproape asupra tuturor țărilor din Europa în secolul XV. Ea s-a bucurat de aprecierea multor învățați străini, între care și marele bizantinolog Krumbacher.

Datorită faptului că în 1893 își trecuse doctoratul la Leipzig la învățatul profesor Lamprecht, Iorga se va bucura de prietenia și prețuirea acestuia pentru tot restul vieții. Lamprecht a fost cel care i-a propus să scrie o istorie a imperiului otoman în limba germană, care urma să apară în colecția Heeren-Uckert. Lucrarea — în 5 volume — a apărut la Gotha, între 1908 și 1913, sub titlul: *Geschichte des osmanischen Reiches* (2658 p.) Este cea mai bună operă care există pînă azi asupra imperiului turcesc, întrecînd cu mult lucrările lui Hammer și Zinkeisen, fără să mai vorbim de Dimitrie Cantemir, care are totuși meritul de a fi scris prima istorie a turcilor. Ea a rămas ca lucrare de bază pentru orice cercetător al istoriei sud-estului european, a Asiei mici, a Siriei și a Egiptului în epoca modernă. Recenziile făcute acestei lucrări recunoșteau cu mirare atît imensitatea muncii depuse, cît și erudiția cu totul excepțională a autorului.

N. Iorga ajunsese să fie socotit cel mai adînc cunoscător al realităților balcanice, căci el n-a lăsat necercetat nici un aspect din multiplele forme de viață ale popoarelor din Balcani. În această categorie intră lucrări ca: *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Lecții ținute la Universitatea din București, Vălenii de Munte, 1913, IV+413 p.; *Histoire des États balkaniques à l'époque moderne*, Bucarest, 1914, 496 p.; *Formes byzantines et réalités balcaniques. Leçons faites à Sorbonne*, Bucarest—Paris, 1892, 191 p.; *Histoire des États balkaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925, 575 p.; *La création religieuse du Sud-Est européen*, Paris, 1929, 139 p. Cea din urmă este o sinteză asupra instituțiilor balcanice, foarte elogios recenzată în străinătate. N. Iorga, ajutat de profesorul de Istorie antică Vasile Pîrvan și de geograful și geologul G. Murgoci, a fost întemeietorul Institutului de studii sud-est europene, în 1914.

Acest Institut avea rostul de a publica lucrări științifice cu privire la viața popoarelor balcanice și a relațiilor lor cu românii. Institutul publica în limba franceză un „*Bulletin de l'Institut pour l'étude du Sud-Est européen*“, I—X, 1914—1923, continuat cu publicația „*Revue historique du Sud-Est européen*“, I—XVII, 1924—1940, ambele conduse de N. Iorga.

O ramură a istoriei care l-a pasionat pe N. Iorga în chip deosebit și în care ne-a dat lucrări de mare valoare a fost Bizantinologia. Încă din 1907 publica la Londra o istorie a imperiului bizantin în limba engleză: *The Byzantine empire*, London, 1907, VIII+236 p. Mai târziu a publicat și alte studii de sinteză, ca: *Histoire de la vie byzantine. Empire et civilisation*, 3 vol., Bucurest, 1934, 943 p.: I. L'empire oecumenique (527—641); L'empire moyen de civilisation hellénique (641—1081); III. L'empire de pénétration latine (1081—1453); *Byzance après Byzance. Continuation de l'Histoire de la vie byzantine*, Bucurest, 1935, 272 p.+22 pl., în care arată că Țările române au avut rolul de a fi salvat moștenirea culturală bizantină; *Études byzantines*, 2 vol., Bucurest, 1939—40, 354+450 p.

A studiat apoi istoria a numeroase popoare vecine și chiar a unora mai îndepărtate de noi. Amintim și câteva lucrări de acest gen: *Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais*, Bucurest, 1919, 68 p.; *Originea și dezvoltarea statului austriac*, ed. I, Iași, 1918, 117 p. (ed. II, București, 1918, 134 p.); *Scurtă istorie a slavilor răsăriteni. Rusia și Polonia*, București, 1919, 179 p.; *Brève histoire de la Petite Arménie. L'Arménie cilicienne*, Paris, 1930, 153 p.; *Cinci conferințe despre Veneția*, ed. II, Vălenii de Munte, 1926, 221 p.; *Poporul italian în trecut și în prezent. Cinci conferințe*, București, 1931, 107 p.; *Patru conferințe despre istoria Angliei*, București, 1928, 91 p.; *Istoria poporului francez. O încercare de explicații. Lectii făcute la Universitate*, București, 1919, 409 p.; *Les voyageurs orientaux en France*, Paris, 1927, 105 p.; *Les voyageurs Français dans l'Orient européen*, Paris, 1928, 128 p.; *La France dans le Sud-Est de l'Europe*, Paris, 1936, 118 p.

A publicat apoi o seamă de lucrări închinatelor unor probleme speciale ale Europei, care i-au slujit apoi la înjgheburile unei istorii generale a omenirii. Între acestea amintim: *Chesti-*

unea Rinului. Istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie, Vălenii de Munte, 1912, 272 p.; *Chestiunea Dunării. Istoria Europei răsăritene în legătură cu această chestie*, Vălenii de Munte, 1913, 259 p.; *Chestiunea Mării Mediterane. Istoria Europei de Miazăzi în legătură cu această chestie*, Vălenii de Munte, 1914, 264 p.; *Chestiunea oceanelor*, București, 1919, 117 p.; *Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale ale Europei*, 3 vol., București, 1920—1922, 548 p.; (toate aceste volume cuprinzând lecții ținute la Școala superioară de război); *Elemente de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane*, 3 vol., București, 1921—23: I. *Papi și împărași*, 1921, 311 p.; II. *State și dinastii*, 1922, 142 p.; III. *Revoluții politice și întregiri naționale*, 1923, 125 p.; *Cărți reprezentative în viața omenirii*, 3 vol., București, 1924—29; *Evoluția ideii de libertate. Lecții ținute la Universitatea din București*, București, 1928, 291 p.; *Istoria contemporană*, București, 1930, 220 p.

Pe lângă lucrările de sinteză și generale privitoare la istoria universală — din care am amintit doar o parte infimă — N. Iorga fusese invitat de învățatul german Helmolt, în 1919, să redacteze în marea sa colecție germană de istorie universală (*Weltgeschichte Helmolt*) de la Leipzig, capitolele referitoare la istoria Bulgariei, Ungariei, Albaniei și chiar a țiganilor. Același Helmolt i-a cerut să scrie articole referitoare la istoria popoarelor balcanice și a imperiului otoman în cunoscuta enciclopedie germană *Meyers Konversation Lexikon*. El a publicat apoi articolele de istorie în revistele de specialitate din Franța (*Revue Historique*, *Revue de l'Orient latin*, *Revue critique d'histoire et de litterature*), Germania (*Byzantinische Zeitschrift*, *Perthes Mitteilungen*, *Literarisches Zentralblatt*), Italia (*Nuovo Archivio Veneto*, *L'Europa Orientale*), Belgia (*Byzantion*), Suedia (*Svensk Tidskrift*), fără să mai amintim de notele și observațiile mărunte risipite în diferite reviste săptămânale și ziare din Europa.

Multe din lucrările sale de sinteză amintite mai sus purtau subtitlul: „Prolegomena la o istorie universală“. De fapt, nici aceasta n-a întârziat, căci între 1926 și 1928 a apărut la Paris lucrarea intitulată *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, în 4 volume (vol. I: *Histoire ancienne*, 1926, X+390 p.; vol. II. *Histoire du Moyen-Âge*, 1927, 570 p.; vol. III: *Epoque moderne*, 1928, 528 p.; Vol. IV: *Epoque contemporaine*, 1928, 497 p.).

Aceasta a fost una din cele mai de seamă lucrări ale marelui învățat, pe care o socotea el însuși ca „opera cea mai grea și mai însemnată, poate și mai riscată din scrisul meu științific“.

Datorită fecunde sale activități istorice, Nicolae Iorga a reprezentat țara noastră la numeroase congrese internaționale de istorie, la care a avut un rol de seamă nu numai datorită comunicărilor sale, dar și prin numeroasele sale intervenții în discuțiile care urmau după comunicări.

Am putea spune că el era reprezentantul obișnuit al istoriografiei noastre la orice reuniune internațională în acest domeniu. În 1913 a participat la congresul internațional de istorie de la Londra, în 1923 la Bruxelles, în 1928 la Oslo, în 1933 la Varșovia, în 1938 la Zürich.

Amintim și faptul că N. Iorga a fost inițiatorul direct și gazda principală a primului congres internațional de studii bizantine, întrunit la București între 14 și 20 aprilie 1924. Cu acest prilej au participat la lucrările congresului și au vizitat monumentele de artă ale țării noastre cei mai de seamă bizantinologi ai lumii: Ch. Diehl, G. Millet, L. Bréhier, H. Gregoire, N. P. Kondakov și alții. Acum s-a hotărât și publicarea revistei de specialitate *Byzantion*. Iorga va participa apoi și la alte congrese de studii bizantine: la Belgrad, Atena și Roma, în care a avut același rol însemnat.

Datorită renumelui câștigat prin lucrările sale publicate în diferite limbi străine, relațiilor sale cu oamenii de știință străini, comunicărilor și rolului activ din congresele internaționale de istorie, N. Iorga a fost invitat în 1921 să facă lecții la Collège de France. El a avut greaua misiune de a vorbi la scurt timp după ce trecuse pe acolo marele savant Einstein. Mai târziu el scria că „invitarea la Collège de France a fost prilejul pentru începerea unei opere de propagandă, menită să scoată la iveală originalitatea și prin aceasta, valoarea poporului român“. A ținut apoi prelegeri la Sorbona și la École Pratique des Hautes Études. Ca profesor „agreat“ la Sorbona, el a plecat an de an la Paris, unde a ținut lecții de o mare diversitate: din istoria românilor, a Bizanțului, a popoarelor balcanice, a Raguzei, despre comerțul Orientului în evul mediu și epoca modernă, despre influența franceză în Austria și Prusia și numeroase altele.

Nicolae Iorga a călătorit în aproape toate țările Europei, cercetînd urmele trecutului românesc și rostind conferințe pe

cele mai variate teme în academii, universități și societăți savante. Astfel, îl găsim vorbind, în afară de Franța, pe care a străbătut-o în lung și-n lat, în Italia, Elveția, Austria, Germania, Spania, Portugalia, Anglia, Belgia, Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Grecia și Statele Unite ale Americii. Nu numai cu prilejul congreselor de istorie și bizantinologie amintite mai sus, dar și cu prilejul acestor lungi peregrinații științifice, Iorga a căutat mereu să înfățișeze străinătății alte și alte aspecte ale culturii, artei și literaturii poporului român, făcând din aceasta servicii de netăgăduit țării noastre.

În vederea unei mai bune cunoașteri a istoriei și culturii poporului nostru, N. Iorga a inițiat școalele române din Roma și Fontenay-aux-Roses lângă Paris, — cea din urmă condusă de el însuși — în care s-au format mulți tineri români trimiși la studii de specializare în istorie.

Amintim că la propunerea sa, Secția istorică a Academiei Române a început, din 1913, tipărirea unui Buletin în limba franceză¹⁰ în vederea stabilirii de legături cu cercurile străine ale lumii savante. Până la dispariția sa, N. Iorga a îngrijit publicarea acestui Buletin în care propria sa contribuție a fost — ca peste tot de-altfel — cea mai mare.

Prin știința și opera lui, N. Iorga a câștigat o întinsă și înaltă recunoaștere din partea lumii științifice mondiale. În 1897, deci numai la 26 de ani, a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Cu toate acestea, ca membru activ a fost ales abia în 1910, din pricina opoziției ce i-au făcut-o academicienii mai vîrstnici, rostindu-și discursul de recepție în 1911 („*Două concepții istorice*”), cu răspunsul fostului său profesor Alexandru Xenopol. În străinătate fusese ales membru a 21 de Academii și societăți savante și proclamat „doctor honoris causa” a 10 Universități.¹¹ În 1933 prietenii săi francezi i-au oferit un frumos volum omagial publicat la Paris. În 1939 a fost ales vicepreședinte al Comitetului internațional al istorici-

10 Academie Roumaine. Bulletin de la Séction Historique. Publication trimestrielle sous la direction de N. Iorga (1913—1939).

11 Membru asociat al Institutului Franței, membru corespondent sau activ al unor Academii, Institute sau Societăți științifice din: Roma, Neapole, Veneția, Atena, Lisabona, Londra, Nancy, Lyon, Stockholm, Praga, Cracovia, Belgrad, Santiago de Chile ș. a.

Doctor honoris causa al universităților din Strasbourg (1920), Lyon (1923), Geneva (1926), Fac. de Teologie Protestantă din Paris (1926), Vilno (1929), Oxford (1930), Paris (1931), Bratislava (1932), Alger (1939) și Roma. Vezi art.: Nicolae Iorga în lumina străinătății, în *Balcenia*, VII, 2, 1944, p. 500—501.

lor. Putem spune, cu drept cuvînt, că niciodată un român nu s-a bucurat de atîta apreciere și prețuire peste hotarele țării sale.

*

Dar Nicolae Iorga a deschis drumuri noi și în cercetările privitoare la istoria românilor. Vom prezenta în cele ce urmează și cîteva din lucrările de acest fel. Încă din timpul studiilor sale în Apus, și-a dat seama de importanța publicării de documente, pe baza cărora să se pornească apoi la cercetarea trecutului. Îndată după întoarcerea de la studii, a făcut cunoscut rezultatele cercetărilor întreprinse de el în arhivele amintite mai sus, publicînd colecția intitulată: *„Acte și fragmente cu privire la istoria românilor, adunate din depozite de manuscrise ale Apusului*, 3 vol., București, 1895—97, 400+LXII p. (I), 740+XCI p. (II); 107+V p. (III). El va continua apoi în tot cursul vieții sale să facă cercetări asupra istoriei românilor și în alte arhive de seamă ale Europei: Königsberg, Lemberg, Krakovia, Varșovia, Viena, Roma, Ferrara, Bologna, Ancona, Ragusa, Haga, Copenhaga, Stockholm, Budapesta și în alte părți, fără ca să mai vorbim de arhivele de la noi din țară. Rezultatul atîtor călătorii și cercetări a fost deosebit de bogat. El l-a publicat în diferite studii — ca anexe — dar mai ales în colecții de documente. Astfel, în cunoscuta colecție *Hurmuzaki* a publicat volumele: X (București, 1897; rapoartele consulilor Prusiei la Iași și București din anii 1763—1844), XI (1900: documente din sec. XVI, privitoare mai ales la Petru Șchiopul), XII (1903: acte privitoare la luptele lui Mihai Viteazul), XIV (în trei părți, 1915, 1917 și 1936: documente grecești privitoare la istoria românilor din anii 1320—1820) și XV (în două părți, 1911 și 1913: acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene din anii 1358—1825).

Dar bogăția materialului descoperit și copiat de Iorga nu intră în cadrelor — prea strîmte pentru el — colecțiilor Academiei, de aceea, a dat la lumină o colecție nouă cu titlul: *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, în 31 de volume, apărute între anii 1900 și 1913. Colecția cuprindea material din arhivele românești și străine, precum și studii sintetice asupra documentelor publicate, asupra celor mai felurite probleme: socotelile Bistriței (I—II), fragmente de cronici (III, IX), legăturile Principatelor Române cu Ardealul (IV), cărți domnești, zapise și răvașe (V, VI, VII), probleme comerciale (VIII, X),

scrisori și inscripții ardelene și maramureșene (XII, XIII), documente interne (XI, XIV, XVI, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII) ș. a.

Au urmat apoi noi volume de documente: *Documente românești din arhivele Bistriței*, I—II, București, 1899—1900, CXVI+103 p. (I) + XLIX+147 p. (II); *Socotelile Brașovului și scrisori românești către Sfat în secolul al XVII-lea*, București, 1899, 162 p.; *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române*, București, 1900, 184 p.; *Documente privitoare la Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1901, XXIV+177 p.; *Despre Cantacuzini, Studii istorice bazate în parte pe documente inedite*, București, 1902, CLXIII+360 p.; *Documente privitoare la familia Callimachi*, București, 1902—3, 2 vol., CCXII+605 p. (I) + XXXVIII+760 p. (II); *Corespondența lui Știrbei Vodă*, 2 vol., București, 1904—1905, IX+655+755 p.; *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ed. II, Vălenii de Munte, 1925, VII+344 p.; *Scrisori de negustori*, București, 1925, XIV+225 p.; *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, VIII+143 p.; *Acte românești și câteva grecești din arhivele Companiei de comerț oriental din Brașov*, Vălenii de Munte, 1923, LII+360 p. și altele. Numai aceste publicații de documente ar fi putut să-i asigure lui Nicolae Iorga un loc de cinste în istoriografia noastră.

El are apoi meritul de a fi reeditat unele din cronicile țării. Pomenim aici: *Cronicile muntene. Cronicile din secolul al XVII-lea*, București, 1899, 160 p.; *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București, 1901, XLIV+180 p., *Genealogia Cantacuzinilor* de Banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată, București, 1902, XI+565 p.; *Istoria domnilor Țării românești cuprinzând istoria munteană de la început pînă la 1688*, București, 1902, XXXIX+223 p.; *Viața lui Constantin Vodă Cantemir* de Dimitrie Cantemir. Text latin revăzut și traducere românească, București, 1925, 92 p.+XV pl.+127 p. și altele.

Trecînd la înșirarea cîtorva din lucrările sale de istoria românilor, vom aminti mai întîi pe cele destinate străinilor și apoi cele scrise pentru români. Pentru N. Iorga poporul român era drept unul din factorii de seamă ai istoriei și culturii europene. Constatînd cît de puțin erau cunoscute peste hotare trecutul și creațiile poporului său, el a elaborat un plan complex de informare a străinătății asupra rolului românilor în istoria lumii și a contribuției lor la civilizația mondială. Încă în primii ani ai secolului nostru, cînd marele istoric împlinise abia 30 de ani, fostul său profesor Lamprecht îi în-

credințează misiunea de a scrie o Istorie a românilor în marea colecție *Europäische Staatengeschichte*, întemeiată de Heeren și Uckert și a cărei conducere o avea Lamprecht. Și astfel, în 1905 au văzut lumina tiparului cele două volume intitulate: *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*, I—II, Gotha, 1905, XIV+402 p. (I) +XIII+541 p. (II). Aceasta a fost o lucrare epocală în istoriografia noastră, atât prin originalitatea concepției — fiind în primul rînd o istorie culturală — cît și prin noutatea și bogăția informației. Ea a fost elogios apreciată în străinătate de numeroși învățați. A fost tradusă în românește abia în 1922—28 (în 4 volume). Alături de informația de o bogăție uimitoare, ceea ce e nou în această operă e concepția de la care pleacă autorul. El însuși scria în prefață: „Mai întîi am voit să zugrăvesc dezvoltarea neamului românesc nu prin oamenii lui mai mult sau mai puțin mari, ci am privit neamul însuși ca o ființă vie și i-am urmărit dezvoltarea. De oamenii cei mari și cei mici am vorbit numai cît au ajutat această dezvoltare de două mii de ani. Al doilea, am căutat să zugrăvesc această dezvoltare în legătură cu popoarele vecine, cu înrîuririle ce acestea au avut asupra românilor, cît și cele ce au avut ei asupra vecinilor, pentru ca să se poată întrebuința pentru istoria universală a culturii“. Lucrarea a servit ca izvor de informație pentru străinătate pînă la unire.

După 1918 a apărut o nouă lucrare, sub titlul *Istoria românilor și a civilizației lor* în limbile franceză, engleză, italiană și germană, tradusă apoi și în românește (*Histoire des Roumaines et de leur civilisation*, Paris, 1920, 289+XVIII p., (ed. II, 1922, 266+XIV p.), *History of Roumania Land. People, civilisation*, London, 1925, XII+284 p.; *Storia dei Romeni e della loro civiltà*, Milano, 1928, VII+447 p.; *Geschichte der Rumänen und ihrer Kultur*, Hermannstadt (Sibiu), 1929, 375 p.; ed. rom., București, 1930, 301 p.).

Către sfîrșitul vieții și ca o încununare a întregii sale activități, N. Iorga a publicat o altă mare sinteză, în 10 volume (11 tomuri) sub titlul *Histoire des Roumaines et de la romanité orientale*, Bucarest, 1937—1945, după ce cu un an înainte se începuse publicarea ei în românește. Cele 11 tomuri ale ediției românești erau: I, 1: Strămoșii înainte de romani, 1936, 267 p.+29 f.; I, 2: Sigiliul Romei, 1936, 353 p.+36 f.; II: Oamenii pămîntului (pînă la anul 1.000), 1936, 342 p.+26 f.; III: Cti-

torii, 1937, 362 p.+62 f.; IV: Cavalerii, 1937, 451 p.+72 f.; V: Vitejii, 1937, 427 p.+66 f.; VI: Monarhii, 1938, 518 p.+52 f.; VII: Reformatorii, 1938, 350 p.+21 f.; VIII: Revoluționarii, 1938, 398 p.+38 f.; IX: Unificatorii, 1938, 397 p.+33 f.; X: Întregitorii, 1939, 498 p.+60 f.

Tot pentru informarea străinătății scrisese și lucrarea *La place des Roumains dans l'histoire universelle*, 3 vol., Bucarest, 1935—36 (I. Antiquité et Moyen Age, 201 p.; II. Epoque moderne, 216 p.; III. Epoque contemporaine, 188 p.).

Spre a scoate în relief poziția românilor față de alte popoare, N. Iorga a descris multe din legăturile noastre cu popoarele învecinate sau chiar mai îndepărtate: *Armenii și românii. O paralelă istorică*, București, 1913, 38 p.; *Veneția în Marea Neagră*, 3 vol., București, 1914, 162 p.; *Sârbi, bulgari și români în Peninsula Balcanică în Evul mediu*, București, 1915, 19 p.; *Albania și România*, Vălenii de Munte, 1915, 15 p.; *Legăturile românilor cu rușii apuseni și cu teritoriul zis „Ucraina”*, București, 1916, 61 p.; *Histoire des relations russo-roumaines*, Iassy, 1917, 368 p.; *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Iassy, 1917, 198 p. (și Paris, 1918, XIII+282 p.); *Histoire des relations Anglo-Roumaines*, Iassy, 1917, 173 p.; *Polonais et Roumains. Relations politiques, économiques et cultureles*, Bucarest, 1921, 95 p.; *Roumains et Grecs au cours des siècles*, Bucarest, 1921, 55 p.; *Români și slavi. Români și unguri*, București, 1922, 50 p.; *Roumains et Tchecoslovaques. Résumé de trois conférences faits a l'Université de Prague en 1923*, Praha, 1924, 29 p.; *Paralelisme helveto-române*, București, 1938, 12 p.

N. Iorga este și autorul a numeroase istorii „parțiale” a românilor: *Istoria românilor în chipuri și icoane*, 3 vol., București, 1905—6 (ed. II, Craiova, 1921, vol. III cu titlul: *Negotul și meșteșugurile în trecutul românesc*); *Istoria românilor prin călătorii. Lecții făcute la Școala de război*, 3 vol., București, 1920—22 (ed. II, 4 vol., București, 1928—29, 1240 p.); *Istoria presei românești de la primele începuturi pînă la 1916*, București, 1922, 193 p.; *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1927, 351 p.; *Istoria comerțului românesc*, 2 vol., București, 1925, 327 p.; *Istoria industriei la români*, București, 1927, 224 p.; *Istoria armatei românești*, ed. II, 2 vol., București, 1929—30, 383+256 p.; *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, 397 p., ș. a.

Multe alte lucrări de istorie ale lui Nicolae Iorga au fost închinatc unor oameni de seamă din trecutul poporului nostru (de ex. *Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*, București 1904, 334 p.; *Istoria lui Mihai Viteazul*, 2 vol., București, 1935, 299+226 p. și alte lucrări mai mărunte închinatc aceluiași domnitor; *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brîncoveanu*, București, 1914, 213 p.; *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, domn al Țării Românești* (1849—1856), Vălenii de Munte, 1910, 300 p.). Multe lucrări de istorie se ocupau cu felurite alte probleme ale trecutului poporului nostru: învățămînt și cultură, comerț, medicină și farmacie, călătorii, vechiul drept românesc (*Anciens documents de droit roumain, avec une préface contenant l'histoire du droit coutumier roumain*, 2 vol., București, 1930—31, 602 p.) și numeroase alte probleme. Numeroase studii, articole, documente, comunicări, recenzii și note mărunte a publicat apoi în *Revista istorică*, întemeiată și condusă de el din 1915 pînă în 1940 (an. I—XXVI), *Buletinul Comisiei istorice a României*, condus de el din 1924 pînă în 1938 (an. III—XVI). Cu toată această prodigioasă activitate istorică, menită în primul rînd cercetărilor trecutului românesc, N. Iorga a găsit totuși răgazul cuvenit să dea și cîteva manuale de istorie universală și românească pentru elevii școlilor medii.

Tot așa de bun cunoscător a fost Nicolae Iorga și în problemele de istoria artei. Pe lîngă numeroasele articole de acest gen publicate în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, pe care l-a condus din 1924 pînă în 1940 (an. XVII—XXXIII), el ne-a dat și cîteva sinteze, unele pentru informarea străinătății. Între acestea se numără: *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, 411 p. (în colaborare cu arhitectul G. Balș); *L'Art populaire en Roumanie, son caractère, ses rapports et son origine*, Paris, 1923, XII+135 p.+22 pl. (traducere italiană în 1930); *Istoria artei medievale și moderne în legătură cu dezvoltarea societății*, București, 1923, 298 p.; *Art et littérature des Roumains. Synthèse parallèle*, Paris, 1929, 77 p.+72 pl. (traducere italiană în 1931, 120 p.+70 pl.); *Les arts miniers en Roumanie*, 2 vol., Bucarest, 1934, 52 p.+129 pl. (I)+26 p.+107 pl. (II). *Vechea artă religioasă la români*. I. Icoana românească, II. Argintăria românească. III. Miniaturile românești. IV. Sculpturile în lemn. V. Țesăturile, Vălenii de Munte, 1934, 145 p.+48 pl.

Lui Nicolae Iorga îi revine apoi meritul de a fi fost primul nostru istoric literar complet, primul care ne-a dat o istorie a literaturii românești de la origini pînă în vremea sa. Între lucrările de acest gen se numără: *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. I—II, București, 1901, 551+639+61 p.; *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte, în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului*, 3 vol., București, 1907—1909, 940 p.; *Istoria literaturii românești*, 2 vol., București, 1925—28, 1013 p.; *Istoria literaturii românești, introducerea sintetică*, București, 1929, 207 p.; *Istoria literaturii românești contemporane*, 2 vol., București, 1934, 694 p. În afară de numeroase lucrări asupra literaturilor română, franceză și italiană, lui N. Iorga i se datorește și *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea și legăturile lor*, 3 vol., București, 1920, 316+423+400 p., operă unică în genul ei pînă acum. Este un studiu de sinteză asupra creației spirituale italiene, franceze și spaniole, scoțînd în relief și legăturile lor cu literatura germană și engleză.

*

Prodigioasa activitate a lui Nicolae Iorga s-a manifestat și în alte domenii, căci, pe lîngă operele de istorie universală și națională, de istoria literaturii și a artei, el s-a impus ca autor de note de drum, autor dramatic, gazetar și om politic, memorialist și traducător. Amintim cîteva din lucrările sale aparținătoare genurilor amintite.

Ca unul ce a străbătut țara în cursul unor lungi și des repetate călătorii, pînă și în unele umile cătune, mereu în căutarea oamenilor și a urmelor trecutului, era firesc să lase în scris nu numai impresiile pe care le-a cules în aceste călătorii, dar și zugrăvirea minunată a țării și a locuitorilor ei, că prin scrisul său să o cunoască și alții, mai ales străinii. Acesta este rostul lucrărilor: *Drumuri și orașe din România*, București, 1904, VI+291 p. (ed. II, 1916, 236 p.). *Sate și mănăstiri din România*, București, 1905, VIII+370 p.; *La Roumanie pittoresque*, Paris, 1924, 221 p.; *Guide historique de la Roumanie*, Bucarest, 1936, 171 p.

În cursul călătoriilor făcute în aproape toate părțile Europei și chiar în America, și-a notat de asemenea impresiile culese, la care a adăugat și unele din conferințele ținute acolo asupra țărilor respective. Așa sînt: *Amintiri din Italia*, București, 1895, 263 p.; *Pe drumuri depărtate (note de călătorie)*,

București, 1904, 225 p.; *Prin Bulgaria la Constantinopol*, București, 1907, 282 p.; *Note de drum. Prin Germania, Belgia și Franța*, Vălenii de Munte, 1913, 100 p.; *În Franța. Drumuri ale unui istoric*, București, 1921, 175 p.; *Note polone*, București, 1924, 58 p.; *În Serbia de după război*, Vălenii de Munte, 1927, 51 p.; *Cîteva zile prin Spania*, București, 1927, 171 p.; *Țara latină cea mai depărtată din Europa: Portugalia. Note de drum și conferințe*, București, 1928, 156 p.; *Țări scandinave: Suedia și Norvegia. Note de drum și conferințe*, București, 1929, 127 p.; *America și românii din America. Note de drum și conferințe*, Vălenii de Munte, 1930, 234 p.; *O mică țară latină: Catalonia. Note de drum și conferințe*, București, 1930, 97 p.

Ca poet, primele sale încercări datează de prin 1890, publicate în *Contemporanul* și *Revista nouă*. De atunci și pînă în pragul morții a scris mereu și versuri, publicate în diferite reviste, ultima fiind poezia „Brad bătrîn“, scrisă în ziua de 26 noiembrie 1940, în care-și prevestea sfîrșitul. Poeziile sale au fost strînse în mai multe rînduri în volum: *Poezii (1890—1893)*, București, 1893, 130 p.; *Din opera poetică*, Craiova, 1921, 422 p.; *Acum patruzeci de ani. Versuri uitate în săltar (cu cîteva altele)*, București, 1932; *Toate poeziile lui N. Iorga*, adunate de elevele sale, Vălenii de Munte, 1939—40, 2 vol. Pe lîngă versurile originale, a tradus o seamă de poezii din diferite limbi străine în românește. Menționăm apoi că a editat poeziile lui Eminescu, în 2 volume, în 1925. De asemenea, a tradus din literatura română în franțuzește, publicînd o frumoasă Antologie (*Anthologie de la littérature roumaine des origines au XX-e siècle. Traduction et extraits des principaux poètes et prosateurs. Introduction historique et notices. Deuxième édition*, Paris, 1920, XXXI+311 p.; în colaborare cu Septimie Gorceix).

Ca autor dramatic, Nicolae Iorga și-a ales majoritatea subiectelor tot din istoria poporului nostru. Cele mai cunoscute drame ale sale — de obicei în cinci acte — sînt: *Doamna lui Ieremia*, una din cele mai bune piese din literatura noastră dramatică, repusă azi în scenă, *Mihai Viteazul*, *Un domn pribeag*, *Învierea lui Ștefan cel Mare*, *Cantemir Bătrînul*, *Constantin Brîncoveanu*, *Fratele păgîn*, *Tudor Vladimirescu*, *Gheorghe Lazăr*, *Contra Patriei* sau cu subiecte din istoria universală: *Cleopatra*, *Ovidiu*, *Sîngele lui Minos*, *Răzbunarea pămîntului*, *Un biet moșneag și un doge*, *Regele Cristina* și altele. Multe din drame au fost traduse și publicate și în italienește. La

acestea se mai adaugă și piese mici pentru teatrul de amatori întemeiat de el la Vălenii de Munte, unele din acestea fiind strînse în volum sub titlul: *Piese simple pentru oameni modești*, cu scop de „critică socială și propagandă a ideilor“ (*Trei școli, Lume bine crescută, Carte și viață, Pacea casei, Hațmatuchi, Convertirea Doamnei Președinte, Îmbogățiții de război, Omul care ni trebuie, Sarmală, amicul poporului* ș. a.).

N. Iorga a găsit răgazul cuvenit să facă și traduceri din teatrul clasicilor universali care considera că e bine să fie cunoscuți publicului românesc (din Eschil, Goldoni și Goethe), sau să scrie studii asupra literaturii dramatice universale și românești, articole despre teatru și artiștii săi. El fusese — la 19 ani — unul din apărătorii dramei lui Caragiale, „Năpasta“, aspru criticată în presă la apariția ei. La toate acestea se mai adaugă și activitatea sa de întemeietor și animator de teatru: Teatrul popular, Teatrul Ligii culturale și Teatrul în aer liber de la Vălenii de Munte, căci el socotea teatrul ca un „mijloc minunat de cultură și moralizare“.

Ca unul care participase o jumătate de veac la viața culturală și politică a țării, istoricul Nicolae Iorga a continuat pilda bătrînilor cronicari, notînd mereu faptele petrecute în timpul vieții sale, strînse apoi în 7 volume de *Memorii*, apărute în anii 1931—39. Ele constituie o adevărată istorie a României, descriînd societatea vremii, cultura, viața politică, portretele unor oameni de seamă. Același lucru se poate spune și despre cele trei volume autobiografice publicate sub titlul: *O viață de om așa cum a fost*, București, 1934, 890 p. Multe din portretele contemporanilor săi și ale unora din trecut, zugrăvite de el cu atîta măiestrie artistică în coloanele diferitelor ziare și reviste, au fost strînse în patru volume sub titlul: *Oameni care au fost*, București, 1934—39, 1818 p.

Nicolae Iorga a fost și un publicist de seamă. Am amintit că își începuse activitatea încă la 13 ani colaborînd la un ziar de provincie condus de un unchi al său. A rămas pentru tot restul vieții un colaborator prețios la diferite periodice, apoi a întemeiat și a condus el însuși ziare și reviste. Pe lîngă revistele de specialitate amintite mai sus, a preluat conducerea revistei *Semănătorul*, din 1903 pînă în 1906. Articolele publicate în *Semănătorul* au fost strînse în cele două volume întitulate *O luptă literară*, București, 1914—16, 420+344 p. În 1906 a întemeiat ziarul său *Neamul românesc*, care a apărut

neîncetat — la început săptămînal, apoi de 2 și 3 ori pe săptămîină, iar din 1916 zilnic — pînă la 8 octombrie 1940. Prin mîile de articole — de o diversitate uimitoare — pe care le-a scris în fiecare număr al acestui ziar și care la un loc ar forma cîteva zeci de volume, N. Iorga apare ca unul din cei mai mari ziariști ai epocii contemporane. Se găsesc aici: articole, recenzii, note, comunicări academice, fragmente de cărți în curs de apariție, felurite conferințe (la radio, în diferite instituții din țară și de peste hotare), prelegeri ținute la cursurile de vară de la Vălenii de Munte, însemnări de călătorie, versuri originale și traduceri, piese de teatru. Acestui ziar i s-au adăugat apoi: *Neamul românesc literar* (din 1909) și *Neamul românesc pentru popor* (din 1910). În 1907 a apărut, sub conducerea sa, revista *Floarea Darurilor*, iar în 1913 *Drum drept*. Din 1928 pînă în 1934 a condus revista *Cuget clar* cu subtitlul de „revistă de cultură și literatură pentru școli și tineret”. După o suspendare de doi ani ea re apare în 1936, ca „revista de direcție literară, artistică și culturală”, avînd un titlu în plus: „Noul Sămănător”. A apărut pînă la moartea întemeietorului ei.

Adăugăm la această variată și fecundă activitate scriitoricească numeroasele conferințe și cuvîntări ținute în Capitală sau în diferite orașe ale țării și publicate în broșuri, criticile literare, recenziile și notele risipite în diferitele reviste de specialitate sau ziarele conduse de el, numărul acestora ridicîndu-se de asemenea la cîteva mii.

*

Dar Nicolae Iorga este în același timp și un bun cunoscător al problemelor de istorie bisericească universală și românească. Unul din bibliografiile săi, Barbu Teodorescu, publicînd în 1934 un studiu bibliografic asupra lucrărilor sale aparținătoare acestei ramuri a istoriei, semnală un număr de 430 de studii, articole, note sau cuvîntări, la care se adăugau recenziile făcute unor lucrări de istorie bisericească scrise de unii preoți sau profesori de teologie.¹² Pînă la moartea sa numărul lucrărilor sale de istorie bisericească trecea de 500.

Era firesc ca cercetările sale în domeniul istoriei evului mediu și al Bizanțului să-l atragă și în domeniul istoriei bisericești. De aceea în lucrările sale de sinteză asupra Bizanțului găsim tratate și numeroase probleme legate de istoria Patri-

¹² Barbu Teodorescu, Nicolae Iorga și Biserica. Studiu bibliografic, în *Biserica Ortodoxă Română*, an. LII, nr. 9—10, 1934, p. 686—711.

arhiei de Constantinopol. Am arătat mai sus că problema cruciadelor îl preocupase încă din timpul studiilor sale la Paris. Atunci și-a cules cea mai mare parte din materialul publicat mai târziu sub titlul: *Notes et extraites pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle*, 6 vol., Paris-București, 1899—1916. Mai târziu va publica și o istorie a cruciadelor: *Brève histoire des croisades et de leurs fondations en Terre Sainte*, Paris, 1924, XIX+195 p.

În 1921 a apărut lucrarea *Papi și împărați*, București, 1921, 311 p., în care cerceta relațiile dintre Biserica apuseană și imperiu, lupta dintre papi și împărații țărilor apusene și marea influență a papilor în problemele politice ale lumii medievale. În 1929 publica volumul *La Création religieuse du Sud-Est européen. Conférences données en Sorbonne*, Paris, 1929, 65 p.

Între problemele istorice ale lumii ortodoxe cărora le-a consacrat anumite studii amintim: *Les origines de l'iconoclasm* (comunicare la Congresul de bizantinologie din București), în *Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine*, XI, București, 1924, p. 142—155 (și extras, 14 p.); *Médallions d'histoire littéraire byzantine: Photius*, în *Byzantion*, II, 1925 (trad. și în Cuget clar, 1931, p. 17—35) ș. a.¹³

După cum era și firesc, în lucrările sale de sinteză asupra istoriei românilor, istoriei literaturii sau artei românești, N. Iorga a acordat atenția cuvenită și problemelor de istorie, literatură și artă bisericească. Iar colecțiile sale de documente sînt un izvor deosebit de prețios și pentru studiul Istoriei noastre bisericești.

Între lucrările speciale de Istoria Bisericii române trebuie să menționăm în primul rînd lucrarea de sinteză: *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 2 vol., ed. I, Vălenii de Munte, 1908—9, VII+341 p. (I)+IV+479 p. (II); ed. II, București, 1929—32, 432+493 p. După încercările lui Samuil Micu, Petru Maior, Al. Geanoglu-Lesvioldax, Filaret Scriban, aceasta e prima lucrare științifică asupra trecutului Bisericii noastre. În prefața cărții, marele învățat scria: „Istoria bisericească a românilor constă — și există în această calitate — din neconținutul joc de înrîuriri culturale, de mișcări în domeniul ideilor, de schimburi de conștiință, de colaborare

13 Este de asemenea autorul unui volum de Vieți de sfinți, București, 1934, 35 p., în care apar și figurile unor sfinți ortodocși.

pe teren cultural — cu ținta religioasă osebitoare, în tot cuprinsul neamului. E urmărirea pe bază națională, în hotare naționale, în condiții sufletești naționale, a legăturilor acelora dintre oameni ca ființe vii răspunzătoare, datorite cu nemurire, și ființa dumnezeiască veșnică din care ele pornesc, după învățătura revelată cuprinsă în cărțile sfinte și lămurite prin apostoli, prin sfinții părinți și prin teologii celor dintii timpuri” (ed. II, vol. I, p. 7). Potrivit acestei concepții culturale despre Biserică, a făcut și împărțirea lucrării în trei epoci, după înrîuririle pe care le-a suferit: I. epoca slavonă; II. epoca slavo-românească și III. epoca românească, avînd la sfîrșit o listă a tuturor mitropoliților și episcopilor români din toate scaunele vîldicești, dar cu unele date greșite.

Socotim potrivit să reproducem aici cuvintele sale din prefața primului volum în care sublinia importanța studiului istoriei bisericești pentru preoțime: „Nimic nu poate fi mai folositor pentru ca preoții noștri să înlăture anumite ispite, pentru ca ei să cultive anumite îndeletniciri potrivite cu demnitatea și chemarea lor, nimic nu poate fi mai priincios pentru a-i face să înțeleagă marea menire culturală, socială și națională care li se impune, legătura strînsă ce trebuie să păstreze cu poporul, cultul de artă și carte cu care sînt datori, mîndria la care au drept îndată ce vor urma bunele tradiții, decît priveliștea unei vieți organizate, aproape milenare, în cursul căreia, mitropoliții, episcopii, egumenii și așa de adesea ori și smeriții călugări ori umilii preoți de mir au dat poporului, ei-singuri aproape, toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o limbă sfîntă, cu o artă în legătură cu gustul și nevoile lui, au sprijinit statul fără să se lase înghițiți de dînsul, au călăuzit neamul pe drumurile pămîntului fără a-și desface ochii de la cer și au ridicat mai sus toate ramurile gospodăriei românești — dînd istoriei noastre cărturari, caligrafi, sculptori în lemn, argintari, oameni de stat, ostași, mucenici și sfinți” (ed. II, vol. I, p. 4—5).

O atenție deosebită a acordat Bisericii ortodoxe transilvănene. Prima lucrare de acest gen este intitulată sugestiv: *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, V+349 p., care poate fi considerată ca prima istorie bisericească a românilor transilvăneni scrisă pe baze științifice. Cartea era închinată „preoților și învățătorilor din românia de peste munți, celor prin care se păstrează neamul în așteptarea viitorului, care atîrnă de vrednicia noastră”.

La 2 iulie 1904, cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, a rostit o comunicare în ședința solemnă a Academiei Române, în care se ocupa cu: *Ștefan cel Mare — Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului*, București, 1904, 35 p. (extras din An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., s. II, t. XXVII). El arată că marele domn moldovean a fost întemeietorul Episcopiei Vadului. Pe baza celor 18 documente latinești și ungurești publicate în anexe, stabilea șirul episcopilor Vadului și al episcopilor româno-calvini. Despre Mihai Viteazul afirma că ar fi fost cel care a rînduit pentru prima oară un mitropolit al Transilvaniei, în persoana lui Ioan de la Prislop.¹⁴

În urma călătoriei sale în Ardeal în vara anului 1905, când a avut prilejul să cerceteze zeci de biserici românești, în care a descifrat atîtea însemnări vechi de pe cărțile de slujbă bisericească, a publicat și cele două volume de *Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene*, București, 1906, în care se găsește un prețios material privind istoria bisericească (vol. I cuprinde scrisori din arhiva companiștilor greci din Sibiu, iar vol. II inscripții și însemnări din biserici și corespondența episcopului Dionisie Novacovici).

Dintre celelalte lucrări asupra trecutului Bisericii transilvănene mai amintim: *Călătoriile în Rusia ale preotului bănățean Mihail Popovici* (1770—1771), Arad, 1901, 48; *Ceva despre episcopul maramureșean Iosif Stoica*; *Cîteva fragmente de vechi Cazanii românești*, București, 1913, 14 p. (An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., s. II, t. XXXVI); *Două scrisori ale lui Atanasie Anghel*, București, 1932, 8 p.+2 pl. (An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., s. III, t. XIII, m. 5); *Insemnări de cronică ale clericilor din Scheii Brașovului*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, XII, 1933, p. 59—99. În 1913, când se înființase episcopia greco-catolică maghiară de Hajdu-dorogh, Iorga a luat atitudine împotriva ei prin studiile: *L'évêché de Haidudorogh et les droits de l'Eglise roumaine de Hongrie*, Bucarest, 1913, 23 p. și *Encore une fois l'évêché de Hajdudorogh*, Bucarest, 1914, 17 p. Către sfîrșitul vieții publicase lucrarea *Observații și probleme bănățene*, București, 1940, 118 p., în care sînt redată și însemnările găsite pe cărțile vechi din bisericile bănățene cercetate de el.

¹⁴ Lucrarea a apărut și fără anexele documentare sub titlul: Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul ca întemeietori ai Bisericii românilor din Ardeal, București, 1904, 48 p.

Pentru bisericile din Moldova și Țara Românească a publicat cele două volume de *Inscripții din Bisericile României*, fasciculele I—II, București, 1905—7, 374 p.; vol. II, București, 1908, 381 p. (vol. XV din colecția Studii și documente), urmat de un volum de *Inscripții și însemnări din bisericile Iașului*, București, 1907, 90 p. Dintre numeroasele lucrări închinat trecutului Bisericii de peste munți amintim: *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat Bisericile românești în secolele XIV și XV*, București, 1913, 25 p. (An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., s. II, t. XXXV, m. 14, tradusă și în franțuzește și publicată în Buletinul francez al Secțiunii Istorice a Academiei); *Începuturile Episcopiei de Buzău*, în Revista Istorică, 1923, p. 173—177; *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei publicată după original*, în Buletinul Comisiei Istorice a României, III, 1924, p. 1—42; *Noi contribuții la istoria Bisericii noastre*. I. *Mitropolitul Antim Ivireanul în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale*. II. *Cîteva acte privitoare la Biserica Bucovinei și Moldovei*, București, 1934, 19 p. (Extras din Biserica Ortodoxă Română, LII, 1934, nr. 11—12).

Cel care studiasse legăturile românilor cu alte popoare, voind prin aceasta să scoată în relief rolul ce ni se cuvine în cadrul istoriei universale, nu putea să nu se ocupe și cu legăturile Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici, cu rolul ei în cadrul istoriei bisericești universale și cu ajutoarele acordate de Țările noastre pentru menținerea și apărarea Ortodoxiei în țările aflate sub stăpînirea turcească. Cu acest scop au fost scrise lucrări ca: *Nichifor dascălul exarh patriarhul și legăturile lui cu Țările noastre, 1580—1599*, București, 1905, 18 p.; *Vasile Lupu ca următor al împărașilor de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol și a Bisericii ortodoxe*, București, 1913, 30 p.; *Muntele Athos în legătură cu Țările noastre*, București, 1914, 71 p.; *Fundațiunile religioase ale domnilor români în Orient*, București, 1914, 18 p.; *Fundațiunile domnilor români în Epir*, București, 1914, 35 p.; *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*, București, 1915, 20 p.; *Ceva din legăturile domniilor românești cu Ierusalimul*, București, 1932, 21 p.; *Domnii români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei*, București, 1933, 10 p.; *Donățiile românești pentru Megaspoleon și Vlah-Sarai*, București, 1933, 8 p.; *Legăturile românești cu Muntele*

Sinai. Observații la comunicarea Dlui M. Beza, București, 1933, 12 p.; *Legături descoperite de d. M. Beza cu mănăstirile Meleorele din Tesalia...*, București, 1939, 22 p.; *Două hrisoave domnești pentru mănăstirea Mărgineni închinată Muntelui Sinai*. București, 1935, 22 p+5 pl. Toate aceste lucrări au fost publicate în *Analele Academiei Române*, *Memoriile Secțiunii Istorice*, unele traduse și în *Buletinul* francez al Secțiunii istorice.

Nicolae Iorga a închinat numeroase pagini și unor vlădici de seamă din trecutul Bisericii noastre, care prin activitatea lor au contribuit la ridicarea culturii și a vieții moral-religioase a păstoriților lor. În 1901 publicase: *Viața unui mitropolit de altădată: Filaret al II-lea. După registrul său inedit de scrieri*, în *Convorbiri Literare*, 1901, p. 999—1009 și 1101—1137, iar în 1904 publica o broșură de popularizare cu titlul: *Viața și faptele mitropolitului Veniamin Costachi (1768—1846)*, București, 1904, 79 p., despre care spunea că „om mai sfânt și mai bun decât dînsul n-a ținut în mîini cîrja de episcop român“. Scurte articole asupra altor vlădici români a scris în ziarele și revistele conduse de el. În mai multe rînduri a scris și despre marele mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna. De pildă: *Andrei Șaguna*, în *Semănătorul*, 1903, p. 787—89; *Insemnătatea națională a lui Șaguna*, în *Neamul românesc*, 1909, p. 1886—88; *Șaguna și rostul său bisericesc*, în *Neamul românesc*, 1909, p. 1888—95; *Serbarea comemorării lui Șaguna de la Ateneu*, în *Calendarul Ligii Culturale*, 1910, p. 163—170; *Umbra lui Șaguna*, în *Neamul românesc*, 1923, nr. 154.

Am arătat mai sus ce lucrări importante consacrase N. Iorga istoriei literaturii române. Unele din acestea erau închinete numai literaturii religioase. De pildă: *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, VIII+243 p. (se află și în vol. VII din colecția de *Studii și documente*), căreia i-au urmat cele trei volume de *Contribuții la istoria literaturii române în seacul al XVIII-lea și al XIX-lea*, București, 1906. Primul volum din această operă se ocupă numai cu scriitorii bisericești (episcopii Chesarie al Rîmnicului, Iosif al Argeșului, Costandie al Buzăului, mitropoliții Neofit, Filaret și Grigorie al Ungrovlahiei, Nicodim Greceanu, Ioan Molnar și Moise Fulea). Lucrări mai mărunte se ocupau cu vechea noastră literatură religioasă, cultura din mănăstiri, tipărituri vechi și diferite alte aspecte ale trecutului Bisericii noastre: *Două biblioteci de mănăstiri: Ghighiu și Argeș*, București, 1904, 62 p.; *În*

legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu.... București, 1915, 17 p.; *Un exemplar românesc al unei tipărituri coresiene și o publicație coresiană nouă*, Craiova, 1926, 5 p.; *O tipăritură românească la Uppsala (Liturghier 1675)*, București, 1927, 6 p.; *Octoihul diaconului Lorinț*, București, 1930, 4 p. ș. a.

A retipărit un volum de *Cuvîntări de înmormîntare și pomenire (din veacul al XVI-lea pînă la 1850)*, Vălenii de Munte, 1909, 139 p. și *Antim Ivireanul: Predicile ținute la Mitropolia din București (1709—1716)*, Vălenii de Munte, 1911, IV+86 p.

S-a ocupat apoi și cu o seamă de mănăstiri românești, unora închinîndu-le monografiile speciale, ca: *Mănăstirea Hurezului. Dezvoltarea și viața ei*, Vălenii de Munte, 1912, 77 p. (este prefata vol. XV din colecția de Studii și documente) și *Mănăstirea Neamțului. Viața călugărească și munca pentru cultură*, ed. III, Mănăstirea Neamțu, 1925, 104 p. A publicat apoi numeroase note de drum în legătură cu mănăstirile noastre (mai ales în revista *Floarea Darurilor*), între care se impune și volumul amintit mai sus: *Sate și mănăstiri din România*, publicat în două ediții, 1905 și 1916.

Am amintit mai sus cîteva din operele sale privitoare la arta românească, între care unele se ocupă exclusiv de arta bisericească. Pe lîngă aceste studii de sinteză, a publicat zeci de articole mai mărunte asupra vechilor noastre biserici și mănăstiri, mai ales în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, pe care l-a condus din 1924 pînă la moartea sa. Amintim unele din articolele publicate în acest Buletin: mănăstirea Neamțu (1910), schitul Fedelescioiu (1912), argintăriile lui Constantin Brîncoveanu (1913), biserica din Valea Danului (1923), mănăstirea din Vălenii de Munte (1924 și 1926), mănăstirea Coșula (1926), biserica armenească din Focșani (1927), mănăstirea Cobia și Butoi (1929), biserica Sf. Spiridon Vechi din București, biserica Urlați, biserica din Verbila, biserica și palatul de la Afumați, biserica Doamnei Ecaterina din Slătioara, bisericile din Pietroșița, Calvinii și Cremenari, bisericile din Troțuș (toate în 1931), icoana românească (1933), mănăstirea Vintilă Vodă (1933), biserica din Stari-Chiojd (1935), biserica lui Petru Rareș din Tg. Frumos (1935), biserici prahovene (1937), din tezaurul de artă botușănean (bisericile Coșula, Sf. Ilie, Agafton și Sf. Gheorghe, în 1938), vechea artă românească în ținutul Neamțului (1939), biserici dîmbovițene (1939). Alte

studii și articole privitoare la vechile monumente de artă bisericească a publicat în *Revista istorică, Neamul românesc, Floarea Darurilor* și în alte părți. S-a ocupat și cu câteva biserici transilvănene: *Biserica din Avrigh și valoarea ei de artă*, în *Revista Teologică*, 1922, p. 191—195; *Cea mai veche ctitorie de nemeși români din Ardeal* (1408—9), București, 1926, 5 p. + 2 pl., în *An. Acad. Rôm., Sect. Ist.*, s. III, t. VI, nr. 7 (se ocupă cu biserica din Strei Sîngeorgiu), *Vechea artă românească în Țara lui Litovoi* (Hațeg), în *Neamul românesc*, XXI, nr. 125 din 1926 (bisericele din Strei, Strei Sîngeorgiu și Sîntămăria Orlea); *Artă românească în Banatul muntos*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XXXI, 1938, p. 147—166; *Țări românești în forma lor de artă populară și religioasă* în *Buletinul Com. Mon. Ist.*, XXXIII, 1940, p. 49—67 (bisericele de pe Valea Streiului).

În calitatea sa de președinte al Comisiei Monumentelor Istorice (din 1924), a intervenit în repetate rînduri — dar de multe ori zadarnic — pe lângă autoritățile în drept ca să acorde subvențiile necesare în vederea restaurării unora din monumentele noastre de artă bisericească. Cu mari sacrificii a izbutit să refacă mănăstirile: Cozia, Snagov, Neamțu, biserica domnească din Curtea de Argeș, bisericile Mihai Vodă și Curtea Veche din București. El a fost printre aceia care au luat atitudine împotriva modului în care au fost restaurate cele mai de seamă monumente de artă de la noi de către francezul Lecomte de Nouy (*D. Lecomte de Nouy și „restaurarea” monumentelor istorice*, în *Neamul românesc literar*, 1910, p. 549—560 și *Cum s-au restaurat vechile monumente?* în *Semănătorul*, 1904, p. 673—676).

Dar Nicolae Iorga n-a fost numai un cercetător al trecutului Bisericii noastre, ci el a participat activ la viața Bisericii ortodoxe române, scriind nenumărate articole privitoare la problemele bisericești în ziarele pe care le conducea, făcînd interpelări asupra unor astfel de chestiuni în Camera deputaților, sau luînd cuvîntul în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor sau în Congresul Național bisericesc din care făcea parte. Peste tot făcea propuneri, dădea sugestii sau critica stările existente și cerea măsuri de îndreptare. De pildă, în 1909—11, cînd în vechea Românie erau discuții pe tema Consistorului superior bisericesc și neînțelegeri în Sf. Sinod, a luat atitudine împotriva acestor stări de lucruri, fie în ziarul său *Neamul românesc*, fie în Camera deputaților (broșurile: *Tulburările bisericești și poli-*

ticianismul (1909—1911); *O cuvîntare și articole*, Vălenii de Munte, 1911, 151 p. și *Conspiratori și scandaluri bisericești. O interpelare în Cameră*, Vălenii de Munte, 1915, 31 p. ș. a.). Și-a spus apoi cuvîntul în repetate rînduri în Cameră în chestiunea alegerilor de vlădici, cerînd înlăturarea amestecului partidelor politice în aceste alegeri, apoi în problema Concordatului cu Vaticanul, a unificării bisericești, a ridicării Bisericii noastre la treapta de patriarhie în 1925, la legea pentru regimul general al Cultelor din 1928, în problema îndreptării calendarului și altele. Nu o dată N. Iorga și-a ridicat cuvîntul împotriva unor măsuri greșite ale Sf. Sinod sau asupra purtării nevrednice a unor vlădici. De pildă, după război a luat atitudinea cea mai hotărîtă împotriva unor clerici care manifestaseră sentimente filo-germane în timpul ocupației din 1916—18. În 1919 a luat parte la un Congres al preoților, rostind cu acest prilej cuvîntarea „Autonomie și șagunism“.

La moartea unor vlădici și preoți de seamă, sau la alegerea de vlădici, N. Iorga le făcea cîte un scurt portret în paginile *Neamului românesc*, care au intrat apoi în cele patru volume de „*Oameni care au fost*“. Între cei care s-au învrednicit de a fi fost prezentați astfel de condeii lui Nicolae Iorga se numără patriarhul Miron Cristea, mitropoliții Iosif Gheorghian, Iosif Naniescu, Ioan Mețianu, Nicolae Bălan, episcopii Nicolae Popea, Ioan Papp, Nicolae Ivan, profesorul Nicolae Dobrescu, preotul Simion Florea Marian și mulți alții.

Nicolae Iorga s-a dovedit în același timp și un sincer sprijinitor al teologilor care se ocupau cu probleme de istorie bisericească. În *Revista istorică*, în *Neamul românesc literar* sau în *Semănătorul* a semnat numeroase recenzii — pline de încurajări — asupra unor lucrări de istorie bisericească scrise de preoți sau profesori de teologie, ca: pr. Ioan Antonovici (viitorul episcop Iacov al Hușilor), pr. Constantin Bobulescu, prof. Nicolae Dobrescu, Ioan Lupaș, Ștefan Meteș, pr. Vasile Pocitan (viitorul arhiereu Veniamin), pr. prof. Niculae M. Popescu, pr. prof. Simion Reli, pr. prof. Milan Șesan, iar din Biserica unită: Augustin Bunea, pr. Ioan Bîrlea și alții. A sprijinit apoi intrarea în sînul Academiei Române a unor slujitori ai Bisericii, cum au fost preoții profesori Ioan Lupaș în 1915 și Niculae M. Popescu în 1923, el rostind și răspunsurile la discursurile lor de recepție.

N. Iorga a rostit o seamă de conferințe cu caracter religios-bisericesc. De pildă: *Să părăsim Ortodoxia?* (Iași 1912), *Vălenii de Munte*, 1912, 34 p.; *Ce este o parohie?* (Galați 1914) în *Neamul românesc*, nr. 45, 1914; *Concepția românească a Ortodoxiei* (București 1940), București, 1940, 32 p. ș. a. Pentru a face cunoscută Biserica noastră și în străinătate, N. Iorga a publicat articole de informare sau a ținut conferințe și în străinătate: *L'Église autocefale de Roumanie. Ses origines et son rôle parmi les Eglises nationales d'Orient*, Paris, 1926 (extrait de *L'Europe nouvelle*, 1926, p. 246—268); *La vie monastique chez les Roumains. Elements fondamentaux et influences. D'après une conference à Lille*, Bucarest, 1931, 9 p. (și în *Revue historique du Sud-Est européen*, 1931, p. 113—119).

În ziarul său *Neamul românesc pentru popor* a publicat numeroase articole privitoare la credința creștină. Înșirăm doar câteva dintre cele mai semnificative: *Nașterea Domnului*, 1910, p. 10; *Hristos a înviat*, 1914, p. 148; *Învierea*, 1915, p. 161—163; *Paștile*, 1921, p. 164—165; *Sfânta Duminică*, 1923, p. 44—45; *Îngrijii de biserici*, 1925, p. 338—339; *Ce sînt posturile*, 1928, p. 83—84; *Ce este Biserica*, 1928, p. 211—212; *Hristos a înviat*, 1930, p. 131—132 și altele. Amintim că în 1925 publicase o dramă în cinci acte cu titlul *Iisus* (80 p.).

În încheiere amintim și faptul că N. Iorga a avut legături neîntrerupte în toată viața sa cu Biserica ortodoxă de dincoace de munți și cu Mitropolia din Sibiu. De pildă în mai 1906 a participat la sfințirea catedralei mitropolitane, rostind și un cuvînt la masa festivă (*Serbările de la Sibiu și clădirea Mitropoliei*, în *Neamul românesc*, I, 1906, p. 6—7; *Serbările de la Sibiu*, în *Semănătorul*, V, 1906, p. 414—418 și 435—438), iar în 1920 la hirotonirea și înscăunarea mitropolitului Nicolae Bălan, vorbind cu acest prilej în numele Academiei Române (*Neamul românesc*, nr. 115, 1920). Prin călătoriile sale în Transilvania, în 1905 și după 1918, el a venit în contact cu mulți preoți și vlădici de la noi, păstrînd apoi legături prietenești cu cea mai mare parte dintre ei. Pînă în 1918 — dar și după aceea — în paginile ziarelor sale apăreau multe dări de seamă, informații și păreri personale nu numai asupra problemelor politice, culturale și sociale de dincoace de munți, ci și asupra celor bisericești.¹⁵

15. Vezi o parte din ele la Ștefan Meteș, *Bibliografia scrierilor lui N. Iorga*, Buc., 1913, p. 103—115.

Numeroasele sale cercetări făcute asupra istoriei Bisericii noastre, grija pe care a arătat-o vechilor noastre lăcașuri de rugăciune, cât și preocupările sale permanente față de bunul mers al vieții bisericești de la noi, au făcut ca în 1920 Facultatea de Teologie din Cernăuți să-i acorde titlul de „doctor honoris causa“.

*

Activitatea lui Nicolae Iorga nu s-a limitat numai la scrierea atîtor opere de istorie sau alt gen. Așa cum am spus mai sus, din 1893 pînă în 1940 el a fost profesor la Universitatea din București, deținînd într-un timp și funcțiile de decan al Facultății de Litere (1928) și apoi de rector al Universității (1929). Paralel, a ținut cursuri și la Școala Superioară de Război și la Academia de Înalte Studii Comerciale, iar în capitala Franței, la Collège de France, École Pratique des Hautes Études și la Sorbona.

Pentru răspîndirea culturii în masele largi ale poporului, a creat în 1908 Universitatea populară de la Vălenii de Munte, întemeind tot aici o tipografie și editură, un teatru în aer liber, o bibliotecă și alte așezăminte de cultură. În fiecare vară, timp de o lună, la Văleni se predau diferite cursuri, fie de marele dascăl, fie de alții. Aici era locul de întîlnire al românilor de pe tot cuprinsul Patriei noastre de azi, dar și locul în care veneau numeroși învățați străini, care aveau prilejul să țină sau să asculte prelegeri, să ne cunoască țara, oamenii și să ne învețe limba. Deci și pe această cale N. Iorga a adus Patriei noastre cele mai mari servicii.

În vederea realizării ideii unirii tuturor românilor, Iorga a activat în cadrul „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor“, întîi ca secretar general al ei (1909) și apoi ca președinte, creînd filiale în diferite orașe ale țării și la care el însuși a rostit numeroase conferințe.

A participat la viața de Stat, în calitate de deputat în Parlament (din 1907) și președinte al său (1919—20), ministru al Instrucțiunii și prim-ministru. Este bine cunoscută activitatea sa parlamentară cu prezența sa temută în dezbaterile celor mai arzătoare probleme ale vieții de Stat: sociale, politice sau culturale. În 1907 a luat atitudine hotărîtă împotriva represaliilor care au urmat împotriva țăranilor care se ridicaseră să-și ceară dreptul la o viață mai bună. El socotea mișcarea țăranimii ca deplin îndreptățită și arăta că ucigașii vor fi pomeniți cu bles-

tem cît va exista poporul român „ca unii care puternici fiind au călcat în picioare și au umplut de sînge pe cel care era mai slab decît ei“. După înăbușirea răscoalei, a cerut rezolvarea problemei agrare în favoarea țărănimii.

Un rol deosebit a avut în războiul din 1916—18, cînd, în paginile *Neamului românesc*, care de atunci înainte va apare zilnic, a ținut mereu trează credința în victoria finală și în unirea provinciilor de peste munți cu România. A publicat atunci o serie de lucrări de propagandă în limba franceză. În 1917 a ridicat în fața guvernanților de atunci ai țării problema înfăptuirii unei mari reforme agrare. Felul în care s-a realizat reforma agrară din 1921 nu l-a mulțumit.

Mai amintim și faptul că în martie 1906 Iorga a fost acela care s-a pus în fruntea studenților bucureșteni manifestînd pentru oprirea jucării pieselor în limbi străine la Teatrul Național. Împreună cu tinerii scriitori Mihail Sadoveanu, Emil Gîrleanu, Șt. O. Iosif ș. a. a străbătut atunci toată țara, arătînd, în conferințele sale, datoria pe care trebuie să o aibă oricine față de limba maternă.

În ultimii ani ai vieții Iorga s-a impus și prin necruțătoarea campanie pe care a dus-o, mai ales prin ziarul său, *Neamul românesc*, la radio, la cursurile de la Vălenii de Munte, împotriva ideologiei și agresiunii fasciste. El a combătut geopolitica, teoria fascistă a raselor, a spațiului vital și a condamnat apoi direct războiul de agresiune, hitlerist, mai ales că primejdia acestuia era evidentă. Atitudinea sa antifascistă s-a manifestat și mai puternic în anii 1938—40, cînd au fost subjugate de Hitler o bună parte din țările Europei. Atunci N. Iorga, în numele dreptului la libertate și în numele prieteniei care ne lega de acele țări, și-a ridicat glasul în apărarea lor, mai ales în cadrul adunărilor de solidaritate ținute de Liga culturală.

Dar, pentru lupta sa dîrză împotriva tuturor concepțiilor care loveau în libertatea popoarelor, pentru lupta sa împotriva celor care voiau să ducă poporul român în robia fascistă, N. Iorga a plătit cu viața. La scurtă vreme de la venirea legionarilor la putere, a fost înlăturat de la catedra pe care o slujise cu un devotament nețărmurit timp de 46 de ani, silit să înceteze apariția ziarului *Neamul românesc* și să se retragă cu totul din viața politică și culturală a țării. Izolat cu totul de lume, sta-

bilindu-se întâi la Vălenii de Munte și apoi la Sinaia, își află mîngîierea începînd să lucreze o nouă sinteză a istoriei omenirii, ca o încununare a întregii sale activități și care urma să se intituleze: *Istoriologie umană*, proiectată în 10 volume. Aceasta urma să fie o operă cu totul originală, o nouă și îndrăzneată interpretare a faptelor, cărora istoricul li se adresează direct „fără interpret, pentru a le zmulge secretul pe care niciodată nu-l vor destăinui întreg“. După însăși spusele lui, în această lucrare urma ca „evenimentele să se prezinte altfel decît în succesiunea lor cronologică, să fie înlănțuite prin felul cum ele colaborează și concurg la acel mare lucru, cel mai mare din toate, care e viața omenească însăși“. Această mare și pretențioasă lucrare avea să fie deosebită și prin forma de prezentare, trebuind să se distingă „prin poezia simțirii și poezia stilului“.

Dar marele învățat n-a ajuns să scrie decît foarte puțin din această operă, căci în seara zilei de 27 noiembrie 1940, pe la orele 17,30, un grup de legionari pătrund în casa sa de la Sinaia, smulgîndu-l de la masa de scris și din mijlocul familiei sale. În dimineața zilei de 28 noiembrie, trupul său era găsit într-un șanț la marginea satului Strejnic, de lângă Ploiești, lovit de 9 focuri de revolver. De asasinarea lui n-au fost străine nici cercurile conducătoare din Germania fascistă. Așa a ieșit „din viața și furtuna lumii“ — după cuvîntul lui însuși — omul care o jumătate de veac fusese o făclie strălucitoare care luminase un popor întreg, căruia prin munca sa neobosită îi crease o faimă deosebită în lumea întreagă. Drapelele în doliu a 47 de universități s-au plecat în bernă pentru a aduce un ultim omagiu celui pe care prof. John Gerig de la Universitatea Columbia din New-York îl prezentase drept „personalitatea intelectuală cea mai puternică a lumii contemporane“. Întregul nostru popor l-a petrecut la mormînt cu nădejdea în ivirea clipelor eliberării și a zdrobirii barbariei fasciste, a cărei victimă fusese și Nicolae Iorga.¹⁶

Dar, după cuvîntul Acad. Prof. Constantin Daicoviciu, „pentru noi și pentru cei care o să vină după noi, N. Iorga n-a murit. El trăiește în amintirea și cinstirea noastră a tuturor“. ¹⁷ Într-adevăr, el va trăi de-a pururi și va vorbi generațiilor viitoare

16 Vezi N. Bănescu, Nicolae Iorga martir al libertății popoarelor, București, 1945, 29 p. (An. Acad. Rom., Mem. Secț. Ist., s. III, t. XXVII).

17 Acad. C. Daicoviciu, In memoriam, în Tribuna, nr. cit., p. 14.

prin zecile de mii de pagini pe care le-a scris și prin jertfa sa supremă pentru apărarea libertății și a drepturilor poporului său la o viață liberă. Prin contribuția sa deosebită la dezvoltarea istoriografiei românești și universale, prin participarea sa masivă la viața culturală și socială a țării noastre, prin dragostea caldă pe care a nutrit-o față de patria și poporul din care a ieșit și prin prestigiul creat acestora în străinătate, numele său va rămâne înscris la loc de cinste nu numai în istoria poporului român, ci și în istoria culturii universale.¹⁸

MIRCEA PĂCURARIU

Asistent la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

18 În afară de lucrările menționate la subsol, am mai consultat: N. Bănescu, N. Iorga. Elogiu academic, în *Revista Istorică*, an. XXVII, 1941, p. 3—22; Prof. I. Crăciun, Nicolae Iorga cărturarul, Sibiu, 1941, 13 p.; Prof. Dr. Milan Šesani, În amintirea lui Nicolae Iorga, în *Candela*, I—LII, 1939—1941, p. 393—407; Stanislau Wedkiewicz, Nicolae Iorga, în *Revista Istorică*, an. XIX, 1943, p. 1—44 și altele. Au fost consultate de asemenea articolele apărute în presă cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la asasinarea sa: *Scinteia*, *România Liberă*, *Lumea*, *Contemporanul*, *Luceafărul*, *Gazeta Literară*, *Tribuna* etc.

EVANGHELIZAREA SLAVILOR

Succesul extraordinar pe care l-au avut cei doi frați misionari, Ciril și Metodiu, între popoarele slave, realizînd în scurt timp o trainică operă de evanghelizare și organizare — a cărei durabilitate s-a impus peste veacuri — a atras curiozitatea multor cercetători, care s-au străduit să desprindă pe de o parte personalitatea și activitatea acestor misionari, iar pe de altă parte împrejurările și condițiunile în care s-a desfășurat activitatea lor.

Lipsa unor izvoare certe a lăsat însă cercetătorilor posibilitatea să emită ipoteze diferite, care au constituit tot atîtea nedumeriri, îndeosebi cu privire la lucrările — personale sau traduceri — de care acești doi misionari s-au servit, pentru realizarea operei lor atît de temeinice.

Împlinirea a 1.100 de ani de la începerea activității misionare a acestor doi frați, între popoarele slave, a prilejuit, în anul 1963, apariția multor lucrări și studii, prin care s-a căutat să se îmbrățișeze cît mai multe din aspectele sub care poate fi privită opera lor, încercîndu-se să se dezlege, în același timp, unele nedumeriri rezultate din studiile anterioare. Amintim în mod deosebit cel de al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor, ținut între 17—23 septembrie 1963 la Sofia, care și-a închinat lucrările acestui important eveniment. Cu acest prilej, în editura Academiei de Științe din Bulgaria a apărut un volum special intitulat: „Zbornicul 1100 ani de scriere slavonă“, format din 26 studii-referate, între care sînt interesante studii și cu privire la opera juridică și canonică a celor doi misionari.¹

Bogatul material care a fost prezentat, din acest prilej, a format încă 5 volume din revista „Filologia Slavă“, tipărite tot

¹ Astfel, M. Andreev a colaborat cu studiul: „Zakon sudnii liudem“ — legea de judecată a oamenilor — a fost alcătuit în Macedonia și autorul a fost Metodiu, primul învățător slav“.

în editura Academiei de Științe din Bulgaria.² Asociația Slaviștilor din Republica Socialistă România s-a prezentat la acest Congres și cu o colaborare specială, care formează volumul IX din revista „Romano-Slavica” (1963), în care se găsesc 24 de studii-referate.

Fără să arate că a fost întocmită cu același scop, de a marca împlinirea a 1100 de ani de la începerea activității misionare a lui Ciril și Metodie, între slavi, P. Duthilleul a publicat, tot în anul 1963, la Tournai, în Belgia, o lucrare intitulată „Evanghelizarea Slavilor”.³

Socotim că nu este lipsit de interes să arătăm cum a înțeles autorul să privească opera misionară a lui Ciril și Metodie între popoarele slave.

În expunere vom căuta să respectăm cât mai fidel cu puțință ordinea urmată de autor.

Astfel, în „Introducere” (p. 1—25) autorul, după ce mărturisește că există puține documente adevărate asupra vieții lui Ciril și Metodie — ceea ce face ca viața acestora să ne fie cunoscută îndeosebi din legende aghiografice — adaugă că, din fericire, legende aghiografice sînt sprijinite și de documente propriu-zise, asupra unor puncte importante.

Înșirînd aceste documente și legende, autorul arată cînd au fost cunoscute prima dată, cine s-au ocupat de cuprinsul lor și le-a editat, studiile care, eventual, s-au publicat asupra lor; ceea ce constituie un bun serviciu pentru cei care ar dori să se edifice asupra unora dintre aceste documente și legende.

Înainte de-a înșira documentele propriu-zise și legende, autorul amintește că un tablou de ansamblu al izvoarelor asupra vieții și operei lui Metodie și Ciril, a fost întocmit de Frantisek Pastrenek, în limba cehă, publicat la Praga, în 1902, sub

2 În vol. V, tot M. Andreev publică studiul: „Unde a fost alcătuit „Zakon sudnii liudem”?

Între cercetătorii bulgari, cehi și ruși, cu privire la autorul, conținutul și locul întocmirii colecțiunii „Zakon sudnii liudem”, sînt angajate discuții, care prezintă deosebit interes. În rev. „Ortodoxia” nr. 3—4/1963 (p. 502 ș. u.) d. I. V. Georgescu a făcut o clară prezentare a studiului profesorului S. V. Troițki, intitulat: „Sfîntul Metodie ca legiuitor slavon”, din care se pot desprinde și punctele de vedere ale cercetătorilor bulgari și cehi. Pentru interesul pe care îl prezintă aceste studii, publicate cu ocazia celui de al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor, cu privire la „Legea de judecată a oamenilor”, ca operă juridică a lui Metodie, vom încerca să le prezentăm ulterior.

3 P. Duthilleul, *L'Evangélisation des Slaves. Cyrille et Méthode*. Desclée et Co. éditeurs, Tournai (Belgium), 1963, p. 201. Lucrarea aceasta formează vol. V din Biblioteca teologică, seria IV-a — Istoria Teologiei — care apare la Tournai, în Belgia.

titlul: „Istoria apostolilor slavi Ciril și Metodie cu analiză și extrase din principalele izvoare“. Expunerea lui Pastrnek a fost reluată mai târziu de Petr Alexeevici Lavrov, care a publicat în limba ucrainiană, la Kiev, în 1928, lucrarea: „Ciril și Metodie în vechea literatură slavă“ și apoi, în limba rusă, la Leningrad, în 1930, lucrarea: „Materiale pentru istoria originilor celei mai vechi literaturi slave“. De asemenea, lucrările lui François Dvornik: „Les légendes de Constantin et de Méthode vus de Byzance“, Prague, 1933 și „Le schisme de Photius“, Paris, 1950 (apărută cu doi ani mai înainte în limba engleză).

De altfel, al IV-lea Congres Internațional de Studii bizantine ținut la Sofia, în 1934, a constituit o „Comisiune pentru publicarea izvoarelor vieții și activității Sfinților Ciril și Metodie“, cu sediul la Academia bulgară din Sofia. Această Comisie și-a început activitatea prin publicarea unei „Expuneri bibliografice a izvoarelor slave cirilice ale vieții și acțiunii lui Ciril și Metodie“, la Sofia, în 1935, întocmită de M. Popruzenko și St. Romanski. Acești doi stăruiitori cercetători ai vieții și activității lui Ciril și Metodie, publicaseră chiar în 1934, la Sofia, o expunere sistematică a bibliografiei despre Ciril și Metodie, pe care au continuat-o prin publicarea tot la Sofia, în 1942, a bibliografiei cirilo-metodiene între anii 1934—1940.⁴

Între documentele propriu-zise, autorul menționează întâi „scrisoarea Papei Adrian II către Rostislav, Svatopluc și Kocel“, intitulată „Gloria in excelsis“. Această scrisoare este cunoscută însă numai din „Viața lui Metodie“, c. 8. Ca timp, ar fi vorba de anii 869—870, când Rostislav era șef al Moravilor, Kocel domnea în Panonia și Svatopluc, nepot al lui Rostislav, deținea, de asemenea, o anumită autoritate, care nu poate fi dedusă cu precizie din documente.

Cea mai mare parte dintre istorici și filologi resping autenticitatea acestei scrisori, pe care o socotesc o falsificare a scrisorii Papii Ioan VIII, intitulată: „Industriae tuae“. Aproximarea dintre aceste două documente s-ar datora faptului că în

4 În volumul apărut în Editura Academiei de Științe din Bulgaria în anul 1963 — sub redacția prof. D. Anghelov — cu ocazia celui de al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor, ținut la Sofia între 17—23 septembrie 1963 și dedicat împlinirii a 1100 ani de când cei doi frați misionari, Ciril și Metodie și-au început activitatea misionară în Moravia Mare — intitulat „Zbornicul 1100 ani de scriere slavonă“ — se găsește și referatul cu titlul „Bibliografia chirilo-metodiană bulgară din perioada 1944—1962“, întocmit în colaborare de: Ivan Duicov, A. Kiemagova și A. Pannova.

amîndouă se găsește aprobarea liturghiei slave și obligația de-a se citi Evanghelia întîi în latinește.

Ca al doilea document propriu-zis, autorul menționează scrisorile Papei Ioan VIII, care a păstorit între anii 872—882. O ediție definitivă a acestor scrisori a publicat Erich Caspar, formînd vol. VII în Colecția „Monumenta Germaniae”. Prima parte a acestui volum, conținînd epistolele din anii 862—876 a apărut în 1912, iar a doua parte, conținînd restul epistolelor, din anii 877—882, a apărut în 1928.

Scrisoarea pe care Papa Ioan VIII ar fi trimis-o lui Metodiu, ca arhiepiscop al Moraviei, în 879, prin episcopul Paul de Ancona, și care ar constitui primul document de interzicere a liturghiei slave, nu figurează în colecție, întrucît nu s-ar fi găsit încă.

După scrisorile Papei Ștefan V, a căror autenticitate este pusă la îndoială, se menționează scrisorile lui Anastasie bibliotecarul, datorită căruia se păstrează actele sinodului de la Constantinopol, din anii 869—870, socotit de apuseni ca al VIII-lea sinod ecumenic. Ca om de încredere al lui Ludovic al II-lea, Anastasie a fost trimis la Constantinopol ca să negocieze căsătoria fiicei împăratului german cu Ludovic II cel tînăr, unul din fiii împăratului bizantin Vasile I Macedoneanul. Cu această ocazie, Anastasie a putut asista la ultima sesiune a sinodului, cînd, potrivit obiceiului, se încredința cîte un exemplar din hotărîrile reprezentanților diferitelor biserici participante. Anastasie a luat și el un asemenea exemplar, pe care — după ce l-a tradus în latinește — l-a prezentat Papei Adrian II, cu o scrisoare dezvoltată, socotită, în general, ca o „prefață” a traducerii sale. În aceste pagini, cu care Anastasie a prezentat Papei Adrian II exemplarul actelor sinodului din 869—870, se găsesc indicații asupra discuțiunilor filozofice în care Ciril a luat atitudine contrară părerilor lui Fotie.

Mai sînt amintite: *scrisoarea unui Anonim din Salzburg*, cu privire la convertirea Bagoarilor și Carantanilor, care ar fi fost întocmită în anii 870—871 ca să apere drepturile diecezei de Salzburg, cînd s-a format noua arhidieceză a lui Metodiu; *Memorandum-ul* episcopilor bavarezi și *scrisoarea* arhiepiscopului de Mayența, Hatton, și a sufraganiilor săi, adresate în anul 900 Papei Ioan IX, în legătură cu reorganizarea Bisericii din Moravia, sub Mojmir, fiul lui Svatopluk.

Legende aghiografice sînt grupate în: legende slave, legende grecești și legende latinești. Între legende slave sînt

menționate: *legendele panoniene* — nume sub care sînt cunoscute „Viața lui Constantin“ și „Viața lui Metodie“ —; *legenda din Cherson*, care cuprinde cuvîntarea asupra transportării moaștelor preafericitului Clement; *Viața lui Naum*, care ne informează asupra soartei unora dintre discipolii lui Metodiu; *legenda din Salonic*, care se prezintă ca o autobiografie a lui Ciril și *Viața scurtă a preafericitului Ciril*, în care se găsesc extrase din Viața lui Constantin.

Aceste legende slave au stat la baza unei interesante dezvoltări literare în Bulgaria, după sosirea discipolilor lui Metodiu, în această țară.

Între legende grecești sînt menționate: *legenda bulgară*, intitulată „Viața celui întru sfinți părintele nostru, Clement, arhiepiscopul Bulgarilor“ — atribuită lui Teofilact, arhiepiscop de Ohrida, către 1108 — legendă care prezintă pe Metodiu ca apărător al Ortodoxiei, amenințată de introducerea lui „Filioque“ în Simbolul Credinței; *legenda din Ohrida intitulată*: „Viața scurtă a sfîntului Clement, episcop al Bulgarilor la Ohrida“, și *legenda cehă* și *legenda moravă*, care arată îndeosebi cultul cehilor și moravilor pentru Ciril, Metodiu și liturgia lor.

După această introducere, în care sînt arătate izvoarele istoriei lui Ciril și Metodiu, autorul și-a repartizat materialul în 14 capitole.

În primul capitol intitulat: Tinerețea și primele activități apostolice (p. 26—37) se arată că Salonicul, patria celor doi frați, Ciril și Metodiu — ca al doilea oraș important al imperiului bizantin, după Constantinopol — a oferit un mediu destul de favorabil formării intelectuale și spirituale a celor doi frați. Celebrările liturgice mărețe, însoțite de minunate cîntări, care aveau loc în bisericile din oraș și îndeosebi în biserica Sf. Dumitru, ofereau, de asemenea, bune ocazii de cultivare a pietății lor. Pregătirea lui Constantin s-a continuat curînd la Constantinopol. Căci, logotetul, fiind informat asupra extraordinarelor lui aptitudini, l-a chemat la Constantinopol. Aci se crease un puternic curent pentru filozofie și științe, la școala întemeiată de Bardas, în palatul Magnaura, situat aproape de biserica Sfînta Sofia. Avînd ca profesori pe Leon Filozoful și pe Fotie, care i-a acordat o deosebită prețuire, Constantin și-a însușit în scurt timp o temeinică pregătire, dovedind aceeași ușurință pentru toate disciplinele predate la acea școală. Contînd pe

această temeinică pregătire și pe recomandarea elogioasă a profesorilor săi, împăratul Mihail III a încredințat pe Constantin cu misiunea să discute cu necredincioșii Agareni și să le combată învățătura greșită cu care se ridicau împotriva învățăturii creștine despre Sfintele Taine.

Constantin și-a îndeplinit misiunea, după care, revenind din țara Arabilor, s-a retras lângă fratele său Metodiu, într-o mănăstire din muntele Olimp din Bitinia, care era atunci cel mai important centru mănăstiresc din imperiul bizantin.

În cap. II (38—43) se arată succesul pe care frații Constantin și Metodiu l-au avut în combaterea învățăturii Evreilor și Sarasinilor, contra învățăturii creștine, fiind trimiși în acest scop tot de împăratul bizantin, la cererea Hazarilor.

În cap. III (p. 44—51) se continuă cu arătarea activității misionare a lui Metodiu și Ciril la Cherson, unde se stabiliseră și unde, aflând despre martiriul lui Clement, Constantin și-a propus să regăsească prețioasele lui oseminte, fiindcă nimeni nu mai știa locul. Biserica în care fusese îngropat Clement fusese dărâmată de către barbari ca și întreagă partea Chersonului, în care se aflase biserica.

În cap. IV (p. 52—58) se arată că după aflarea moaștelor lui Clement al Romei, Constantin a mers la Hazari, al căror șef — cu întreg anturajul său — l-au cinstit ca pe un trimis al lui Dumnezeu, în urma învățăturii pe care le-a propovăduit-o.

Revenind la Constantinopol, Constantin și-a reluat vechea funcțiune de profesor de filozofie. Dar această calitate n-a durat mult timp, întrucât la curtea imperială din Constantinopol s-au prezentat trimiși moravi ai șefului lor, cu numele de Rostislav, cerînd să li se dea un om care să-i învețe adevăratul sens al Scripturii, fiindcă în ultimul timp au fost vizitați de misionari din Italia, din Grecia și din Germania, dar învățăturile lor nu concordă.

Aci începe cap. V, intitulat: Evanghelizarea slavilor (p. 59—96). În paragraful 1 (p. 59—61) se amintesc diferitele ramuri ale slavilor, despre care la Roma s-a auzit vorbindu-se, pentru prima dată, la sfîrșitul sec. I. Autorul arată că nu este cu puțință să se stabilească, în mod cert, cum s-au răspîndit Slavii în toată Europa, de la Dnipro la Elba și din Grecia la Alpi, dar că — și aceasta este sigur — în timpul lui Ciril și Metodiu popoarele slave se instalaseră în mod definitiv, avîndu-și teritoriul propriu fiecare: Sloveni, Croați, Sîrbi, Moravi, Cehi, Slo-

vaci, — Slavii, care vor forma Polonia — Polani, Mezorieni, Luti-cieni și Pomeranieni — Slavii orientali, strămoșii Rușilor etc.

În paragraful 2 (p. 61—64) se încearcă să se precizeze care era religia acestor grupe de Slavi în secolul al IX-lea, când slavii au atins frontierele creștinismului, pe de o parte cu Biserica bizantină, pe de altă parte cu Biserica romană.

În paragraful 3 (p. 64—96) se arată care era situația creștinismului la acești slavi în secolul al IX-lea. Amintindu-se că încă din secolul al VI-lea, de când Slavii au luat contact cu armatele bizantine, unii dintre ei s-au botezat și au trecut în armata împăratului, se conchide că în jumătatea a doua a sec. al IX-lea, către 864, când Constantin și Metodiu au sosit în Moravia, creștinismul se găsea încă într-o stare rudimentară printre triburile slave. Singuri Slovenii din Panonia aveau un episcop, în urma unei activități mai stăruitoare a misionarilor germanici. Tripmir, șeful Croaților era creștin și favoriza acțiunea clerului, dar poporul n-avea încă organizație bisericească.

La sîrbi, în timpul lui Mutimir, între 860—891, situația religioasă era și mai precară. Numai Bulgaria se găsea, într-adevăr, pe o cale bună de convertire, pe timpul lui Boris (853—888). Se întîlnesc mărturii potrivit cărora creștinismul făcea progrese printre bulgari încă de la începutul secolului al IX-lea. Dar actul încreștinării oficiale aparține lui Boris, ca urmare a unei constrîngerii politice. Continuînd ambiții mai vechi bulgare, manifestate încă de la începutul sec. al IX-lea de Omortag, care se adresează în două rînduri — în anii 825 și 826 — regelui Ludovic I Piosul al Francilor, propunîndu-i bună vecinătate, ca fiecare să-și păstreze teritoriul pe care-l ocupa în acel timp, Boris visa și el să întemeieze un mare stat slav. În urmărirea acestui plan, el s-a apropiat de împăratul Ludovic Germanicul, ceea ce a provocat o vie reacțiune la curtea din Bizanț. După mărturia lui Teofilact, arhiepiscopul Bulgarilor, din secolul al IX, Bizantinii deveniseră pentru acest motiv amenințători. Boris — fiind constrîns și de o foamete gravă care lovise Bulgaria — n-a avut curaj să-i înfrunte, cu război, ci a trimis la împăratul Mihail al III-lea o delegație ca să ceară pace. Iar ca garanție a bunăvoinței sale, Boris declara că vrea să primească botezul și în acest scop cerea să-i fie trimiși preoți care să-l instruiască în noua religie. Boris a și primit botezul în anul 864, fiindu-i naș chiar împăratul Mihail III, prin procură. Odată cu regele, au fost botezați și demnitarii statului, pe care i-a urmat apoi

poporul. Dar situația din Bulgaria, în care, între timp, a avut loc o puternică revoltă, era urmărită deopotrivă de Constantinopol, de Roma și de Germania. Așa se explică de ce în anul 866, în timp ce Boris primea o lungă scrisoare instructivă asupra datoriilor ce-i revin ca șef creștin, din partea Patriarhului Fotie al Constantinopolului, el se adresa în același timp împăratului Ludovic Germanicul, ca să trimită în Bulgaria buni predicatori ai religiunii creștine, iar Papii de la Roma, ca să-și trimită misionari și răspuns lămuritor la 106 întrebări.

Papa s-a grăbit să trimită misionarii solicitați, sub conducerea episcopilor Paul de Populonia și Formozus de Porto, cu „Răspunsurile“ la cele 106 întrebări. Autorul dă în rezumat toate chestiunile cuprinse în cele 106 întrebări și răspunsuri, din care pot fi desprinse preocupările și obiceiurile religioase din acel timp la Roma, la Bizanț și în Bulgaria.

Autorul arată că preoții și diaconii trimiși de Ludovic Germanicul, sub conducerea episcopului Ermanrich de Passau, în anul 867, au găsit la sosirea lor în Bulgaria pe episcopii romani, care cutreerau țara, predicând și botezând, fapt care i-a determinat să se înapoieze, fără a fi întreprins vreo activitate corespunzătoare misiunii pe care o primiseră.

Misionarii latini, conduși de episcopii Paul și Formozus, n-au făcut însă la fel când, la sosirea în Bulgaria, au găsit o organizație creștină destul de bine întărită de către misionarii Patriarhiei de Constantinopol, care activau de 2 ani de zile. Dimpotrivă, ei au luat o atitudine mai radicală decât s-ar fi putut lua față de o religiune păgînă. Înlocuiau complet creștinismul în forma greacă, substituindu-i forma latină, iar pe preoții greci îi calomniau și le declarau fără valoare lucrările sfinte săvârșite, pe motiv că ar fi căsătoriți și săvârșesc Mirungerea după Botez. Pare motivată deci, — recunoaște și autorul, p. 88 — extraordinara violență cu care s-a ridicat Patriarhul de Constantinopol împotriva „acestor oameni nepioși din Occident, care au invadat tînăra Biserică din Bulgaria“. Dar, pînă la urmă, s-a impus tot acțiunea Constantinopolului, căci la Sinodul ținut la Constantinopol în anii 869—870, delegații Bisericii din Bulgaria, trimiși de Boris, asistînd la ultima sesiune a sinodului — a zecea — au întrebat, pur și simplu, ei cărei Biserici aparțin. Sinodul a hotărît că Biserica din Bulgaria ține de Bizanț și în acest sens s-a dat delegaților un document redactat în grecește. De altfel, după sinod, chiar în anul 870, un arhiepiscop însoțit

de câțiva episcopi și de preoți s-au instalat în Biserica din Bulgaria, în numele Patriarhului de Constantinopol, Ignatie. Toate încercările făcute după aceea de Roma, au rămas zadarnice. Bulgaria a rămas definitiv atașată Constantinopolului.

În cap. VI (p. 97—102) intitulat „Moravia Mare“ se arată că în a doua jumătate a veacului al IX-lea, între popoarele slave care luptau să-și câștige independența, Moravii s-au impus în mod deosebit, sub conducerea lui Rostislav. Acest iscusit conducător visa un stat independent, o Moravie Mare. Misionarii trimiși de Ludovic Germanicul nu corespundeau scopului său. De aceea, Rostislav s-a adresat Bizanțului, ca să-i trimită misionari care să propovăduiască creștinismul în limba slavă. Pentru Rostislav prezenta o importanță deosebită limba în care se va răspîndi creștinismul între Moravi. Lui îi trebuia un creștinism slav, o religie care să nu diminueze independența țării, ci, dimpotrivă, s-o întărească.

În cap. VI (p. 103—108) se arată că împăratul Mihail al III-lea a primit cu satisfacție cererea lui Rostislav, văzînd în aceasta o micșorare a primejdiei pe care o prezenta acțiunea lui Ludovic Germanicul de a supune popoarele slave. Gîndul lui s-a îndreptat spre Constantin-Ciril — care se găsea atunci în biserica Sfinților Apostoli, unde trăia în reculegere, studiu și rugăciune și fratele său Metodieu. În scopul misiunii încredințate de împărat, Constantin a compus un alfabet slav pe care l-a folosit pentru traducerea Evangheliei.

Documentele vechi-slave ne-au parvenit sub două scrieri: glagolitica și cirilica. Cercetările au înclinat spre părerea că glagolitica a fost creată de Constantin (p. 107), dar fiind destul de complicată, inspirată din diferite alfabete: grecesc, evreesc, etc., glagolitica a cedat repede locul cirilicei. Glagolitica n-a depășit secolul al XI-lea. Ea s-a menținut totuși în Croația, unde clerul fiind atașat Romei și celebrînd liturghia romană în slavă, n-a înțeles să renunțe la alfabetul lui Constantin pentru un alfabet grec. Totuși, glagolitica a evoluat sub influența scrierii gotice și prin simplificarea cîtorva litere s-a ajuns la glagolitica croată.

Cirilica este însă destul de veche. Ea se întîlnește într-o inscripție din Dobrogea din anul 943 și pe pecetea împăratului bulgar Petru (927—969). Într-o țară ca Bulgaria, care se dezvoltă în atmosfera culturii bizantine, nu poate fi socotită ne-verosimilă încercarea de a transcrie slava servindu-se de literele

grecești. Autorii acestei încercări de transcriere s-au izbit însă de aceleași dificultăți, ca și Constantin, pentru transcrierea sunetelor specifice slave. Ei au folosit experiența și munca lui Constantin, adoptînd pentru transcrierea sunetelor specific slave aceleași semne ca în glagolitică. Se vede că ei au urmărit să realizeze o scriere mai clară, mai practică (p. 107).

În scrisoarea pe care împăratul Mihail III a trimis-o lui Rostislav, prin cei doi misionari, Constantin și Metodiu, se insistă asupra importanței pe care o prezintă alfabetul descoperit de Dumnezeu lui Constantin, căci acest alfabet va da posibilitate poporului morav „să se înscrie printre marile națiuni care laudă pe Dumnezeu în limba lor“ (p. 108).

În Moravia — cum se intitulă cap. VIII (p. 109—118) — cei doi frați s-au bucurat de un prestigiu deosebit. Rostislav i-a primit cu mare cinste și le-a încredințat un grup de discipoli pe care să-i instruiască. Traducînd repede toată rînduiala bisericească, Ciril i-a învățat: Utrenia, Ceasurile, Vecernia, Pavecernița și Liturghia euharistică. Autorul recunoaște că din însăși această înșirare a slujbelor rezultă că era vorba de ritul bizantin, pe care îl urmau și-i propovăduiau cei doi frați misionari. De altfel, ori de cîte ori ei au făcut traduceri în vederea apostolatului — Biblia, Nomocanonul, Patericul, au folosit totdeauna cărțile lor proprii. Constantin și Metodiu erau bizantini, în toată ființa lor, și în acel timp nu gîndeau decît că trebuie să dea seamă împăratului și patriarhului de Constantinopol. Dar activitatea lui Constantin și Metodiu, primită cu atîta entuziasm la început, n-a rămas multă vreme liniștită. Membri ai clerului latin, geloși de succesul pe care-l înregistrau cei doi frați misionari, au început să-i acuze de abaterea în care au alunecat prin folosirea, în săvîrșirea serviciului divin, a altei limbi decît una din cele trei — ebraică, greacă și latină — singurele socotite demne de a se aduce prin ele laudă și mulțumire lui Dumnezeu. S-a ivit, deci, un grav conflict între Constantin, Metodiu și discipolii lor de o parte și misionarii latini de altă parte. Sprijinit de prințul Rostislav, grupul lui Constantin și-a continuat, totuși, opera de evanghelizare prin liturghia slavă. După trei ani de misiune, Metodiu și Ciril s-au gîndit să meargă la Constantinopol pentru a obține hirotonia discipolilor pe care-i formaseră. Dar în loc să urmeze calea spre Constantinopol prin Belgrad, ei s-au îndreptat spre Roma, oprindu-se mai întîi la Acvilea și apoi la Veneția. Se pare că această

schimbare a intervenit în urma unei invitații a Papei Nicolae I, care vedea în cei doi misionari buni mijlocitori între Roma și Constantinopol.

La Roma — cap. IX (p. 119—128) — Constantin și Metodieu au fost primiți cu deosebit fast. Insuși Papa Adrian a ieșit în întâmpinarea lui Constantin, însoțit de toți cetățenii care purtau lumânări, întrucât Constantin avea cu el moaștele Sf. Clement, martir și Papă al Romei. După cum se menționează în „Viața lui Constantin“, Papa a primit cărțile slave aduse de Constantin și Metodieu, le-a binecuvântat și le-a depus în biserica Sf. Maria. După aceste cărți a fost oficiată apoi Sfânta Liturghie. La întrebarea, cum s-a putut ca Papa Adrian II să arate atîta cinstire liturghiei slave, se arată că acest papă, deși de origine romană, de la venirea sa la putere s-a arătat mai mult blînd decît autoritar, caracterizîndu-se printr-un spirit conciliant și generos.

În diplomație Papa Adrian s-a străduit să aibă bune relații cu Constantinopolul, unde împăratul Vasile I restabilise în scaun pe Patriarhul Ignatie. În lumina acestei diplomații se explică mai bine primirea călduroasă pe care Papa Adrian II a făcut-o celor doi misionari ai Curții bizantine și interesul pe care l-a arătat operei lor, rînduind episcopi care să hirotonească pe candidații pe care ei îi pregătiseră. Episcopul Formozus de Porto, care a participat la acțiunea de încercare a înlocuirii creștinismului de formă greacă prin cel de formă latină, în Bulgaria, a fost unul din episcopii care au hirotonit pe ucenicii lui Metodieu și Ciril. Autorul ține să menționeze că, de altfel, hirotonia ucenicilor lui Metodieu și Ciril a fost singura contribuție a episcopului Formozus la dezvoltarea și triumful Liturghiei slave. După hirotonia discipolilor lui Ciril și Metodieu, liturghia a fost oficiată în limba slavă în mai multe biserici din Roma. Dar, pe lîngă ospitalitatea latină, care le era asigurată, Ciril și Metodieu au avut ocazie să nu se simtă izolați în Roma, fiindcă aci se găseau multe mănăstiri în care viețuiau călugări greci. Aceste mănăstiri fuseseră întemeiate pentru călugării bizantini refugiați din cauza prigoanei iconoclaste.

În această atmosferă de caldă și entuziastă prețuire atît din partea latinilor cît și din partea grecilor, Constantin, simțindu-se tot mai slăbit fizicește, a îmbrăcat haina monahală, înțelegînd prin aceasta că de aci înainte nu mai aparține decît lui Dumnezeu. La 50 de zile după îmbrăcarea hainei monahale,

Ciril a murit, la 14 februarie 869. Din dispoziția papei, i s-au făcut funeralii asemenea celor care se făceau papilor, participînd atît grecii care se găseau la Roma, cît și romanii, toți cinstind pe Ciril ca pe un sfinț.

Metodiu, pe lîngă mîhnirea pierderii fratelui său Ciril, a avut mîhnirea să participe la Sinodul ținut la Roma, în biserica Sf. Petru, puțin înainte de 10 iunie 869, cînd a fost condamnat Fotie, fiindcă fusese depus din treaptă de împăratul Mihail I.

În cap. X (p. 129—143) intitulat: „Metodiu în Panonia”, se arată că în cursul anului 869 sau cel mai tîrziu la începutul anului 870, Metodiu era în drum spre prinții slavi: Rostislav, Svatopluc și Kocel, întărit cu un mesaj către aceștia din partea Papei Adrian II. Documentul pe care-l purta îi putea fi de folos lui Metodiu deopotrivă în Moravia și în Panonia. Ceea ce pare sigur este că Metodiu a fost arhiepiscop de Panonia încă din 870, adică în timpul Papei Adrian II, căci înainte de septembrie 873 Papa Ioan VIII, într-o scrisoare adresată lui Annon, Episcop de Freising, dă lui Metodiu titlul de arhiepiscop de Panonia, iar într-o scrisoare către Svatopluc, din anul 879, preciza că înaintașul său, Papa Adrian, l-a stabilit arhiepiscop.

Invidia episcopilor germanici a reușit să determine o măsură de izolare a lui Metodiu, fiind internat într-o mănăstire care aparținea episcopului Ermanrich de Pasau (p. 135), în care ar fi rămas mai bine de 2 ani și jumătate. Liberat în urma protestelor energice ale Papei Ioan VIII — îndeosebi către episcopii din Passau și Freising — Metodiu și-a exprimat dorința să se întoarcă în Moravia. Revenirea lui Metodiu și a discipolilor săi în Moravia, către mijlocul anului 873, a provocat un entuziasm extraordinar între Moravi. Dîndu-și seama că preoții germanici care erau printre ei și îi îndîrjeau împotriva lui Metodiu, nu le erau prieteni, ci vrăjmași, Moravii i-au alungat pe toți. Începînd de la venirea lui Metodiu — se scrie în „Viața lui Metodiu” — învățătura dumnezeiască s-a răspîndit puternic, clerul s-a înmulțit în toate orașele și pîgînii, părăsindu-și erorile, au alergat la adevăratul Dumnezeu (p. 142).

În cap. XI (p. 144—157), intitulat: „Metodiu în Moravia — Ioan VIII și Liturghia slavă”, se arată că Metodiu nu s-a bucurat, totuși, de liniște în Moravia; căci după pacea încheiată între Ludovic I Germanicul și Svatopluc (874) preoții germani își puteau îngădui pornirea unei acțiuni contra lui Metodiu, ca să-i distrugă opera și mai ales Liturghia slavă. Bucurîndu-se

de succesul pe care l-a avut ca negociator al păcii, din partea prințului Svatopluc, preotul latin Ioan din Veneția, fiind trimis de Svatopluc și la Papa, a reușit pe de o parte să-l îndepărteze de Svatopluc, iar pe de altă parte să convingă pe papa că Metodiu nu este credincios Romei, așa cum a promis solemn papei Adrian II și că propovăduiește o doctrină deosebită de aceea pe care a mărturisit-o oral. Papa Ioan VIII, prin scrisoarea din 14 iunie 879, l-a convocat de Metodiu la Roma ca să dea socoteală de acuzațiile ce i se aduc (p. 146). De unde cei ce-l acuzau pe Metodiu s-ar fi așteptat ca el să nu dea urmare convocării și să se refugieze la alți slavi mai binevoitori sau la Constantinopol, dimpotrivă, el a plecat la Roma fără ezitare. Și, ceea ce apare ca de neînțeles, este că în loc să fie condamnat pentru activitatea pe care o desfășura și să i se interzică să mai săvârșească liturghia slavă, el își întărește poziția și, cu toate piedicile pe care i le puneau episcopul și clerul latin, el a rămas mai departe în Moravia. Autorul presupune că acest succes al lui Metodiu înaintea Papei Ioan VIII se datorește numai personalității sale excepționale. Căci „Metodiu era — spune autorul — una din acele personalități puternice care se impun, una din acele admirabile figuri ale călugărilor misionari din Evul Mediu, oameni de rugăciune înainte de a fi oameni de acțiune, oameni ai zelului clocotitor, pe care nimic nu-i poate opri, atunci când e vorba de răspîndirea creștinismului” (p. 147).

Papa Ioan VIII, într-o scrisoare trimisă lui Svatopluc în anul 880, nu numai că laudă pe Metodiu pentru credința și lucrarea lui, dar îngăduie limba slavă în propovăduire și slujbă, „căci autoritatea sacră a Scripturii ne impune datoria de-a lauda pe Domnul nu numai în trei limbi, ci în toate limbile” (p. 149). Cu privire la introducerea lui „Filioque” în Simbolul Credinței de către episcopii germanici, în urma influenței venită din Spania, se arată că spre sfârșitul sec. IX, între Roma și Constantinopol se păstra încă înțelegerea de la începutul acestui secol, când, în anul 810, ca dovadă a fidelității față de sinoadele ecumenice, Papa Leon III, exprimându-și regretele sale față de trimișii lui Carol cel Mare că cineva și-a îngăduit să introducă „Filioque” în Simbolul Credinței, a pus ca la intrarea numită a Mărturisirii din biserica Sfântul Petru să fie așezate în stînga și în dreapta plăci de argint pe care era gravat Simbolul Credinței în grecește și în latinește, fără „Filioque” (cf. V. Grumel, *Les Actes des Patriarches*, II, p. 111). Metodiu a putut fi instruit

asupra acestui punct de Patriarhul Fotie și s-ar explica, astfel, rezistența pe care el o opunea episcopilor germanici. Dar și Papa Ioan VIII ca și Metodie regreta tulburarea din Bisericiile germanice în jurul lui „Filioque“, și amândoi nu admiteau introducerea lui „Filioque“ în Simbol (p. 152).

Papa Ioan VIII și-a păstrat prețuirea pentru Metodie și l-a recunoscut ca episcop și atunci când Metodie a intrat în conflict cu episcopul Viching de Nitra — vechea cetate Pribina — pe care Ioan VIII îl hirotonise episcop la recomandarea lui Sviatopluc, deși acesta folosea limba latină — nu limba slavă — și reprezenta opoziția latină. În timpul acestui conflict cu episcopul Viching, în anul 880, Metodie a fost chemat la Constantinopol de împăratul Vasile I. Aci — se spune în „Viața lui Metodie“ — împăratul l-a primit cu mare cinste și cu bucurie, ca și patriarhul (p. 155).

Înapoiindu-se în Moravia, în anul 881, Metodie s-a retras departe de orice zgomot și, alegându-și dintre discipoli doi preoți care scriau repede, a tradus în scurt timp, din grecește în slavă, toate cărțile Sfintei Scripturi, în afară de Cartea Macabeilor. Pe lângă Psaltire, Evanghelie, Apostol și o Culegere de slujbe liturgice, traduse mai înainte, Metodie a tradus, în afară de Biblie, în timp de 6 luni — din martie pînă la 26 octombrie — și Nomocanonul, adică Codul de drept bisericesc bizantin.

Dacă traducerea Nomocanonului apare pentru autor ca un lucru normal, întrucît Metodie avea nevoie de un Cod de legi pentru organizarea Bisericii sale din Moravia, nu mai pare tot așa de normal ca acest Cod să fie format din legi bizantine. Pare curios că deși sfințit la Roma, și apoi trimis de Papa ca arhiepiscop al Panoniei și al Moraviei, Metodie a rămas totuși un fiu credincios al Bizanțului. În Biserica bizantină erau în uz, în acel timp, două colecțiuni canonice: colecțiunea în 50 titluri a lui Ioan Scolasticul, patriarh de Constantinopol (565—577), care se bucura de multă autoritate și Colecțiunea în 14 titluri, numită și Nomocanonul lui Fotie, întocmită într-o primă redactare la începutul veac. VII și într-o a doua redactare spre sfîrșitul veacului IX (883). Din aceste două colecțiuni și-a scos Metodie materialul pentru Nomocanonul său. Dar traducerea Nomocanonului făcută de Metodie nu ne-a ajuns, așa cum nu ne-a parvenit nici traducerea Bibliei. Manuscrisele slave existente cuprind părți din ambele colecțiuni. Cea mai veche mărturie a versiunii slave a Nomocanonului lui Ioan Scolasticul este

un manuscris din sec. XIII. Acest manuscris este reprodus de I. I. Sreznevskiy, în „Priloženija“, p. 1—66. Cel mai vechi manuscris al traducerii slave a colecțiunii în 14 titluri aparține, probabil, veacului XII și se găsește în Biblioteca Națională din Moscova.

Metodiu a avut o bogată activitate de traducător. El ar fi tradus și un Pateric. Ca și celelalte traduceri ale lui Metodiu, care n-au ajuns să fie cunoscute în vreun exemplar original, ci numai în copii din sec. X—XI, la fel și din Pateric, cel mai vechi manuscris slav, cunoscut, este din sec. XII—XIII, numit Patericul din Sinai.⁵

Metodiu simțindu-se tot mai slăbit a luat parte totuși la slujba din Duminica Stîlpărilor, cînd tot poporul era adunat la biserică și a împărtășit tuturor că sfîrșitul vieții sale pămîntești se va întîmpla peste trei zile. Într-adevăr, în zorii zilei de 6 aprilie 885 — a treia zi după Duminica Floriilor — Metodiu a murit în brațele preoților săi. Din istorisirea funeraliilor — așa cum sînt redată în „Viața lui Metodiu“ (c. 17) și de unde se vede că tot poporul a luat parte și „a plîns pe bunul Stăpîn și Păstor: bărbați și femei, mici și mari, bogați și săraci, liberi și sclavi, văduve și orfani, oameni ai locului și trecători, bolnavi și sănătoși, toți plîngeau pe cel care s-a făcut tuturor toate ca pe toți să-i mîntuiască“, rezultă că Metodiu a rămas credincios împăratului de Constantinopol, pînă-n ultima clipă a vieții sale.

În cap. XIII (p. 166—183) intitulat: „Discipolii lui Metodiu: din Moravia în Bulgaria. Sfîrșitul Marei Moravii“, autorul înfățișează situația grea a ucenicilor lui Metodiu, după moartea acestuia, interzicîndu-li-se slujba în limba slavă și fiind acuzați de abateri de la adevărata credință. Documentul în baza căruia s-ar fi înrăutățit situația celor ce urmau învățătura lui Metodiu și liturghia slavă, ar fi scrisoarea trimisă de Papa Ștefan V, lui Svatopluc, în care se expune adevărata credință, incluzîndu-se și „Filioque“.

Autorul recunoaște că numai cu 5 ani mai înainte de scrisoarea Papei Ștefan V, prin care s-a interzis Liturghia în limba

5 Autorul nu amintește alte lucrări cu caracter juridic atribuite lui Metodiu, cum ar fi: „Legea de judecată a oamenilor“, menționată la nota 1 și 2; „Tratatul despre întîietatea scaunului de Constantinopol“ introdus în colecția *Cormcia Kniga*.

Profesorul canonist Troițki nu atribuie acest tratat lui Metodiu, v. studiul: „Cine a introdus scholia catolică în *Cormcia ortodoxă*“, recenzat de I. V. Georgescu în rev. „Ortodoxia“ nr. 3—4) 1963, p. 493 ș. u.

slavă, Papa Ioan VIII o îngăduise, dar motivează că Papa Ioan VIII făcuse o simplă concesie, ca gest de bunăvoință și de încurajare față de Metodiu. Papa Ștefan V n-ar fi făcut altceva decât a revenit la linia generală a disciplinei liturgice romane (p. 171).

Din documentele romane nu se mai poate urmări ce s-a întâmplat cu Biserica slavă din Moravia și cu discipolii lui Metodiu, după moartea sa, în urma intervenției Papei Ștefan V. De aceea autorul recurge la documente bizantine și anume: O legendă grecească „Viața lui Clement“, arhiepiscop al Bulgarilor și o legendă slavă „Viața lui Naum“. Se arată că după moartea lui Metodiu s-au înăsprit certurile teologice între greci și latini. Din cele relatate în „Viața lui Clement“ rezultă că urmașii lui Metodiu — în frunte cu episcopii Gorazd și Clement — au rămas credincioși învățaturii lui Metodiu, ceea ce a îndemnat pe adversari — partizanii lui Viching — să se plîngă lui Svatopluc. Acesta dînd dreptate de cauză acuzatorilor, latinii au provocat o adevărată persecuție împotriva discipolilor lui Metodiu. Urmîndu-se procedura bine cunoscută, cei dinții vizati au fost episcopii, preoții și diaconii. Cei mai tineri, preoți și diaconi, cam 200, au fost vînduți și duși în Veneția. Aci au fost răscumpărați de un grec bogat care i-a adus la Constantinopol. Împăratul i-a primit cu multă înțelegere și cinstire, creîndu-le posibilitatea să-și ocupe posturi potrivite treptei ierarhice pe care o aveau. O parte au trecut în Bulgaria, unde ajunseseră și cei din grupul celor mai în vîrstă — Gorazd, Clement, Naum, etc. — care fuseseră arestați și încredințați soldaților germanici. Aceștia după ce i-au maltratat, îngrozindu-i cu tot felul de amenințări, le-au dat drumul în direcția Dunării. Ajunși într-un oraș în care era guvernator un reprezentant al lui Boris, căpetenia Bulgarilor, au fost ocrotiți și cinstiți ca mărturisitori ai credinței (p. 173). În înțelepciunea lui Clement, Boris a văzut pe omul de care avea nevoie pentru întărirea provinciei marginase dinspre Marea Adriatică. L-a instalat acolo cu tovarășii săi și l-a ajutat ca să-și îndeplinească planul de organizare a provinciei. Clement a construit întîi o mănăstire la Ohrida, făcînd din aceasta centrul apostolatului său și al operei sale culturale (p. 174). Apostolatul lui Clement ar fi durat 7 ani. Rezultatele activității lui ar fi fost minunate: legenda vorbește de mai bine de 3.000 de discipoli. Urmașul lui Boris, regele Simeon, preocupat într-o măsură și mai mare decît tatăl său de

propovăduirea învățăturii creștine și de construirea de biserici, l-a folosit pe Clement, cu mai largi posibilități, prin promovarea lui ca episcop. Legenda adaugă că Clement a fost primul episcop de limbă bulgară (p. 175). Pe lângă construirea de biserici, Clement a desfășurat o bogată activitate de traducător în domeniul liturgic, pentru a asigura Bisericii sale imne, psalmi, cuvântări pentru sărbători și Viețile Sfinților. A murit la 27 iulie 916, fiind înmormântat în mănăstirea din Ohrida.

În ultimul capitol, al XIV-lea (p. 184—188), intitulat: „Expansiunea liturghiei slave” se arată că după dezastrul Bisericii din Moravia, liturghia slavă a apărut în Boemia, în sec. XI, când a fost construită mănăstirea din Sazava, la Sud-Est de Praga, de către eremitul Procopiu, un foarte bun cunoscător al alfabetului slav, inventat și stabilit în mod canonic de sfântul Ciril (p. 184). Centrul religios și cultural creat în regiunea Ohrida de Clement și discipolii săi, a fost focarul de unde și-a întins razele, în Balcani și în Rusia, liturghia bizantino-slavă.

Un grup dintre discipolii lui Metodiu, care s-au stabilit la Constantinopol, au constituit de asemenea un important centru din care își împrăștiă razele liturghia slavă. Autorul arată pe scurt și rolul pe care l-a avut Sfântul Munte Athos, începând din secolul X în dezvoltarea relațiilor dintre ruși, bulgari și sârbi. Aceste raporturi continui au ajutat în mod netăgăduit întinderea liturghiei slave și răspîndirea cărților de cult (p. 187).

Pornită din Ohrida, liturghia bizantino-slavă a cuprins repede toate țările slave de cultură bizantină: Bulgaria, Serbia, Rusia.⁶ Lăudînd pe Dumnezeu în limba lor, toți acești slavi se simt datori să cinstească pe sfinții Ciril și Metodiu ca pe creatorii culturii lor (p. 188).

Cu toată străduința pe care și-a dat-o autorul să scoată în evidență dependența misionarilor Ciril și Metodiu, de Roma, el a trebuit să recunoască, deseori, că aceștia au rămas credincioși împăratului și Patriarhului de Constantinopol.⁷ Prin opera

6 Autorul nu amintește, în nici un loc, de folosirea limbii și liturghiei slave și în Biserica ortodoxă din cele trei provincii românești — Moldova, Muntenia și Transilvania — care deși despărțite din punct de vedere politic, duceau totuși o viață culturală și religioasă unitară; v. Pr. Lector *Chiril Pistru*, Despre alfabetul chirilic și cel glagolitic, în rev. *Mitropolia Ardealului* nr. 3—5/1946, pp. 252—269.

7 v. Prof. Dr. *M. Șesan*, Tradițiile cirilometodiene și Vaticanul, în rev. *Mitr. Ardealului* nr. 1—3/1961, pp. 59—83.

lor, misionarii Ciril și Metodiu au adus o importantă contribuție la afirmarea dreptului fiecărui popor de a lăuda pe Dumnezeu în limba sa.

Lucrarea lui P. Duthilleul, deși nu se distinge printr-o în-lănțuire mai strânsă între diferitele capitole, poate fi citită, totuși, cu folos, atât pentru informațiile cu care autorul încheagă cuprinsul lucrării, cât și pentru indicațiile bibliografice pe care le dă, în note.

O bibliografie bine selecționată (p. 190—192) și un Indice de nume (p. 193—197) încheie lucrarea.

Dr. IORGU D. IVAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

VADEMECUM TEOLOGIC BARTHIAN

Binecunoscutul teolog Karl Barth (n. în 1886, în prezent profesor onorar al Universității din Basel (Elveția), doctor *honoris causa* al mai multor Universități, reprezentant de prim rang al protestantismului actual, a publicat nu demult o nouă lucrare: „Introducere în teologia evanghelică”,¹ în care sînt cuprinse ultimele sale lecții la facultatea de teologie din Basel, în semestrul de iarnă 1961—1962, înainte de a ieși definitiv la pensie.

Scopul acestor ultime prelegeri ale profesorului Karl Barth nu este să prezinte un rezumat al monumentalului tratat barthian de Dogmatică — neîncheiat încă, dar care, pînă acum, depășește 15.000 pagini — sau al altor scrieri barthiene, nici să ofere o schiță a cugetării sale teologice, ci, după propria mărturisire a autorului, să facă față de contemporanii săi și față de sine însuși o dare de seamă asupra a ceea ce el, autorul, „mai presus de toate, a urmărit, a învățat și a apărut pînă în prezent în domeniul teologiei evanghelice, pe tot parcursul drumului accidentat care cuprinde cinci ani de studii, doisprezece ani de pastorație și patruzeci ani de profesorat”. (Avantpropos, p. 5).

Acești ani mulți de neîntreruptă și impresionantă muncă teologică, încă în desfășurare și acum, și dată fiind și celebritatea autorului, interesează și teologia ortodoxă, care nu stă cu ochii închiși față de ceea ce se lucrează și dincolo de ea, indiferent de măsura în care poate să fie sau nu de acord cu pozițiile adoptate acolo și bucurîndu-se ori de cîte ori poate să constate corespondența aceloră, chiar și numai parțială, cu mesajul evanghelic integral și neschimbat propovăduit de Ortodoxie. Acestea arată rostul popasului nostru lîngă această nouă scriere a lui Karl Barth.

Cartea cuprinde 17 prelegeri, împărțite în patru serii de cîte patru prelegeri, cea dintîi prelegere fiind aparte și constituind o introducere în toate privite în ansamblu.

¹ Karl Barth, *Introduction à la Théologie évangélique*, trad. fr. din l. germ. de Fernand Ryser, Geneva 1962, Edit. Labor et Fides, 165 p.

Întîia prelegere, intitulată „clarificare“, are ca temă înfățișarea caracteristicilor „teologiei evanghelice“. Firește, noțiunea de teologie evanghelică are, la K. Barth, înțelesul de teologie protestantă, adică exprimînd spiritul Reformei veacului XVI și așa cum este concepută de el. Ea este numită evanghelică, fiindcă nu vrea să fie strict confesională și fiindcă Biblia, afirmată ca bază a ei, este respectată într-o formă sau alta în toate confesiunile, teologie evanghelică găsindu-se nu numai într-o confesiune. Așadar, calificativul de evanghelică atribuit unei teologii înseamnă, după K. Barth, că acea teologie „își propune să sesizeze, să înțeleagă și să facă să se cunoască, urmînd calea indicată de El însuși, Dumnezeu al Evangheliei, adică Dumnezeu care se descoperă în Evanghelie, se adresează oamenilor și acționează între ei și asupra lor“ (p. 9).

K. Barth găsește că notele caracteristice ale teologiei evanghelice sînt următoarele:

1. Modestia. Cum „Dumnezeu al Evangheliei este Dumnezeu care se întoarce cu milostivire către toți, ca și către toate teologiile lor“ (p. 9), însă El dominînd totul și fără ca vreo teologie să-L domine, înseamnă că teologia evanghelică, recunoscînd acest lucru, nu va putea să se glorifice pe sine ca singură stăpîină pe adevăr, ci va mări numai pe Dumnezeu. „Ea nu poate să aștepte justificarea ei decît de la Dumnezeu; ea nu poate să aibă dreptate decît dacă Dumnezeu îi dă dreptate“ (p. 10).

Sublinierea modestiei teologiei este întru totul justă, iar menținerea lui K. Barth în generalități îl scutește, aici, de critici.

2. Libertatea. Întrucît teologia se străduiește să cunoască pe Dumnezeu care se manifestă în Evanghelie, pe al cărei conținut și-l însușește prin credință, „ea (teologia) cugetă și vorbește în funcție de presupuziția majoră că Dumnezeu și-a dovedit existența și suveranitatea sa“ (p. 11).

3. Nota critică. Întrucît „Dumnezeu al Evangheliei nu este nici un lucru, nici o idee, nici un principiu, nici chiar un adevăr sau o sumă de adevăruri și încă mai puțin personificarea unei astfel de sume“, ci Dumnezeu cel viu „în istoria autodezvăluirii Lui, Domnul domnilor care se manifestă“ (p. 11), teologia va trebui să aibă deosebită grijă de a nu se pierde în considerații și exprimări ale prezenței și acțiunii lui Dumnezeu după o manieră pur statică. „Dumnezeu al Evangheliei scapă oricărei teo-

logii încremenite. În legătură cu El, teologia evanghelică nu poate decît să fie și să rămînă o teologie vie și mobilă“ (p. 12). Ea va trebui să știe a distinge vechiul și noul ale aceleiași prezențe și acțiuni ale lui Dumnezeu, sesizîndu-le și exprimîndu-le unitatea esențială. De aceea teologia evanghelică este „eminamente *critică*“, adică în mod constant expusă crizei care îi vine tocmai de la obiectul ei, de care nu este niciodată eliberată“ (p. 12).

4. Bucuria. „Dumnezeu al Evangheliei nu este un Dumnezeu solitar, închis în el însuși, ermetic ... nici prizonier al propriei sale majestați... El este Dumnezeu în unitatea vieții Tatălui, Fiului și Duhului Sfînt, ... nu numai *aparte* sau *deasupra* de om, ci de asemenea *aproape* de el și *cu* el, și înainte de toate *pentru* el — liber să fie Domnul, fără-ndoială, dar tot așa și părintele, fratele și prietenul *omului*“ (p. 12—13). „Un Dumnezeu fără umanitate, care n-ar face decît să domine pe om, rămînînd străin de el, n-ar fi decît Dumnezeul unei evanghelii funeste“ (p. 13), care ar fi preferabil să nu fie cunoscut. Dumnezeu al Evangheliei „este în același timp majestuos și umil: mărirea sa este tocmai în coborîrea sa ... aducînd pacea și bucuria“. (p. 13). Dumnezeu nu vrea să biruiască pe credincios, ci El îl cheamă pe acesta la biruința răului, împreună cu El. Teologia evanghelică tocmai vrea să pună în lumină automanifestarea „filantropiei“ divine. Obiectul ei este Dumnezeu, desigur, dar nu Dumnezeu îndepărtat „ci Dumnezeu cu noi, Emanuil“ (p. 14). De aici, din faptul apropierii lui Dumnezeu de noi, recunoștința și bucuria acestei teologii; ea este astfel „recunoscătoare și chiar prin aceasta bucuroasă“ (p. 14).

Accentul deosebit de puternic pe care K. Barth, în această fază a cugetării sale teologice, îl pune pe apropierea lui Dumnezeu de făptura Sa de aici, de unde și o notă de optimism, ne apare ca deosebit de îmbucurătoare, căci înseamnă o apropiere de ceea ce teologia ortodoxă a învățat totdeauna și de optimismul acesteia. Faptul acesta, la K. Barth, al valorificării teologice a întoarcerii lui Dumnezeu către lume și a apropierii Lui de aceasta, ca și părăsirea atitudinii de depreciere a omului și a istoriei și a culturii lui, înseamnă un progres remarcabil față de prima fază a teologiei barthiene, cînd — în scrierea *Römerbrief* —, Dumnezeu era conceput ca rămînînd veșnic în nesfîr-

șită depărtare și inaccesibilitate, în transcendență absolută, ca Dumnezeu ascuns, *Deus absconditus*.²

Seria întâi, cuprinzând lecțiile 2—5, este intitulată „Locul Teologiei. Prin locul teologiei, K. Barth denumeste elementele care fundamentează existența teologiei, asigurându-i un loc aparte în cadrul preocupărilor umane, „punctul de plecare care îi este fixat *din interior* de chiar *obiectul ei* și care îi îngăduie să înainteze în diversele ei discipline — biblică, istorică, sistematică și practică — legea de care trebuie neîncetat să asculte pentru a exista” (p. 18).

Primul dintre aceste elemente fundamentale este „cuvîntul” lui Dumnezeu. Cu acesta se ocupă lecția 2-a. Legămîntul dintre Dumnezeu și lume „este istoria (în V. și N. T.) care exprimă *cuvîntul* lui Dumnezeu, care se deosebește de toate celelalte cuvinte. Acest logos este creatorul teologiei. El este cel care îi fixează locul și-i dă sarcina. Teologia evanghelică există în serviciul cuvîntului lui Dumnezeu al legămîntului de har și pace” (p. 20). Pe acest cuvînt îl percepe, îl cuprinde și-l exprimă teologia, care nu de la sine ci de la Dumnezeu învață „istoria lui Dumnezeu și a lui Izrail, a lui Izrail și a Dumnezeului lui, care (istorie) se desăvîrșește în existența, epifania, opera și mesajul lui Iisus din Nazaret... Cuvîntul lui Dumnezeu cel *unic*, pronunțat în istoria lui Izrail și în aceea a lui Iisus Hristos” (p. 22, 24).

Teologia ortodoxă este de acord cu aceste enunțări de principiu.

Prelegerea 3-a poartă titlul „Martorii”. Este vorba aici despre profeții Vechiului Testament și despre Apostolii Noului Testament, martorii *primari* ai cuvîntului lui Dumnezeu. Profeții și Apostolii nu prin ei înșiși ci prin Dumnezeu „care activează și vorbește au fost aleși și puși de o parte, pentru a vedea *acțiunile* pe care El le-a îndeplinit și pentru a auzi *cuvîntul* pe care El l-a pronunțat în epoca lor; astfel, ei au fost chemați și autorizați să *vorbească* despre ceea ce au văzut și au auzit” (p. 25). Pe mărturia lor se întemeiază teologia, căci în ea i se prezintă cuvîntul lui Dumnezeu.

Raportul dintre teologia evanghelică și atestarea biblică a

² Karl Barth, Römerbrief (Epitola către Romani; prima scriere de mare răsunet a lui K. Barth), ed. 6-a, p. 21. — Chr. Kaiser, München. Cf. Isidor Todoran, Conceptul de Dumnezeu în teologia lui Karl Barth, — în rev. „Studii Teologice”, nr. 1—2, Buc. 1955, p. 39—63.

cuvîntului lui Dumnezeu se poate înfățișa, după K. Barth, în următoarele:

1. Comun cu profeția și apostolatul, teologia are caracterul de răspuns *uman* la cuvîntul lui Dumnezeu. Profeții și Apostolii au fost oameni care au primit cuvîntul lui Dumnezeu și l-au exprimat omenește. Aceasta trebuie să facă și teologia.

2. Totuși, teologia nu-i nici profeție, nici apostolat, întrucît nu cunoaște direct cuvîntul lui Dumnezeu. Teologia n-a fost martoră a Revelației.

3. Cu atît mai puțin se poate plasa teologia *deasupra* martorilor biblici. Teologul n-are dreptul „să dea sau să retragă profețiilor și Apostolilor cuvîntul, ca și cum ei ar fi colegii lui de facultate — și încă și mai puțin teologul este un dascăl de liceu care supraveghează pe elevii lui, le corectează caietele și le dă note, bune, mijlocii sau rele“ (p. 29).

4. Teologia ocupă un loc așezat definitiv *sub* acela al scrierilor biblice, care au o relație directă cu lucrarea și cuvîntul lui Dumnezeu. Teologia este în școala profeților și Apostolilor, care îi „supraveghează lucrările și îi corectează datoriile, fiindcă ei sînt totdeauna *mai bine* informați decît ea“ (p. 30).

5. Principala mărturie a haghiografilor este că Dumnezeu al Evangheliei este Emanuil, „Dumnezeu al omului“, un „adevăr pe care nici un teolog nu-l posedă deja, oricare este valoarea lui intelectuală sau spirituală. Teologia *primește* acest *obiect* în măsura în care ea porcede de la Scriptura Sfîntă și se referă în mod constant la ea“ (p. 30).

6. Mărturia biblică nu-i uniformă, ci *pluriformă*. Aceasta datorită particularităților psihologice, sociologice și culturale ale haghiografilor, dar mai cu seamă datorită caracterului concret, multiform, al istoriei legămîntului lui Dumnezeu cu făptura Sa. Obiectul teologiei este tocmai „Dumnezeu cel unic în toată bogăția existenței, acțiunii și revelației Sale, ... în misterul *unic* din sînul *multitudinii* supraabundente a hotărîrilor, a căilor și a judecăților Sale“ (p. 31).

7. Sfînta Scriptură este obiect de *cercetare* a teologiei, cercetare plină de trudă, îndelungă și niciodată încheiată. „Numai o astfel de cercetare corespunde cu adevărat intenției autorilor biblici“ (p. 32).

Despre temeiul din Tradiție al teologiei, K. Barth nu amintește aici nimic, semn că respinge Tradiția în această calitate a ei.

Prelegerea 4-a poartă titlul „Comunitatea“. Prin comunitate, K. Barth înțelege Biserica, dar evită să întrebuințeze această numire, părîndu-i-se cam neclară și producătoare de neînțelegeri. „Comunitatea este *communio sanctorum* pentru că este *congregatio fidelium* și, prin aceasta, *coniuratio testium*, care, fiindcă cred, pot și totodată trebuie să vorbească“ (p. 33—34). Comunitatea vorbește prin chiar existența ei, prin atitudinea ce o ia în diferite probleme ale lumii, prin slujire, prin rugăciune, prin predicarea cuvîntului divin și prin pastorație.

K. Barth nu crede în infailibilitatea Bisericii. După el, „pînă și în propria ei credință, comunitatea este fără încetare amenințată de a se rătăci“ (p. 35). Pentru paza față de această permanentă expunere la rătăcire, comunitatea are, după K. Barth, două mijloace: rugăciunea neobosită și lucrarea teologică. Astfel teologia apare ca o necesitate a comunității creștine.

Din această necesitate rezultă rolul foarte mare pe care K. Barth îl atribuie teologiei. Căci, după K. Barth, teologia poate pune sub semnul întrebării însuși cuvîntul comunității (al Bisericii); în ce măsură, adică, propovăduirea comunității corespunde sau nu cuvîntului lui Dumnezeu din Sf. Scriptură. În această privință, cercetarea teologică poate veni cu confirmare, ca și cu corectare sau chiar cu infirmare.

K. Barth observă cu dreptate că teologia stă în slujba comunității; că ea și-ar trăda misiunea dacă s-ar retrage în turnul de fildeș al unor speculații străine de viața și nevoile comunității.

În serviciul comunității fiind, pentru a o ajuta să dea mărturie despre cuvîntul lui Dumnezeu și să-și mărturisească credința, teologia are în vedere întreg trecutul comunității. Aici, K. Barth face un loc și tradiției. Căci, cum recunoaște el, istoria Bisericii nu începe azi, „independent de tradiție“. Dar și aici teologia îndeplinește o funcție *critică*. „Teologia trebuie să supună focului adevărului predica bisericească determinată de tradiție“ (p. 37). Tradiția este vrednică de respect și încredere, dar nu ca normă obligatorie, ci ca ipoteză de lucru, ca „prejudecată favorabilă“ (p. 37) cercetării teologice pe temeiul Scripturii. Mărturiile tradiției (definiții dogmatice, simboluri, mărturisiri de credință) își păstrează „totdeauna caracterul de sfaturi bine cîntărite și meditate“; dar, cu toate acestea, „teologia nu va trebui niciodată să se lase abătută din drumul ei de vreo autoritate bisericească..., nimic nu va putea s-o împiedice să pună

sub întrebare, dacă trebuie, tradițiile primite și chiar să propună reforme“ (p. 38).

Din Tradiție se recunoaște canonul Sfintei Scripturi, fixat de comunitatea veacului al 2-lea, dar și acesta nu fără cercetare, ci ca „ipoteză de lucru“ (p. 38, 39) în sondarea conținutului textelor biblice, a căror autoritate „se va manifesta de la sine“ (p. 39).

Din acestea rezultă că, pentru K. Barth, se păstrează Sfintei Scripturi, principial, valoarea de normă a credinței, dar dreptul de a se pronunța asupra propovăduirii Bisericii îi revine teologiei. Teologia devine astfel nu numai funcție a Bisericii, instrument al Bisericii pentru a se lămuri ea însăși, ci și judecător.

Se cuvine să notăm aici că, alături de interesante și juste observații cu privire la funcția teologiei — în special aprecierea superioară a lucrării teologice în a ridica primirea credinței la înalt nivel de primire liberă și bucuroasă, pentru că înțeleasă, nu numai pentru că predată autoritativ — K. Barth îi atribuie acesteia și un prea mult pentru ea, iar Bisericii un prea puțin. Căci dacă Biserica nu este și infailibilă, cu greu ar mai putea fi numită trup al lui Hristos, cum o numește Sf. Scriptură (Efes. 1, 23); dacă ea este mereu supusă greșelii, atunci n-are dreptate Sf. Scriptură când o numește „stîlp și temelie a adevărului“ (1 Tim. 3, 15), iar Duhul Sfînt nu mai rămîne pururea cu ea și n-o mai învață „tot adevărul“ (Io. 14, 16—17; 16, 13). De aceea, observăm iarăși, o teologie care tăgăduiește Bisericii însușiri pe care i le afirmă Evanghelia, nu vedem cum ar mai putea să poarte cu dreptate calificativul de evanghelică.

Lecția 5-a, cu titlul „Duhul“, are ca scop evidențierea puterii ascunse sau presupuse în lecțiile anterioare și care „le justifică și le luminează din interior“ (p. 42), anume Duhul Sfînt. Căci, cum s-a spus de la început, teologia se justifică exclusiv prin obiectul ei, adică prin aceea că este cunoaștere a cuvîntului lui Dumnezeu din Sf. Scriptură. Dar cum Duhul este „absolut suveran“, nestînd la dispoziția teologiei, aceasta n-are o siguranță a ei în sine — ca, d. p., matematica în axiome —, ci numai a obiectului ei, putere suverană. Acțiunea Duhului dă siguranța credinței; Duhul este cel „care a vorbit prin prooroci“ și tot El lucrează în toți care cred; Duhul face și comunitatea și pe fiecare creștin în parte „capabil de a crede, de a iubi și de a spera“ (p. 47). Astfel, teologia evanghelică este „pneumatică“,

pentru că ea „nu poate exista decât în zona puterii exercitate de Duhul“ (p. 47), cel ce „toate le cearcă, chiar și adîncurile lui Dumnezeu“ (p. 50).

Trebuie să observăm aici că lecția se menține în sfera generalităților și, chiar prin aceasta, în oarecare neclaritate. Se afirmă cu putere libertatea și suveranitatea Duhului, ca și nevoia de ajutorul Lui și în comunitate și în teologie, ceea ce nu contestă nimeni dintre credincioși, însă nu ni se arată de loc cum, prin Duhul, teologia poate ajunge la o siguranță obiectivă că într-adevăr ea exprimă cunoașterea cuvîntului lui Dumnezeu. E drept că se afirmă acțiunea Duhului în suflete, dar de unde certitudinea că, în cazuri date, este vorba cu adevărat de acțiunea Duhului, iar nu de simplă iluzie? Aceasta mai ales pentru că între cei ce se simt și se cred atinși de Duhul se constată serioase dezacorduri. Și, evident, acestea nu pot fi atribuite acțiunii Duhului. De aceea socotim că aici se arată o deficiență a teologiei barthiene — a teologiei protestante în genere —, anume lipsa credinței în infailibilitatea Bisericii rezultată din prezența permanentă, vie și activă, a Duhului Sfînt în ea. După noi, corespondența cu învățătura Bisericii ecumenice — aceeași peste veacuri, pentru că sub călăuzirea aceluiași Duh — întemeiată pe cuvîntul lui Dumnezeu exprimat în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, iar nu altceva, poate să dea siguranța necesară teologiei.

În seria 3-a de prelegeri (6—9), intitulată „Existența teologică“, atenția autorului se îndreaptă asupra acelor elemente sau note care caracterizează pe teolog.

Lecția 6-a, purtînd titlul „Uimire“ sau mirare, arată că cel care nu este cuprins de uimire în fața măreției și misterului obiectului teologiei, nu va putea deveni niciodată teolog; iar dacă acest setiment îi rămîne complet străin, „atunci ar fi mai bine pentru el și pentru teologie ca să se ocupe cu altceva... În lipsa acestei uimiri, chiar efortul celui mai bun teolog se găsește definitiv compromis“ (p. 53—54). Uimirea este „rădăcina sănătoasă a teologiei“ (p. 54). Uimirea cuprinde sete de cunoaștere și admirație, dar e mai mult decât acestea, e mirare în fața minunii prezenței și acțiunii divine (teologia este „logică a miracolului“ p. 55), oprire în fața *incoordonabilului*, care este istoria lui Emanuel (a lui Dumnezeu cu noi), fapt nou, neîntrînd în șirul celor obișnuite și mîntuitor. De aceea se poate vorbi despre o „grație a teologiei“, care menține într-o „perpetuă uimire“ (p. 60).

Lecția 7-a, cu titlul „Prindere“, atingere (germ. Betroffenheit, fr. réquisition), dezvoltă ideea că teologul este teolog în măsura în care e prins, atins, dominat de „miracolul lui Dumnezeu“, astfel că, cu toată slăbiciunea lui umană, poate să exprime realitatea acestui miracol. Teologul „n-are în nici un caz dreptul de a renunța să reflecteze și să exprime... Nu pentru că el ar fi un personaj de care trebuie să se țină seamă și care domină problemele, ci, cu totul simplu, pentru că cuvântul Domnului care stăpânește peste creștinătate sub toate formele ei și în toate situațiile, a pus stăpânire pe el“ (p. 66). Firește, tot ceea ce cugetă, simte sau trăiește personal teologul nu-i lipsit de importanță, „fiindcă el însuși nu este ceea ce este decât în lume și în sînul comunității“ (p. 67).

Lecția 8-a, „Angajament“, se oprește asupra faptului că teologului prins sau revendicat de obiectul teologiei îi este cerută o anume atitudine personală, o obligație, un *angajament* total. „Acesta este un privilegiu în același timp măreț și înfricoșător, anume de a fi pus în slujba lui Dumnezeu al Evangheliei“ (p. 69). În concret, angajamentul teologului se constituie din: 1. „A considera plecînd de la Iisus Hristos și a raporta la El orice cugetare, orice noțiune și orice cuvînt“ (p. 72) din cuprinsul istoriei Revelației; 2. Cunoașterea teologică *urmează*, se *subordonează* și se *conformează* lui Dumnezeu, care „singur o face posibilă și reală“ (p. 73); „ea utilizează, fără a se lăsa legată de nici o teorie prealabilă a cunoașterii, facultățile umane de percepție, de judecată și de limbaj și, făcînd aceasta, ea ascultă aici și acum la ceea ce îi poruncește obiectul ei, Dumnezeu cel viu, care se adresează ei în Iisus Hristos, Domnul viu, în puterea făcătoare de viață a Duhului Sfînt“ (p. 74); 3. A considera opera și cuvîntul divin într-o unitate multiformă în care lumina predomină asupra umbrei, adică a înțelege „economia internă a obiectului teologiei, care implică primatul lui „da“ asupra lui „nu“ divin, a Evangheliei asupra Legii, a harului asupra condamnării, a vieții asupra morții“ (p. 76), căci Dumnezeu ceartă, amenință și condamnă, dar tot El este creator, reconciliator și mîntuitor. De aici putința seninătății și mulțumirii teologului.

„Credința“ e titlul lecției a 9-a. Evident, credința este fundament al teologiei; o teologie fără credință este o contradicție în sine, un non-sens, o absurditate. De aceea a și fost subînțeleasă în lecțiile precedente, fiind vorba de mirare, prindere și

angajare, care toate presupun evenimentul credinței. Credința, fără a fi ea obiectul teologiei — care e Dumnezeu, opera și cuvîntul Lui —, este *conditio sine qua non* (condiția fără de care nu se poate) a teologiei.

Analizînd „evenimentul credinței“, K. Barth susține — cu întreagă teologia protestantă — că se datorește lucrării divine în suflet, dar, în același timp, K. Barth atribuie un rol activ și acțiunii umane în actul credinței. „Omul nu ajunge prin el însuși să îndeplinească acest act (al credinței). Trebuie ca el să fie învins, deșteptat și creat din nou prin puterea spirituală a cuvîntului lui Dumnezeu. Dar actul acesta, care purcede de la liberul cuvînt al lui Dumnezeu și rămîne axat pe el, nu este mai puțin autentic și liber *acela al omului*. Dumnezeu nu se substituie omului: omul este acela care aprobă pe Dumnezeu, se încrede în El și-l ascultă, pentru că Dumnezeu îl cheamă s-o facă și îi dă pentru aceasta puterea“ (p. 81). — Prin afirmarea contribuției umane în actul credinței, K. Barth depășește cunoscutul monergism protestant din procesul mîntuirii subiective, al justificării, stînd foarte aproape de concepția sinergistă, dacă nu chiar însușindu-și-o. Acest lucru se mai întărește și prin alte afirmații barthiene, ca: nimeni „nu poate să creadă *în chip* real decît în chip *liber*; este greșit să se spună că *trebuie* să creadă... acest act nu se produce fără să se poseadă un *gaj* cu totul real... credința este un act *nu impus* ci *permis* de Dumnezeu: ea consistă în a răspunde simplu prin puțină recunoștință harului lui Dumnezeu“ (p. 82).

Seria treia de prelegeri: „Pericolele teologiei“, cuprinde lecțiile 10—13, despre: singurătate, îndoială, ispită, speranță, în raport cu lucrarea teologică.

De la început și pe tot parcursul drumului ei, teologia întîmpină pericole, serioase dificultăți. Și dificultățile nu rezultă numai din pluralitatea teologiilor, flapt adînc tulburător, ci și de la însuși conținutul teologiei și din misiunea ei.

Singurătatea (lecția 10-a). „Teologul va trebui să accepte, de regulă, să-și facă lucrul său într-o anume retragere“, nu numai în raport cu lumea, „ci și în sînul Bisericii“ (p. 88). El va avea adesea impresia că este singur și că e privit cu un fel de milă. Totuși „teologia nu va căuta să evite propria ei solitudine. Ea va *accepta-o* și va *suporta-o* cu demnitate și seninătate...“; iar pe teolog îl va susține credința pentru „a se *ține ferm* și a *suporta* toate acestea“ (p. 92).

Îndoiala (lecția 11-a). Aceasta este mai gravă pentru teolog decît primul pericol, singurătatea, fiindcă nu-i vine din exterior, „ci-l însoțește, pentru a spune astfel, și îi este într-un oarecare chip imanentă“ (p. 96). Îndoiala are, firește, mai multe forme. Forma „socratică“ a îndoielii înseamnă a pune sub semnul întrebării tocmai pentru a înlătura incertitudinea și a fundamenta adevărul. Ezitarea, incertitudinea, o oarecare jenă inițială a teologului, că va putea sau nu duce la bun sfârșit lucrul său, este tot o formă de îndoială. Sîntem mereu expuși erorii, și aceasta dă naștere îndoielii, cu atît mai mult cu cît o întîlnim la tot pasul în jurul nostru. Iar un teolog ar fi orb, dacă nu l-ar impresiona „realitățile acestei lumi“, zice K. Barth (p. 100). Diferențierile și rivalitățile religioase favorizează de asemenea confuzia și îndoiala. Dar totuși, pentru K. Barth, dacă poate să existe o justificare a celui ce se îndoiește, „nu există o justificare a îndoielii“ (p. 104). Căci ea poate fi învinsă.

Ispita (încercarea, lecția 12-a). Ispita vine chiar de sus, de la Dumnezeu, a cărui probă de foc arde tot ce-i „lemn, fîn, paie“ — 1 Cor. 3, 15. Pentru teologie, proba decisivă este cea divină. Cine poate fi perfect mulțumit, că Dumnezeu nu-i contestă activitatea? Vai de teologul care uită cu totul că lucrul lui este amenințat și vulnerabil! Căci „teologia ea însăși, fie ea cea mai bună, este în sine o operă *umană*, adică supusă păcatului, imperfectă“ (p. 109). Numai rezistînd focului probei divine, cu „aur, argint, pietre scumpe“ — 1 Cor. 3, 12, teologia devine „plăcută lui Dumnezeu și folositoare Bisericii și lumii. Trecerea teologiei prin acest foc se numește ispita“ (p. 110), încercarea divină. Prin această încercare trece cu bine teologia, dacă face totul „pentru Dumnezeu“ (p. 110), cu excluderea oricăror „vanități umane“ (p. 111), dacă nu-i operă strict teoretică, adesea sterilă, ci are permanent în vedere „situația concretă care există între adevăratul Dumnezeu și adevăratul om“ (p. 112), căutînd în mod practic să dea problemelor actuale dezlegarea după voia lui Dumnezeu. Căci astfel de probleme, și încă grave, există: „există criminalii și victimele taberelor de concentrare; există Hiroșima, Coreea, Algeria (K. Barth scria în 1962) și Congo; există subalimentația care afectează cea mai mare parte a contemporanilor noștri, războiul rece amenință să se transforme într-un război cald“ (p. 112).

Speranța (lecția 13-a). Ea este elementul care, în teologie, face să se suporte pericolele amintite, solitudinea, îndoiala, ispita. Căci „acolo unde este vorba despre teologie, trebuie să se

recunoască și să se accepte existența unei primejdii inevitabile și imposibil de suprimat (primejdia erorii care aduce amenințarea judecății divine)... și așa va fi totdeauna și pretutindeni, atît cît va dura lumea aceasta" (p. 116). Însă „primejdia care afectează teologia posedă *speranța* ei, nu lîngă sau dincolo de ea, ci chiar *în ea însăși*" (p. 118). Căci de îndată ce primejdia singurătății, îndoielii și ispitei este acceptată și suportată, lucrarea teologică se întreprinde și se împlinește în *speranță*. Cel ce crede și iubește pe Dumnezeu, acela primește *harul speranței* în chiar judecata lui Dumnezeu asupra lui. Dumnezeu al Evangheliei „este obiectul teologiei astfel amenințate. Și El este cel ce o amenință. Însă, făcînd aceasta, El este și *speranța* ei" (p. 122). Căci Dumnezeu tulbură și liniștește, umilește și consolează. Teologia își îndeplinește după cuviință sarcina „numai la umbra judecății care a avut loc pe crucea Golgotei" (p. 123). Pe Golgota, judecătorul a luat locul celor ce trebuiau judecați, primind condamnarea pentru ei, pentru răscumpărarea lor. Dacă teologul ar refuza participarea la amărăciunea crucii, „dacă el ar căuta să se sustragă de la primejdia pe care i-o aduce solitudinea, îndoiala și încercarea, ce ar mai avea comun cu El, Răstignitul?... De aceea, cum nu va accepta teologia, ca *theologia crucis*, să poarte propria ei amărăciune — atît de neînsemnată în raport cu aceea a lui Hristos? (p. 123). Urmînd această cale a crucii, teologia „va putea și va trebui să fie, *în calitate de theologia crucis*, și *theologia gloriei*: o teologie a speranței avînd ca obiect mărirea fiilor lui Dumnezeu, mărirea care a fost deja descoperită în învierea lui Iisus Hristos" (p. 124).

A patra și ultima serie de prelegeri, numită „Lucrarea teologică", cuprinde lecțiile 14—17, avînd ca teme respective: rugăciunea, studiul, slujirea, iubirea.

Rugăciunea (lecția 14-a). — Lucrarea teologică cuprinde *speranța*, care îi este motorul. Astfel, „umilința chiar îi îngăduie și-i comandă curajul", zice K. Barth (p. 127). De aceea „actul prim și fundamental al lucrării teologice, actul care nu va înceta să dea tuturor celorlalte tonul, este rugăciunea" (p. 128). *Ora et labora* (roagă-te și muncește) este aici principiul. Desigur, „munca însăși trebuie să fie în esența ei o rugăciune..., avînd sub toate raporturile și în toate momentele ei natura și sensul unei *rugăciuni*" (p. 128). Dar, numai cu puterile lui, teologul nu va putea niciodată să prezinte adevărul

divin în unitatea, puterea, utilitatea și frumusețea lui. De unde permanenta nevoie a rugăciunii. Dumnezeu, obiectul teologiei, nefiind un principiu impersonal sau un lucru, ci persoană: „Eu“ care se adresează lui „tu“ și care rămîne veșnic și absolut liber și atotputernic în harul Său cel prin care se deschide către credincios și prin care luminează spiritul credinciosului pentru Sine, înseamnă că „niciodată nu poți să cugești la Dumnezeu și să vorbești despre El în adevăr, decît răspunzîndu-i..., înseamnă că lucrarea teologică trebuie în cele din urmă și în adevăr să îmbrace forma unui act liturgic, a unei invocări a lui Dumnezeu, a unei rugăciuni“ (p. 131). De aceea „lucrarea teologică trăiește din și prin rugăciune“ (p. 134).

Studiul (lecția 15). — Dacă, în rugăciune, lucrarea teologică este mișcare internă și pe verticală mergînd de jos în sus, studiul este mișcare exterioară și pe linie orizontală. Esențialul este că lucrarea teologică „nu poate să fie efectuată decît în unitatea indisolubilă a acestor două componente. Rugăciunea fără studiu ar fi goală. Iar studiul fără rugăciune ar fi orb“ (p. 136). Studiul, efort „activ, serios, perseverent“ în domeniul cunoașterii teologice, nu se poate limita numai la o anumită etapă a vieții teologului, ci durează toată viața. Dacă nu este așa, nu mai este adevărat studiu al teologiei.

După K. Barth, studiul teologiei apare „mai întîi ca un colocviu „*principal*“, în care se studiază *direct* ceea ce spun martorii direcți ai operei și cuvîntului lui Dumnezeu, în Sf. Scriptură; apoi „ca un colocviu *secundar*“, în care cel ce studiază se lasă condus de înaintași, cu deosebire de Părinții Bisericii și de Reformatori. Aceste colocvii nu trebuie nici confundate, nici separate. Acesta este chipul în care K. Barth înțelege să valorifice și tradiția Bisericii, deci ca ajutor, nu ca izvor și ca normă (p. 138—139). Izvor și normă a teologiei rămîne, după K. Barth, „singur cuvîntul viu al lui Dumnezeu, atestat de Scriptură și confirmat de Duhul Sfînt“ (p. 143).

Slujirea (lecția 16-a). — „Lucrarea teologică este o *slujire* ... o *slujire a cuvîntului lui Dumnezeu*“ (p. 146). În rugăciune sau în studiu, în amîndouă deodată, teologul slujește. Lucrarea teologică nu se execută pentru ea însăși; ea nu este artă pentru artă, nu este o „oarecare gnoză detașată de lume și destinată să servească doar plăcerii intelectuale sau estetice a teologului“ (p. 148), ci ea este *slujire lui Dumnezeu și slujire lumii* ca obiect al iubirii lui Dumnezeu. Aceasta „înseamnă că ea *n-are a stăpîni*: nici în raport cu Dumnezeu, nici în raport cu omul“;

dar mai înseamnă și a sluji cu conștiința seriozității slujirii „cu capul sus” (p. 149).

În general, slujirea este vestirea cuvîntului dumnezeiesc; iar mai în special — în predică, în cateheză, în pastorație — „teologia are ca sarcină să pună *problema adevărului*, pentru ca să ajute Biserica însăși să ajungă să opereze *clarificările* de care ea are nevoie” în slujba ei (p. 151).

Iubirea (lecția 17-a). — În lucrarea teologică, iubirea este „*principiul* sub egida căruia această lucrare poate deveni operă *bună*, plăcută lui Dumnezeu și folositoare oamenilor, și fără de care nu poate niciodată să fie aceasta” (p. 156). Ca și celelalte principii active în teologie (Duhul, credința, speranța), iubirea se impune chiar de către însuși obiectul teologiei drept condiție indispensabilă a existenței și lucrării ei, a teologiei.

Mai mult chiar, amintind imnul iubirii, de la Sf. Ap. Pavel (1 Cor. 13, 1—13), „singură iubirea *contează*. Dar ea *contează în mod real*” (p. 156—157). Astfel, lecția despre rolul iubirii apare drept concluzia firească a întregii introduceri în teologie.

Iubirea se manifestă ca *eros* și ca *agape*. Erosul, despre care vorbește mult filozofia platoniciană,³ este, sub forma lui intelectuală, dorința, elanul sau instinctul de a cunoaște, pentru a se însuși obiectul cunoașterii. Erosul este activ în studiul teologic, ca și în orice studiu; dar nu iubirea ca eros ci iubirea ca agape este principiul conducător evanghelic. (Termenul eros nici nu există în N. T.). Cel cuprins de agape „iubește obiectul pentru obiectul însuși”, nu pentru a-l poseda (p. 160). De aceea erosul nu joacă în teologie decît un *rol auxiliar*, zice K. Barth. „Dacă Iisus Hristos, adică iubirea desăvîrșită, este cu adevărat obiectul cunoașterii teologice, aceasta înseamnă că arhitipul, principiul care o dirijează și o structurează, nu poate să fie decît această iubire” (p. 161), decît iubirea-agape, nu erosul în sens elin. Astfel, teologia nu caută să satisfacă exigențe proprii ale ei, ci ea urmărește să recunoască și să confirme ceea ce îi este oferit și dat prin obiectul ei. Prin aceasta „ea caută să se orienteze, cu toată imperfecțiunea ei, asupra iubirii perfecte, pentru a se subordona acesteia, a-i urma, a-i corespunde și a o imita, act prin care se constituie ceea ce se poate numi în mod puțin cam arid *obiectivitatea* lucrării teologice în toate disciplinele ei” (p. 162).

3 Cf. Isidor Todoran, Eros și Agape, — în rev. „Studii Teologice”, nr. 3—4, Buc. 1956, p. 139—154.

Iubirea-agape este „în Iisus Hristos, Domnul nostru“ (Rom. 8, 39). „Ea există acolo unde există, lucrează și vorbește Iisus Hristos... În Iisus Hristos, această iubire există în mod real, în forma ei divină și umană, și cel care îi va invoca numele va fi mântuit, adică va putea să trăiască, să lucreze, să se roage, să studieze, să slujească, să cunoască, să cugete, să vorbească și în sfârșit să moară sub *făgăduința* că iubirea desvârșită, chiar dacă i se pare pentru moment mai mult sau mai puțin vădită sau ascunsă, este însuși cerul care se întinde deasupra capului lui. A se axa pe această iubire, a accepta ca ea să călăuzească biata cunoștință pe care o posedă (teologul), nu va fi niciodată îndeșert dacă se știe unde trebuie să fie căutată“ (p. 163).

În concluzie la această serie de prelegeri, lucrarea teologică este faptă de *rugăciune*, cuprinzând *studiul* și fiind în întregime o *servire*, dar rămânând deșertă dacă nu este într-un tot al activității *a iubirii*.

*

Privită în ansamblu, „Introducerea în teologia evanghelică“, de Karl Barth, este cea mai bună lucrare apărută pînă acum asupra ființei și rostului teologiei, cu toate că se prezintă sub titlul modest de *Introducere*. Firește, scrisă din punctul de vedere al credinței autorului. De aceea, tot firește, admirația pe care o poate avea cineva față de această lucrare nu implică de loc și împărtășirea concepției teologice a autorului, în ceea ce are ea particular.

Prin ea însăși, lucrarea aceasta — compusă spre capătul unei impresionante munci de cercetare — pare să fie și o sugestie că, pentru a scrie o introducere în teologie, indicat este numai acela care a străbătut întreg domeniul teologiei, cu îndelungată și neîntreruptă strădanie în care să fi tradus fructuos norma *ora et labora*, astfel ca introducerea să fie cu adevărat o îndrumare competentă. Și sub acest aspect, K. Barth, deși continuă să lucreze la Dogmatica sa, își încununează frumos o îndelungată și prestigioasă activitate teologică.

Și, poate, încă o sugestie — aceasta pentru citatomeni: Lucrarea aceasta a lui K. Barth, deși dovedește o vastă informație și pomenește mai mulți autori, nu are nici o notă subliniară. Faptul acesta pare să fie o dovadă că cel ce are într-adevăr de spus ceva în teologie, o poate face și fără balastul, adesea insuportabil, al notelor subliniare care nu o dată nu sînt decît simplă îngrămădire de locuri comune. Bine-nțeles, dacă

natura și scopul studiului nu pretind indicarea unui aparat critic cît mai fără lipsuri sau dacă autorului nu i se cere în mod expres acest lucru.

Această nouă scriere a lui K. Barth, indiferent de măsura în care o idee sau alta a autorului poate sau nu să fie acceptată, în întregime sau în parte, face mare serviciu studiului teologiei, prin: atmosfera generală de încredere pe care poate s-o producă; competența indiscutabilă a autorului; accentul deosebit de puternic pe care îl pune pe virtuțile teologice (credința, nădejdea, iubirea) și pe celelalte elemente care însuflețesc și susțin lucrarea teologică (ca: rugăciunea, studiul, slujirea); exemplul dat de autor în pătrunderea problemelor; în puterea de analiză și de sinteză; apoi prin recomandările de care studiul teologiei trebuie să țină seamă pentru a nu cădea în erori care îl pîndesc la tot pasul, constituind tot atîtea primejdii pentru el; ca și prin arhitectura atît de bine încheată a prelegerilor.

Pentru toate acestea, K. Barth și-a cîștigat un titlu de recunoștință din partea teologiei.

Biblioteca Mitropoliei Ardealului Sibiu

Pr. Dr. ISIDOR TODORAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

CITEVA ȘTIRI DESPRE „VERSURI LA MORȚI”

(PUBLCATE ȘI INEDITE)

Cunoscutul folclorist, cu mari merite în acest domeniu, Simion Fl. Marian, membru al Academiei Române, spunea cu mai bine de șapte decenii în urmă: „În vechime era datina atât în Bucovina cât și în Transilvania de a se luat iertăciuni în numele celui mort nu numai în proză, ci și în versuri, care au se recitau ca un fel de orăție, au că se cîntau de cantorul bisericesc ori de către un alt cantor sau cîntăreț, care, cele mai de multe ori, singur le-a compus”. (Cf. *Înmormîntarea la Români*, ediția Acad. Române, București, 1892, p. 310).

Studiul cel mai serios e fără îndoială cel publicat de Gh. Pavelescu, *Versuri la morți de Nicolae Filimon* (publicat în Buletinul muzeului regional Alba Iulia, *Apulum*, vol. II, Alba Iulia, 1946, p. 314—371). Acest Filimon (1840—1914) e un țaran modest cîntăreț al bisericii din satul Sebeșel (jud. Alba). Era versificator iscusit, al cărui glas duios a fost auzit și prețuit vreo 30 de ani la multe înmormîntări din satul său și în cele vecine. Pavelescu, în studiul introductiv, analizează opera acestui cîntăreț (p. 314—333) și la anexă (p. 333—370) reproduce numeroase versuri, indicînd anul, locul și numele mortului la care au fost cîntate (chipul lui, p. 315).

Afirmațiile juste ale lui Pavelescu relativ la originalitatea și valoarea acestor „versuri”, cerute de popor, privesc, în general, toate produsele populare de acest gen, din toate ținuturile, care au la temelul lor inspirație și cele citite și auzite din cărțile bisericești.

Pavelescu precizează astfel funcția lor etică: „Versurile, ca și bocetele, nu sînt creații populare independente, ci fac parte integrantă din ritualul înmormîntării. În acest cadru ele au o

funcție precisă: de a exprima întreaga serie de emoții și sentimente trezite de faptul morții. Bocetele exprimă de obicei jalea celor rămași și regretul după ființa dispărută, iar versurile sentimentele celui care părăsește lumea, regretul după ce lasă în urmă și dragostea față de rude și cunoscuți“ (p. 329).

Regretatul profesor Ion Breazu a descoperit în bibliotecile din Cluj trei manuscrise care cuprind și versuri la morți, din care a și publicat unele. (Vezi *Anuarul arhivei de folclor*, ed. Academiei Române, vol. V, București, 1939, p. 81—96):

1. De la dascălul Toader, bătrînul, din satul Unguraș (jud. Someș) din veacul XVIII (p. 81, versul p. 84—5).

2. De la Dunca Onuț din Șieu (jud. Maramureș) din anul 1814. (*Ibid.*, p. 81, versurile p. 84—87).

3. Versuri din Sălaj (dintre 1838—1850) de un anonim. (*Ibid.*, p. 82—83, versurile la p. 87—96). Un vers la un cleric (student teolog) mort. (*Ibid.*, p. 95—96).

Vicarul Iacob Radu a publicat un vers la morți din satul Coroiești (jud. Hunedoara) din sec. XIX (în *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 401—402).

Alte versuri la morți publicate, care au unele asemănări cu cele tipărite de Breazu avem de la Emil Turdeanu (în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, X, București, 1932, p. 381), Gaster (în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, II. București, 1883, p. 313, versul II, XIX), A. și I. Sbiera (*Colinde, cîntece de stea și urări la nunți în Bucovina*, 1888). Vezi și cele din Drăguș (jud. Făgăraș) publicate de C. Brăiloiu (în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, vol. X, p. 349—350) cu imagini aflate și în cele ale lui N. Filimon.

Din cele semnalate, ca versuri inedite, notăm mai jos:

1. Pe un Molitvenic din 1659 (în biblioteca fostului mitropolit Mihali din Blaj), adică pe paginile libere, sînt reproduse cîteva cîntări la morți, care sînt mai noi (sec. XVIII—XIX), în orice caz nû din vremea tipăririi Molitvenicului (astfel să se îndrepte cele spuse de mine în *Istoria Bisericii*, vol. I, ed. II, Sibiu, 1935, p. 444).

2. Manuscrisul lui Botezat Lupu din 1821, dascăl în satul Cornești iarășul Cosoului (jud. Maramureș) cf. Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 76, nr. 272.

3. Versuri la morți de Georgie Tamaș din 1840, cf. Albu, *Manuscripte românești din biblioteca centrală de la Blaj*, Blaj, 1944, p. 105, nr. 98.

4. De la Ilie Diacu cantor gr. cat. în Cergăul Mic (din jud. Țîrnava-Mică (două volume de versuri la morți) I din 1891—1900 (și II din 1904—1912), cf. Albu, *o. c.*, p. 127, nr. 131 și p. 162, nr. 207.

Acum ne oprim la trei versuri la morți inedite, pe care le reproducem mai jos, cu unele lămuriri necesare.

I. Vers cîntat la „petrecerea“ la cele veșnice a preotului Gheorghe Zdrenghea din satul Tiur (1840). Autorul versului e desigur un preot, coleg al răposatului, dar fără nerv poetic deosebit.

II. Al doilea vers, de 60 strofe, a fost rostit la moartea preotului Vasile Kővari (1841, aug. 23) din satul Negru (lîngă Beiuș). Autorul e fără îndoială om cu carte multă, căci invocă din Scriptură pe: Avram, Melchisedec, Iov, Moise, Ilie-prooroc, David, Adam, Pavel apostolul; din istorie: Darie, Alexandru (cel mare), Abesalom, Cleopatra, Napoleon și pe „boierii“ din ținutul său, al Chioarului, pe preoți, episcopi, patriarhi învăluți în deșertăciunea vieții. Dată fiind erudiția versului, ceva unic, mortul încă trebuie să fie nu un simplu preot, ci ceva mai mult. Aș crede că acest V. Kővari (n. 1777) e profesorul de la Muncaci, protopopul Sanislaului mic din Satu Mare, (1830—1838), retras în parohia Negru pe 2 ani. Pe urma lui rude sau chiar fiu: Grigorie, apoi Teodor sînt profesori și directori ai liceului din Beiuș. (C. Pavel, *Școalele din Beiuș*, Beiuș, 1928, p. 138, 154, 164—5).

III. Vers din 1839 pentru mireni, tot din Bihor, avînd anumite cuvinte din ținut, compus de asemenea de un om cu carte, care e lung, are 67 strofe, cuprinde tot ce se obișnuiește a se rosti la moartea unui om. La început a desemnat un cap de mort, avînd de-o parte și de alta două strofe de cîte patru rînduri.

Efectul acestor versuri de jale era în funcție de talentul cîntărețului de a transmite auditorilor durerea mortului, care se desparte pe vecie de rude iubite și cunoscuți.

Lăsăm să urmeze reproducerea celor trei versuri la morți inedite, din care cele două de la urmă sînt copiate dintr-un volum *Miscellanea*, trimis din Bihor.

*I. Versu jelnicu care sau cantat la petreceria d. Zdrengya Giorgie
paroh din Tŭr.*

1.

Jalnica, amanŭta sorte, pre noi ne astiapta
Când crâncina morte, fara mila ne sagiaŭa
Vietuirea înceata
Simŭirea este legata
este legata.

2.

Tote cu noi se îngropa, nu e fericire
Pomenirea noastra averile
Tote sint desertaciune ŭi numai amegire.
Tote se închid ŭi remăn uitate în pămînt
Pomenirea nostra avenile numai visari sint.
Trecu timpuri ŭi jelea trece
Trupul se face lut rece
se face lut rece.

Avut, miŭel, supus stapîn, asemine sint
Mirarea ŭi vîlfa lumiasca, se bagă în pămînt.

Au petrecem asia di vesel cu n'destulare
Acum zacu fara simŭire, lasindu-a în supărare
Iata intru an ŭi astaziu
Ce mutari jele necaziu
Pe toŭi aceasta sorte ne aŭtiapta, încetaŭi
a plange taica, socii, ficii, surori ŭi cumnaŭi

4.

Sus numai în ceriu, nedejde la Dzeu fie
Ca trupul numai în mormînt, afla aŭa statornicie
reu de morte ne va trece
Când virtutea ne e a petrece
ne va petrece
Fiŭi în fapte buni stradalnici ca peste mormint
Numai virtutea ne povaŭieŭte
La un loc sânt.

S.E.I.L.

1840 — 23 april.

II. Vers la Preoți morți.

1.

Veniți sufletești părinți,
Căutați cu lacrimi fierbinți,
A muririi noastre soarte,
Răposând al vostru frate.

2.

Veniți iubiților frați,
Boieri de cinste bărbați
Muieri credincioase stați
Parte în reale să luați.

3.

Că al vostru bun păstoriu
Sufletesc cîrmuitoriu
Înzăstrat cu preoție
Numit Kövari Vasilie.¹

4.

(Sfîrși a sa călătorie)
Călătorie sfîrși,
Datorie săvîrși,
Plin de roduri bun foarte,
Ajunse iată la moarte.

5.

Cui să fim mulțumitoriu
Pentru învățăturii sporiu,
Să luăm în socoteală,
A lui multă osteneală.

6.

Iată din sfînta chiamare,
Preoți taină mare,
Izvorîtau dezlegare
Păcatului vindecare.

7.

Alegatau la bolnavi
La căto neputincioși slabi
Cu merinde de vecie
Tuturor întru tărie.

8.

Până au trăit în viață
Au învățat cu dulceață
Datau la toți mîngăiere
În lipsă la fiecare.

9.

Oglindă a fost la fapte bune.
Care cine le va spune,
Pildă au fost întru toate
Cite a împlini omul poate.

10.

Pentru aceea tuturor,
Iubiți poporenilor,
Se roagă cu varsuire
La această despărțire.

11.

Ca să vă aduți aminte
De al vostru bun părinte.
Și cum ei omul muritoriu
În scurt timp viețuitoriu.

12.

Că nimic nu-i folosește
Și de ai trăi cu veaste,
La moarte om merge curînd
Cei ce trăim pe pămînt.

13.

Ori cîte dar sînt în lume
Să fac praf și stricăciune,
Nu i nimica stătătoriu
Ce-i supt soare ei trecătoriu.

14.

Precum soarele apune,
Astăzi trece vine mîne.
După iarnă primăvară
Eșit din lume afară.

¹ Preot în satul Negru din jud. Bihor, n. 1772, ianuarie 13, mort în 1841 august 23.

15.

Unii tocma în tinerețe
Alții iar la bătrânețe.
Nimene nu ei scutit
Merge cu ei rînduit.

16.

Fie dară cît de tare
Vînjos cu vîrtute mare
Preot sufletește părinte
Moarte porunca nu sminte.

17.

Nu ajută sfîntenia
Da nici cucernicia
Nu-ți ajută preoție
Cît de mare avuție.

18.

Avram a fost sfînt bărbat,
Întru toate aplecat,
Melchisedec sfînt preot
N-au putut să pue cot.

19.

Iov, Darie, bogați foarte
Cît în lume n-avură parte
Iată pe rînd să dusără
Sfîrșitul său ajunsară.

20.

Sau doara va folosi
Frumuseța va părtini
Iată Absalon frumos
Iubit lumii drăgălos.

21.

Cu Cleopatra cea vestită,
În toată lumea numită,
Gustînd moarte de ocară
Eșiră din lume afară.

22.

Cîți episcopi cuvioși
După soarte norocoși
Trăiră întru nălțime
Moarte nu scuti pe niște.

23.

Moarte la împărați străbate,
Nici în ușă nu le bate.
Alexandru împărat
Și el moarte a gustat.

24.

Napoleon cel vestit
Și Bonaparte numit
Cu cîți au fost încoronat
În mormînt sau așezat.

25.

Cît de mulți patriarhi
Vestiți părinți și ierarhi
Să dusară la vecie
După a lunei călătorie.

26.

Pentru aceea iubiți frați,
Soarte morții o învățați
Dintru această ne-așteptată,
Moarte la preot urmată.

27.

Cumcă iaste hotărît.
Tuturora orănduit,
Să bem al morții pahar
Plini de jale și amar.

28.

Dar mai înainte de toate
Să roagă preotul foarte
Cătră a sa rudenie
sînge și cumetrie.

29.

Aceasta-i a mea oftare
Ce arde în suflet tare
Să fiți binecuvîntați
Pentru mine vă rugați.

30.

Că eu de ice mergînd
Și cu Hristos împărățînd
Mă voi ruga să intrați
În raiu să vă cununați.

31.

Iar acești a lui băiați
Acuma înstrăinați
În sînul vostru săi primji
Și în toate le părtiniți.

32.

La maica lor cea supărată
Văduva ea și întristată
Cu sfîntul proroc Ilie
Faceți ajutoriu săi fie.

33.

Oftați la toți fericirea
Depărtați nenorocirea
Ștergeți le lacrimile
Mîngăieții și inimile.

34.

Mai încolo la săteni,
A lui iubiți proporeni
Face aceasta oftare
Preoțască cuvîntare:

35.

Cu voi atîta am trăit
Cît Domnul au mărginit
Voiam să fiu de toate,
La voi dulci frați pîn la moarte.

36.

Știu că după a mea chemare
A preoției taină mare
Lipsea să fac o solie
Din sfînta Evanghelie.

37.

Ca să vă mustre cu blîndețe
Necăutînd eu pe la fețe
Să dau la toți decuire
După sfînta doftorie.

38.

Să ... vei stricătoriu,
Să caut cei folositoriu.
A sufletelor fericire
Și vecinica răsplătire.

39.

Dar de cumva din slăbiciune,
Am semănat înșălăciune,
Neghina cu grîu curat,
Deodată am prăstiat.

40.

Sau ce bine am învățat
Cu pîlda mea am stricat,
Alta propoveduind
Cu fapte pe toți smintind:

41.

Să vă aduceți amînte
De a Mîntuitorului cuvînte
Pre scaunul lui Moise
Fariseii vor șede.

42.

Ori cîte ei vă vor zice
Faceți-le făr de price
Pe învățătura lor urmați
La fapte nu vă uitați.

43.

Așa dară și voi frați
Oh prea credincioși bărbați
Mueri vrednice de cinste
Ascultați ceste cuvînte.

44.

De cumva eu vam smintit
Sau oricum m-am pogribit
Pre ori care l-am lăpădat
Fie gata de ertat.

45.

Că vouă vam fost păstoriu
Sufletesc învățătoriu
Nici am fost desăvîrșit
Ca să nu fiu eu greșit.

46.

Din trup plăzmit ca voi
Supus multora nevoi
Repit am fost de multe poște
Și de a diavolului ispite.

47.

Trecutam eu ca un om
Măncând ca Adam din pom
Ca David un sfânt barbat
Am căzut și subț păcat.

48.

Dar iară m-am ridicat
Cătră Domnul m'am rugat
Și precum David prorocu
Ajunsăi doritul scopu.

49.

Ca la sfântul Pavel Apostol
Mi-au dat Dar Domnul să mă scol
Din noroiu de păcate.
Care cred că sânt iertate.

50.

Din cea ora m'am pocăit
Sfânta hrana ó am primit
Cu toții m'am păciuit
Și sufletul l-am curățit.

51.

Cu sfântul Pavel dimpreună
Gătita a mea cunună
Care să mi se dăruiască
Ori carele glăsuiască:

52.

Doamne Sfinte tu primește
Plata din ceniu dăruiaște
La preotul Vasilie
Care lucru așa să fie.

53.

Iar și de noi te grijaște
Păstoriu nou ne orînduiaște
Ca viața să rodească
Și ca nu să pustiască.

54.

Să înflorim în fapte bune
Să găsim buna pășune
Supt care acoperire
Să aflăm noi fericire.

45.

Mai pre urmă la preoți
Ce fac cinstea mea la toți
Și alții veniți la îngropare
Făcîndu-vă întru mutare.

56.

Bine vă aduceți aminte
Că v'am iubit cu ferbinte
Trupul meu să mi-l luați
Și în groapă îl așezați.

57.

Dar și vouă sfințiți părinți
Ce turma lui Hristos păziți
Mă rog să mă deslegați
Greșindu-vă mă iertați.

58.

Că eu vă las să mai lucrați
Vie sfîntă să o săpați
Vrednici să vă faceți
Iară acum să ziceți:

59.

De acum până în vecie
Darul Domnului să fie
Peste țirna acestui frate
Fă ne și la noi toți parte.

60.

Ca și noi ce ostenim
Turma ta o păstorum
Să intrăm înpărăție
Cu preotul Vasilie
Amin, Amin, așa să fie.

B 1839 K

Plîngerea nebuniilor

+

fără mîngăiere

Norocul
Moarte.

Cînd moare vreun om plîngem cu mult amar
 Ne luptăm, ne sfîrșin, ne zdrobim în zadar
 Cînd creștinul cel drept moare, norocirea
 Trebuie s-o ție, nu nefericirea
 Fiindcă prin moarte trupescul rău pierе
 Tot amarul lumesc să întoарce
 Iară după moarte orbul noroc zboară
 Să ne amăjască nu să mai coboară.

III. In anul de la Hr. MDCCCXXXIX.

1.

Căți din Adam ne-am născut.
 Și cu trupul ne-am învăscut,
 Prin porunca cea de sus
 Iată morții ne-am supus.

2.

Nu-i de lipsă arătarea,
 Nici de multă îndreptarea,
 Nu-i de lipsă să credem,
 Findcă și aci o vedem.

3.

În toată ziua și locul,
 Ne amistuim toți ca focul,
 Și ca roua de dimineață,
 Iată vezi aci de față.

4.

Toți de aici dară vom merge
 De pre pămînt ne vom șterge
 Lumea cată s'o lăsăm
 Cu toate ce le avem.

5.

Mult amăgitoare lume
 Toate cîte ai sunt glume
 Și visuri înșelătoare
 Ca negura trecătoare.

6.

Toate sunt deșărtăciunea
 Toate praf și stricăciunea,
 Prin a noastră zămislirea,
 Sosim la morții robirea, cosirea.

7.

Ne i-au maicele în brață
 Ne cresc spre lungă viață
 Dar nici ne naștem bine
 Val de năcazuri ne vine.

8.

Crescînd, trudim, asudăm
 Ca multe să adunăm
 La bătrînețe să ajungem
 Bani și avuție să strîngem.

9.

Iară tirana moarte în dos
 Avînd cuget mînios
 Rîde de a noastră trudă
 Și de sudoarea cea crudă.

10.

Tocma atunce ia sosește
 Cînd nimic nu ne lipsește
 Prin groaznica sa suflare
 Oboară și pe cel mai tare

11.

Iar după multe nevoi
 Ne trimite înapoi
 În pămîntul ticălos
 De unde ei omul scos.

12.

Pre toți pe rînd ne adună
 La acela loc dinpreună
 Pre unii la bătrînețe
 Pre alți la tinerețe.

13.

Moartea în lumea ei mai mare
Pre nime prietin nu are,
Moartea vine fără de veste,
Face lumea de poveste.

14.

Oh câți prieteni am avut
Frați, rudeni am văzut
Până acuma noi murind
De aice călătorind.

15.

Câți avură avuții
Bani și alte bogății
Dară de vie în mormânt
Au dus cu ei un veșmânt.

16.

Și toate ce ei strânsă ră
Ori undeva agonisă ră
La frați, nepoți au rămas
Fără de mulțămiri glas

17.

Moarte la împărății străbate
Nici în ușă nu te bate
Ca Alexandru cel mare
Muri măcar era tare.

18.

Sau Samson cel puternic
Ca care n'au fost voinic
Nici s'au auzit supt soare
Clătind doi stâlpi din zid moare.

19.

Câți din neamul românesc
Vestiți crai să pomenesc
August, Titu și Traian
Muriră toți chitângau

20.

Nero plin de foc și pară
Tiran togma ca o fiară
Ca el nu se auzi în țară
Gustă moarte de ocară.

21.

Nu ajută înțelepciunea
Nu nici aplecaciunea
Ca înțeleptul Solomon
Mură și el ca un om.

22.

Avram sfânt unul bărbat
Întru toate aplecat
Și plăcut Domnului foarte
De moarte a scăpa nu poate.

23.

Tot dar cei lumunesc să stânge
Tot ce ei trupesc să învinge,
Prin secerea ce ascultă,
A morți spre noi gătită.

24.

Nu este dar deschilinire
Nu ei nici o despărțire
Întru un craiu sau soldat
Moare prunc sau bărbat.

25.

Cela ce nu vrea să crează
Meargă la mormant să vază
Și să spue adevărat
Carele ei crai sau bogat.

26.

Iar la învierea mai pre urmă
Ne vom judeca împreună
După ale noastre fapte
Sau bine sau rău lucrate.

27.

Deci până poți te grijăște
Adeseori te pocăește
Și merinde de vecie
Să o primești în grije-ți ie.

28.

Că tu așa întrarmat
Și la suflet ușurat
Poți ca tu să dobândești
Cu Hristos să împărățești.

29.

Aşa şi acest răposat
 (Aşa şi aceasta raposata)
 Ce de la noi s'au mutat
 (Care o vedem mutată)
 Deslegarea au dobândit
 Şi merindea o au primit.

30.

Fără acum la îngropare
 Acea doreşte tare
 Să se roag' de ertare
 Dela mic până la mare.

31.

Mai întâiu la părinţi
 Zice cu lacrimi ferbinţi
 Dee Domnul ajutoriu
 Vouă înger păzitoriu.

32.

În locul întristăciunii
 Deacum amărăciunii
 Bucurie dăruiască
 Şi în toate vă hodiească.

33.

Către tată

Mai alesu ție părinte
 Ce mă iubiți cu feerbințe
 Și ca un bătrân Tovie
 Ma învățați bine săm fie.

34.

Zicând fiul meu nu te teme,
 Că am săracit nu mai geme
 Au tu multe bunătați
 Inconjurând pe răutăți.

35.

Mulțumescu-ți pentru toate
 Acum ajungând la moarte
 Dee-ți Domnul sprijonire
 Durerilor lecuire.

36.

Mă rog de te-am supărat
 Sau ori cum te-am întristat
 Să mă sloboziți din lume
 Cu graiu bun de ertăciune.

47.

Cătră maica

Iară ție maică dorită
 Jălitoarea năcăjită
 Poftesc la acest sfat al tău
 Să te mângăie Dumnezeu.

38.

Și pentru că mai hrănit,
 Mai îmbrăcat, mai ostromit,
 la văduvie
 Acuma voesc săți fie,
 De sus ajutoriu să-ți vie.

39.

Iar de nu te am ascultat
 Zisa ta o am depărtat
 Să faci bine să mă erți
 Să să nu mă în veac deperți.

40.

Că am fost on fiu pătimas
 Și doară ție vrăjmaș.
 Dar cere de la Dumnezeu
 Săm erte sufletul meu.

41.

Cătră soția vieții.

După aceste cătră soție
 Cu care în căsătorie
 Ani nouă zece am trăit
 Precum Domnul au voit.

42.

Zice cu multă oftare
 Cu jale și obidare,
 Domnul sfânt să te asculte
 Pentru dragostea ta cea multă.

43.

De ești Domnul ajutoriu
Mergere înainte sporiu
Să nu vezi supărare
Până vei trăi sub soare.

44.

Ajutăte Dumnezeu
După înalt darul său
Ca pre dulcii noștri băiați
Să-i crești toți nevinovați.

45.

Să poți avea sprijonire
Dela ei dulci ocrotire
Iar dela Dumnezeu plată
Pentru viața lor nevinovată.

46.

Iar eu de te am necăjit
Sau ori cum eu team scârbit
Nu mă lăsa ne ertat,
Înainte de îngropat.

47.

Ce zi tu cu ertăciune
Și cu mare aplecăciune
Domnul sfânt să-mi dăruiască
Mie cununa cerească.

48.

Cătră frați și surori.

O prea iubiți ai mei frați
Dela o maică aplecați
Și prea dulci bune surori
Iată-mi sosi ca să mori.

49.

De voi care m'ați iubit
Iată că m'am despărțit
Fără ști voi în veți urma
În scurt pe calea aceasta.

50.

De vam greșit mă ertați
Și Domnului sfânt vă rugați
Ca supt cortul dreptilor
Să fim surori și fraților.

51.

Numai cătră frați.

O prea iubiții frații mei
Care ați rămas mișei (sau miștei)
Voesc ca cerescul Tată
De voi să nu se despartă.

52.

Care grijească de voi
Vă ferească de nevoi
Și precum el toată zidirea
Hrănește cu prisosirea.

53.

Și pre voi să vă hrănească
De rău să vă ostromească
De vam greșit mă ertați
Și în groapă mă așăzați.

54.

Numai cătră surori.

Ca într-o grădină cu flori
Am trăit cu voi surori
Până eram în viață
M'ați mângăiat cu dulceață.

55.

Nici acumă mă lăsați
Pre mine să mă uitați
Ci ziceți cu versuirea
Să dobândesc fericirea.

56.

Căci și eu vouă vă pottesc
Tot binele ce l doresc
Mai pre urmă toți în raiu
Să avem vecinicul traiu.

57.

Cătră frate.

Vezi cum omul să desparte
De lume dorite frate.
Cum caută noi să lăsăm
Ori câte agonisăm.

58.

Pentru aceea lasă tu toate
Și cugeta desu la moarte
Precum mulți alții făcură
Cară toți să mântuiră.

59.

Iară acum tu mă iartă
Grije sufletului poartă
Ca iarăși să ne ntălnim
Cu Hristos să împărțim.

60.

Cătră o soră.

Tu ești una singurică
Sora laudelor vrednică
Care toate ai împlinit
Ce sufletul au dorit.

61.

Mai hrănit în boala mea
M-ai potolit și setea
Pentru aceea Dumnezeu
Dăruiască-ți darul său.

62.

Că până ce vei fi în lume
Să nu vezi vre-o stricăciune
Să fi tot cu sănătate
Nici să pățești vreo răutate.

63.

Iar ori când să va întâmpla

Să vii pe calea aceasta
Să simțești o bucurie
In cea mai pre sus mărire.

64.

*Cătră toate rudeniile, priatinii
și adunații:*

Mai pe urmă la rodul meu
Din carele sânt și eu
Mă rog ca până la groapă
A mă petrece nu treacă.

65.

Apoi la cei adunați
Priatini, femei și bărbați
Tineri, bătrâni și nepoți
Feciori, fete și la toți

66.

Poftesc vouă ca ați venit
Imprumutare o ați împlinit
Să fiți întregi la sănătate
Și scutiți de răutate.

67.

Dee Domnul sfânt vouă plată
Ce i stricătoriu să despartă
Mai pe urmă să vă scrie
Domnul în cartea de vecie

Darul de sus la toți vie
Amin, Amin așa să fie.

ȘTEFAN METEȘ

IOAN CERNEA, EPISCOPUL VADULUI LUPTĂTOR PENTRU DREPTATE ȘI ORTODOXIE

Intre figurile clerului ortodox român din Ardeal, din vremuri bătrâne, din vremuri grele și cu multe și nedrepte năpăstuiți prăvăliți asupra norodului și mai cu seamă asupra pravoslavnicilor credincioși din această țară, se numără și episcopul Vadului, Ioan Cernea.

Se pare că era de origine sîrb, dar prin credință pravoslavnică și prin îndelungată viețuire în rîndurile poporului și ale clerului român s-a unit în cuget și simțiri și întru toate nădejdale, cu dorințele și visurile neamului nostru. În documentele vremii, păstrate pînă astăzi, este pomenit ca „episcop ortodox al unor biserici românești și egumen al mănăstirii Preacuratei Fecioare Maria la Vad”. Hramul acestei mănăstiri, ctitorie veche, pe care Ștefan cel Mare a ridicat-o la rangul de episcopie, era Preacurata Fecioară Maria.

A fost numit episcop de Vad de către domnitorul Ștefan Răzvan, în scurta lui domnie de numai patru luni, mai—august 1595, sau ceva mai tîrziu de către Mihai Vodă Viteazul.

Păstoria episcopului Ioan Cernea a fost scurtă, ca și domnia și viața domnitorilor și presupușilor săi protectori. Mai ales moartea nelegiuită a lui Mihai Viteazul a adus multă scîrbă, multă durere și multă prigonire împotriva credinței ortodoxe și a clerului român din Ardeal, precum și sfîrșitul păstoririi și chiar al vieții lui Ioan Cernea, episcopul Vadului.

În vremurile acelea pline de nestatornicie și nesiguranță nu era lucru neobișnuit ca preoții, călugării și uneori chiar vladicii să ia parte activă la lupte și războaie, purtate pentru apărarea vieții clerului și a poporului asupra, precum și pentru apărarea dreptei credințe de răsărit. Așa bunăoară vladica Anastasie de Vad a luat parte la luptele de asediere a orașului Bistrița de către Petru Rareș, în toamna anului 1529. Episcopul Sava de Inău a luptat personal în fruntea unei oaste numeroase, condusă de el și a cucerit de la turci orașul Lipova, la anul 1605, fapt pentru care a fost lăudat de către principele Ardealului, Sigismund Rákoczy și răsplătit cu daruri alese.

Episcopul Ioan Cernea a fost un luptător adevărat, un viteaz temut de către vrăjmașii săi. El a fost prezent în toate luptele care se purtau pentru creștinism împotriva turcilor, pentru Ortodoxie și pentru popor.

O cronică a vremii ni-l prezintă pe episcopul Ioan Cernea în următoarele cuvinte:

„Era un episcop românesc în cetatea Sătmărulei, despre a cărui vitejie toți s-au minunat. Acesta a prins un mare paloș nemțesc în amîn-

două mîinile și încotro da, mulți cădeau de mîna lui, nici da în zadar, și totdeauna nimerea. Mai pe urmă l-au împușcat tocmăi prin mijloc, și așa a murit. Episcopul acesta a fost și la Basta, la Cluj. Era om mic, cu părul lung și avea bîtă argintată. Ochiul lui erau vii și pătrunzători ca săgeata. Avea însă inimă bună și planuri îndrăznețe. El a căzut însă în luptă în chip fulgerător, prăbușindu-se ca o stea strălucitoare de pe cer.

În felul acesta eroic s-a săvîrșit din viață, în luna ianuarie, anul Domnului 1605, episcopul Ioan Cernea.

IOAN, MITROPOLITUL ARDEALULUI DIN TIMPUL DOMNIEI LUI MIHAI VODĂ VITEAZUL

Pe cerul îndelung și puternic întunecat al românismului de pretutindenii și al creștinătății ortodoxe întregi apăruse un luceafăr deosebit de strălucitor. El a umplut de nădejdi bune toate sufletele românilor și de visuri mărețe pe toți pravoslavnicii creștini din ținuturile cotoprite de otomani ale marelui imperiu bizantin. Luceafărul acesta minunat era tînărul și nebiruitul Domn al Țării Românești, Mihai Vodă Viteazul.

Românii vedeau în persoana lui pe arhanghelul izbăvitor, înzestrat cu puteri miraculoase ca să rupă lanțurile blăstămatei iobăgii, să elibereze și să înalțe în strămoșești drepturi și demnități și să unească sub gloriosul său sceptru pe toți urmașii lui Decebal și Traian.

Pravoslavnicii creștini din întreg Sud-Estul european vedeau în Mihai Viteazul un trimis al cerului ca să izbăvească creștinătatea, să taie capetele apocalipticului balaur otoman, să elibereze popoarele, să relacă vechiul imperiu bizantin și să se încoroneze la Constantinopol ca împărat al marelui imperiu creștin ortodox de Răsărit. De aceea scriitorul grec G. Palamides îl preamărește asemănîndu-l cu eroii antici — cu Hector, cu Achille, cu Alexandru cel Mare, etc. Deci pretutindenii nădejdă mari, visuri îndrăznețe, rugăciuni calde, așteptări generale și iarăși nădejdi stăruitoare.

Datorită iscusinței și vitejiei Domnitorului, Țara Românească era oarecum — și cel puțin deocamdată — ferită de primejdii imediate. Ceașul istoriei bătea posibilitatea eliberării Ardealului și Mihai Vodă Viteazul n-a stat în cumpănă nici o clipă. Prin bătălia din 28 octombrie 1599, de la Șelimbăr, el a deschis porțile Ardealului și a intrat triumfător în Alba Iulia.

Biruitor și stăpîn al țării, el a așezat în cetatea de scaun a Transilvaniei, în Alba Iulia, ca mitropolit ortodox al Ardealului, pe episcopul Ioan.

Cine a fost acest Ioan? De origine era ardelean. El s-a născut în satul Peșteana de lîngă Hațeg. Era înalt de statură și subțirel, asemenea pustnicilor bizantini. Avea ochi mari, ageri și negri. Sprîncenele erau arcuite și negre, barba bogată, deasă și de aceeași culoare, iar fața era rumenă asemenea grîului copt. Intru toate și mai presus de toate era o figură impunătoare, un preot distins. El intrase de tînăr în mănăstirea Silvașului, mănăstirea Prislop, unde a învățat carte și a deprîns rînduiala cîinului monahal. Isteț și rîvnitor la învățătură, ascultător și chibzuit în viață, măsurat în vorbe și fapte și gata totdeauna pentru treburi bune, s-a impus în fața superiorilor și a semenilor săi, cîștigînd stima și prețuirea lor.

Cu vremea a ajuns egumenul mănăstirii Prislop, „unde cu laudă a condus câțiva ani această mănăstire“. Pentru înțelepciunea, cumpătarea și buna lui purtare a fost ales și trimis în Țara Românească, să fie sfințit arhieru.

Castelanul de Hunedoara, Ioan Fanchi, scrie sibienilor, la 15 iunie 1553, că a trimis în Țara Românească, la Tîrgoviște, pe preotul Ioan din Peșteana, spre a fi sfințit de episcop al românilor din Ardeal. Spune mai departe că în cauza aceasta a scris „Domnului nostru“, Mircea Vodă Ciobanul, dar roagă și pe sibieni să scrie și ei lui Vodă, prietenul lor, ca să-l sfințească și să-l întărească de episcop al românilor din Ardeal. Nu cunoaștem motivele pentru care preotul Ioan n-a ajuns mitropolit al Ardealului la data aceea și s-a întors iarăși la conducerea mănăstirii Prislop.

În anul 1585, cînd moare mitropolitul Ghenadie, soborul preoților alege, în locul răposatului, pe egumenul mănăstirii Prislop, „om erudit, cumpătat, modest cu viață curată și religioasă“. Principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, întărește la 20 martie 1585 această alegere a lui Ioan și-l numește „episcop al bisericilor românești din Ardeal și părțile ungu-rești“. După alegere și întărire, Ioan merge în Țara Românească, de unde se întoarce prin Brașov, la 18 august 1585, avînd o scrisoare de aprobare și recomandare de la Voievodul Țării Românești, Mihnea II.

La 20 mai 1595 Mihai Vodă Viteazul, înduplecat de către boierii și ierarhii Țării Românești, încheie, împotriva convingerilor sale, un tratat cu craiul catolic al Ardealului, Sigismund Bathory, care între altele prevede: „Toate bisericile românești din Țara Măriei Sale (Bathory) vor fi sub judecata și depusul mitropolitului din Tîrgoviște, după dreptul bisericesc și orînduirea țării aceleia, și preoții își vor putea strînge veniturile lor îndăfinate și obicnuite“. Datorită acestui tratat, principele Bathory îngăduie, la 4 iunie 1595, lui „Ioan de Prislop, vlădica soboarelor românești din Ardeal să-și adune de la preoții din Țara Făgărașului cîte un floren de fiecare an, după obiceiul bătrîn, precum încasa de la preoții din celelalte părți ale Ardealului.

La 30 decembrie 1596, cînd Mihai Vodă Viteazul, însoțit de o sută de boieri ai săi, a făcut o vizită la Bălgărad, capitala Ardealului, principele țării, Sigismund Báthory, a făcut lui Mihai o primire pompoasă. El prețuia pe Mihai ca pe un prieten, vecin și aliat puternic și capabil de lucruri mari și neașteptate. Între darurile oferite cu acest prilej de către principe lui Mihai a fost și castelul din Buia, cu satele din jur, precum și aprobarea ca Mihai să clădească la Bălgărad o biserică și o reședință potrivită pentru un vlădică român ortodox. Mihai a și clădit „pe dealul de lîngă cetate“, într-un loc frumos, o mănăstire cu hramul celor trei arhangheli, care format și emblema mitropoliei ortodoxe române din Ardeal. Craiul Ardealului, deși catolic, a înzestrat această biserică românească și ortodoxă nouă cu moșii, iar Mihai Viteazul a făcut începutul unei danii anuale de 6.000 dînari.

După biruința lui Mihai Vodă Viteazul de la Șelimbăr, cronicarul maghiar Szamosközy spune: „La vestea înfrîngerii care străbătu repede toată țara, românii, care așezați în sate, locuiesc tot Ardealul, răsculîndu-se, se uniră cu ceilalți români de peste hotare... Increzuți în aceea că aveau domn din neamul lor și luîndu-și obîșnuitele lor sulițe și săgeți, ei ieșeau în drum și ucideau pe fugari (pe nobili), le călcau curțile, le je-

fuiau averile și făceau mai strașnică nenorocirea. Așa pieriră mai mulți fruntași ai nobilimii¹.

Mihai Vodă Viteazul — după cum ne spune Petru Movilă — după ce a ocupat Ardealul „a mutat episcopia în mănăstirea cea nouă din Bălgărad, unde pînă astăzi este cu ajutorul lui Dumnezeu și a așezat acolo pe vlădica Ioan, care avu fericitul prilej de a sta în preajma viteazului Domn, primind de la acesta diferite odoare și odăjdii bisericești, dintre care s-a păstrat cirja vlădicească a mitropolitului Ioan între odoarele episcopului de Blaj pînă la 1848, cînd a pierit“.

De la acest vlădică ni s-a păstrat cea mai veche scrisoare românească, cunoscută pînă acum, ieșită din condeiul unui arhiereu ardelean. El a scris această scrisoare la anul 1600 primarului Lucas Engeter din Sibiu, cerîndu-i să intervină pentru aplanarea unui conflict de familie în Rășinari, lîngă Sibiu.

Acest vlădică ardelean — om cult și isteț, cunoscător profund al necazurilor iobagilor din Ardeal, cunoscător al apăsătoarelor poveri pe care nobilii le-au pus totdeauna și cu nemilulita pe umerii bietului nostru popor — a stat îndelung de vorbă cu Mihai, arătîndu-i toate nenorocirile și toate nedreptățile abătute asupra celor de jos, precum și căile și mijloacele prin care aceste fărădelegi pot fi îndreptate. În felul acesta se explică hotărîrea lui Mihai de a scuti și pe preoții români din Ardeal de poverile iobăgiei, precum și acele soborului din Iași, de la 2 iunie 1600, prin care se oprea „străinilor din alte țări“ pătunderea lor la înaltele slujbe bisericești românești, „findecă ei n-au nici o milă pentru sfintele locașuri, ci pricinuiesc numai risipă și sărăcie“.

Tot la îndemnul și stăruința mitropolitului Ioan, Mihai Vodă Viteazul a cerut ca dieta ardeleană, ținută la Alba Iulia între 20—27 iulie 1600, să voteze o lege specială pentru țărănimea română din Ardeal. Prin articolul 23 din această lege s-a dat satelor românești din Ardeal locuri de pășunat și s-a ușurat viața acestor iobagi.

Basta, dușmanul de moarte al lui Mihai, nu s-a mulțumit cu uciderea mișelească a eroului creștinătății și al românilor din vremea aceea, ci a trecut și la dărîmarea întregii lui opere. În această înverșunată surpare era ajutat la tot pasul de împăratul din Viena și de întreagă nobilimea catolică din Ardeal.

Mitropolitul Ioan, care cu siguranță a fost omul lui Mihai chiar mai înainte ca acesta să-l așeze ca mitropolit în Bălgărad, a preferat să dispară și el împreună cu Domnul și stăpînul său, decît să se pună în serviciul călăilor săi. El, mitropolitul, care a avut norocul de a sta în cetatea Bălgăradului, alături de Mihai Viteazul, în acele zile pline de strălucire și de nădejdi mari, a ținut să fie pînă la moarte ceea ce a fost viața lui întreagă: un om de caracter, un ortodox bun și un român tot alît de bun.¹

Pr. Prof. SP. CÂNDEA

1 A se vedea date la Hurmuzaki, XV, p. 495, nr. 918; XI, p. 824; III, partea I, p. 212. — Gh. Șincai, *Cronica Românilor*, la 1596. — Șt. Meteș, *Ist. Bis. Rom. din Transilvania*, vol I, p. 175—176. — Mon. Com. Trans. IV, p. 556 și 583. — Timotei Cipariu, *Arhivul*, p. 319. — *Monumenta Hungariae Historica*, vol. XXIX, p. 342—344. — T. Cipariu, *Acte și fragmente*, p. 14. — *Monumenta Comitatus Transilvaniae*, vol. IV, p. 527, etc.

ACADEMIA DE ȘTIINȚE DIN BERLIN, SECȚIA ANTICHITĂȚI
GRECO-ROMANE: BIBLIOTHECA CLASSICA ORIENTALIS.
an. 10, Nr. 2, 1965.

Revista „Bibliotheca Classica Orientalis“, publicația Institutului de antichități greco-romane de pe lângă Academia de științe din Berlin, o redactează profesorul Dr. Johannes Irmscher.

Menirea revistei este de a semnală, a discuta publicațiile din domeniul antichităților greco-romane. Are în vedere pe autorii din Uniunea Sovietică și din țările de democrație populară: Albania, Bulgaria, Polonia, România, Cehoslovacia și Ungaria.

Numărul 2 din 1965 cuprinde următoarele capitole:

I. Generalități, II. Texte și autori; III. Discipline speciale ale filologiei; IV. Discipline speciale ale Istoriei vechi; V. Etnografie, Geografie, Topografie; VI. Istorie politică, socială și economică; VII. Știința limbilor; VIII. Istoria literaturii; IX. Arheologie și Istoria artei; X. Istoria culturii materiale; XI. Religie și mitologie; XII. Despre stat și probleme de drept; XIII. Filozofie și pedagogie; XIV. Științe antice; XV. Greaca evului mediu și neogreaca; XVI. Latina evului mediu și neolatina; XVII. Istoria științelor antice; XVIII. Antichitatea și școala.

La cap. I se discută următoarele lucrări: Bizantinologia în Ungaria de R. Benedict, 1956; La contribution de l'archeologie roumaine à la connaissance du sud-est européen (Contribuția arheologiei române la cunoașterea sud-estului european) de Acad. E. Condurachi, 1964; Dări de seamă despre săpăturile expediției arheologice ale Universității din Varșovia, de Paruicki ș. a. (1963);

La cap. II (Texte și autori) se discută: A. Frolikova: O jedné delfské vestbe (Despre un miracol delfic) 1964; N. Nitschev: Despre un comentariu cu elogii ale lui Gorgias către Helena (în l. bulgară), 1962; I. F. Mușak: Traducerea în limba ucraineană a fabulelor lui Esop (1961) etc.

În cap. III și IV întâlnim lucrări despre monedele epocii antice, lucrări de sfragistică, descoperirile mai noi în Cehoslovacia, U. R. S. S., România, Polonia etc.

La cap. V se arată contribuția geografiei la lămurirea problemelor istorice ale țărilor.

La cap. VI ni se pare de un interes deosebit lucrarea lui I. Burian: Kleopatra a konež rimské republik (Cleopatra și sfârșitul republicii romane), 1962; Ultimele zile ale orașului Pompei (în l. ung.) de L. Castiglione, 1962; T. Pokora: China și lumea veche (în l. cehă), 1964.

Din cap. VII menționăm: Nume proprii și numiri de localități de origine greacă în „Metamorfozele lui Ovidiu (de Scorovohata E. I. Alviv), 1960.

Din capitolul VIII menționăm pe M. L. Gasparov cu lucrarea: Motive sociale în fabulele vechi (în l. rusă); cap. IX: A. P. Ivanova: Sculpturile lui Dionisios în Chersones (în l. rusă) 1964; cap. X: A. I. Vostșinina, Arta veche, Moscova 1962. La cap. Religie și mitologie se menționează lucrarea cehului M. Bic, Despre noile descoperiri de la Qumram (1962), a ungurului I. K. Horvath: La problematica unui text origenean (1962), a sovieticului R. V. Kinshalov: O statuie a lui Isis Fortuna în Ermitaj (1958), P. Pokornu: Așanumita Evanghelia Veritatis și începuturile Dogmei creștine (în l. cehă), 1964. Cap. XII discută lucrări de reală valoare istorică, precum sînt: a autorului maghiar György Antalfy, Statul și concepția democratică ateniană (1962), Un interesant document despre afitudinea ostașilor traci în vremea lui Iustinian I de W. Tyokova-Sainova (în l. bulg.), 1960. La cap. Filozofie și pedagogie se apreciază lucrările lui I. Segovici: Filozofia din imperiul roman, Varșovia 1962; Aristotel, antecesorii și urmașii de J. Patosky, Praga 1964; N. N. Rosenthal, Ideologia religioasă-politică a lui Zosimos, Moscova 1962. Cap. XIV menționează între lucrările de seamă: I. Dujcev: Elemente greco-romane în cronologia slavă medievală (în l. francez), 1963; I. Patosky (ceh), Ideea despre spațiu de la Aristotel pînă la Leibniz 1961; I. Hann, Clasici antici ai artei războiului (în ungurește), Budapesta 1963.

La cap. XVIII figurează o singură lucrare, cea a sov. V. S. Socolov despre Manualul de l. greacă veche, publicat la Moscova de A. T. Kosatșevski în 1962.

Nu lipsește nici contribuția românească din acest volum al revistei Bibliotheca Classica Orientalis. Se dă atenție lucrării acad. E. Condurachi: La contribution de l'archeologie roumaine à la connaissance du sud-est européen (1964). Se face o elogioasă dare de seamă a lucrării.

Pe marginea unei inscripții funerare din Tomis, de Th. Sauciuc-Săveanu (1964), „Patriarhul Fotie și Roma“, de M. Șesan (Mitropolia Ardealului 1960), se bucură de o apreciere justă.

La cap.: Istoria politică, socială și economică întîlnim sub titlul: Die Insel Cypern in der A. T. Epoche, o succintă dare de seamă asupra studiului: Insula Cipru în epoca Vechiului Testament, publicat de N. Neaga (în „Mitropolia Ardealului“, 1959).

Revista aduce o reală contribuție la cunoașterea istoriei antice și la cunoașterea autorilor din țările de democrație populară.

N. N.

DIN CRONICA EPARHIEI CLUJULUI PE ANUL 1965

— SFÎNȚIRI ȘI BINECUVÎNTĂRI DE BISERICI —

P. Sf. Episcop Teofil a răspuns cu dragoste părintească chemării de sfințire a bisericilor, poposind în mijlocul credincioșilor, întărindu-i în dreapta credință a strămoșilor Bisericii Ortodoxe și îndemnându-i la lucrarea păcii și a binelui, spre slava lui Dumnezeu și prosperitatea Patriei noastre.

Ne facem o plăcută îndatorire să însemnăm mai jos acele praznice luminate din Eparhia Clujului, care prin semnificația lor și prin căldura sf. slujbe arhieresti, au rămas neuitate în sufletele celor ce au fost de față.

— În parohia *Nășăud II* de sub păstoria P. C. Roman Ioan, după ce s-au făcut reparații interioare și exterioare la sf. biserică, P. Sf. Episcop Teofil, însoțit de P. C. vicar eparhial Florian Geomolean și de protopopul Peter Adrian și înconjurat de soborul preoților din jur, a săvârșit slujba binecuvântării sf. locaș.

— Credincioșii parohiei Dăbâca, sub păstoria preotului Suciu Ioan au reparat și împodobit biserica parohială. Binecuvântarea sf. locaș s-a făcut de P. S. Sa în soborul din care au făcut parte: P. C. consilier Onisie Moraru, protopopul din Gherla Roman Răzlog și alți preoți, la 30 mai a.c.

— În 13 iunie a.c. a avut loc sfințirea cu arhieru a bisericii din parohia Cristești Ciceu, protoieria Dej, actul săvârșindu-l P. Sf. Teofil, însoțit de P. C. inspector eparhial Simu Gheorghe, P. C. protopop Purdea Dumitru, P. C. preot local Meruțiu Victor și alți preoți slujitori.

— În 17 octombrie c. P. Sf. Episcop Teofil a făcut binecuvântarea bisericii din parohia Cupșeni, protopopiatul Lăpuș. Enoriașii, sub călăuzirea preotului paroh Serafim Man, au jertfit pentru îngrijirea și împodobirea bisericii lor, pictînd-o și înzestrînd-o pentru a o reda slujbei de slavă lui Dumnezeu. La Liturghia arhierască au luat parte și P. C. Geomolean Florian, vicar episcopesc, P. C. protopop Suteu Petru.

— Biserica veche din filia Lunca, parohia Ruștior din protopopiatul Bistrița, a ars pînă la temelie cu ani în urmă. Credincioșii, sub păstoria preotului Negrea Simion și-au unit eforturile pentru ridicarea altui lăcaș de rugăciune. Și au reușit! În zîua de 24 octombrie c., P. Sf. Episcop, însoțit de P. C. Simu Gheorghe, inspector eparhial, de P. C. Iacob Victor, protopop și de un sobor de preoți, a făcut tîrnosirea bisericii noi.

— În 1963 o furtună puternică a dărîmat biserica din parohia Bogata de Jos, protopopiatul Dej. Cu jertfelnicie și cu ajutoarele primite de la Episcopia Clujului, cît și de la Sf. Patriarhie și alte Episcopii, refacerea bisericii a fost terminată și pregătită pentru ziua tîrnosirii ei. În 14 noiembrie c., P. Sf. Episcop — însoțit de P. C. inspector eparhial Simu Gheorghe, P. C. Purdea Dumitru, protopop, și de un sobor de preoți — a săvârșit, spre bucuria credincioșilor prezenți, slujba sfințirii.

Prot. GHEORGHE SIMU

VEȘTI DIN PATRIARHIA ORTODOXĂ SÎRBĂ

Revista oficială a Patriarhiei sîrbe „Glasnik srpske pravoslavne crkve“, care apare la Belgrad, își informează cititorii, prin cronici bogate, despre viața actuală a credincioșilor din Patriarhie, despre relațiile Patriarhiei sîrbe cu Bisericele ortodoxe surori și cu alți creștini precum și despre unele probleme de actualitate. Din materialul bogat reținem următoarele:

Astfel prof. Vladan Popovici scrie despre fostul rector al Facultății teologice a Sf. Sava, Stefan Veselinovici, sub titlul: Marele dialog. El arată că prof. Veselinovici, decedat în 1955, a fost un mare animator pentru dialog ecumenist între creștini, pe care l-a susținut prin revista sa: Zvezda-Steaua (Nr. 3/4, 1965; p. 121 ss). Apoi prof. C. Drașcoviici se ocupă cu tema: Calea Bisericii în secolul XX, accentuînd modul de ecumenism sau de dialog intercreștin din actualitate, în cadrul căruia Biserica Ortodoxă are de spus un cuvînt hotărîtor, fără a-și știrbi prin ceva esența Ortodoxiei sale (p. 124 ss). — Pe larg analizează apoi prof. Vl. Popovici cartea englezului John Robinson: Honest to God, — Cîstit față de Dumnezeu, Londra 1960, care a produs o oarecare senzație printre teologi (p. 135 ss). Se aduce și știrea apariției în englezește a unei lucrări despre: Biserica ortodoxă sîrbă, Belgrad 1965 (p. 148).

Apoi prof. Vl. Popovici se ocupă cu: Tiparnița sîrbească, descriînd dezvoltarea ei în sec. XIX (Nr. 5, 1965 p. 152 ss). Apoi este prezentat în traducere articolul teologului rus G. Florovski despre: Etosul Bisericii Ortodoxe, care cuprinde o sinteză despre spiritualitatea Ortodoxiei (p. 158 s). Urmează indicarea faptului că s-a realizat a doua ediție în sîrbește a: Liturgicii Ortodoxe, alcătuită și tipărită de teologii români Vasile Mitrofanovici și Teodor Tarnavski, și tradusă de prof. Lazar Mirkovici, în 1909; ediția II, Belgrad 1965, pp. 328, fiind o dovadă despre continua ei valoare informativă (p. 175). Apoi prof. Vl. Popovici analizează cîteva publicații despre: Istoria poporului iudeu, de S. Dubnov, și Arta iudaică în Palestina, de V. Nedomaciki, Belgrad 1964 (p. 176 s).

Tot prof. Vl. Popovici analizează în articolul: Biserica în timpul marilor prefaceri actuale (Nr. 9, 1965, p. 263 ss), referindu-se la marile evenimente social-politice de după 1766 pînă azi din Biserica ortodoxă sîrbă. Apoi recenzează importanta lucrare a prof. Liubomir Durkovici: Istoria bibliotecilor sîrbești, Belgrad 1963, pp. 211, care expune problema pentru anii 1801—1850 (p. 290 ss).

Mai departe, prof. Vl. Popovici tratează pe larg despre: Biserica Ortodoxă, care azi ne este necesară (Nr. 10, 1965, p. 299 ss) arătînd că primirea Patriarhiei sîrbe în cadrul Consiliului ecumenist al bisericilor de la Geneva, aduce cu sine și necesitatea ca Biserica ortodoxă sîrbă să-și manifeste cu prisosință în cadrul ecumenismului întreaga ei experiență de veacuri spre a o pune în serviciul creștinătății întregi.

În fine, același prof. V. Popovici recenzează amănunțit lucrarea ecumeniștilor Routh Rouse și Ch. Neil, A History of the ecumenical Movement, Londra, pp. 822, subliniînd momentele importante din desfășurarea activității acestei mișcări mondiale, numită din 1946: Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, și indicînd îndrumări bune de știut despre felul cum se duce activitatea ecumenistă pentru un dialog rodnic între creștini de variate confesiuni.

DIN ACTIVITATEA STABILIMENTULUI AGAPE—ITALIA

Aproape de 15 ani activează stabilimentul ecumenic de la Agape (Prati-Torino) al bisericii valdense, cu scopul de a da posibilitate tineretului creștin din lumea întreagă să se întrunească în serii de câte 100 participanți, pentru a lucra împreună și a asculta și discuta probleme dintre cele mai actuale.

În cursul anului 1965 s-au ținut cinci campamente internaționale la următoarele teme:

Campamentul prim, din 14—23 iulie 1965, s-a ocupat cu tema „procesul libertății religioase”, îndrumat de G. Crespy și Br. Rostagno. S-a precizat că viața nu se poate desfășura altfel decât numai în libertate. Atunci s-a pus întrebarea: de ce creștinii vorbesc despre libertate și pace așa de târziu? Răspunsul putea fi numai unul: că abia atunci, când s-au putut descătușa masele populare din exploatare.

Campamentul al doilea, din 24 iulie—3 august 1965, s-a ocupat cu tema: Despre familie, sub îndrumarea prof. G. Rochat. S-a precizat că viața în familie se orientează și se adaptează progresiv după societate, și principiul trebuie să fie ca această orientare să fie spre forme tot mai superioare și sănătoase.

Campamentul al treilea, din 2—11 august 1965 a avut ca temă: Problemele educației în Africa, sub conducerea prof. M. Miegge și O. Agyakwa. Trecerea de la o societate agricolă la una industrială, implică momente noi educative și apoi sa o greutate că încă nu au încetat unele forme ale colonialismului exploatator, care are reminiscențe și în educație.

Campamentul al patrulea, din 21—30 august 1965, era preocupat de problema: Chipul omului. S-a precizat că nu se pot impune omului tipare schematice (Gleichschaltung), pentru că omul este o ființă liberă, care dispune singur de destinele sale și deci nu poate fi pretutindenea încadrat în aceleași tipare.

Campamentul al cincilea, din 1—8 septembrie 1965, a tratat despre: Fascism și mărturia creștină. Sub prezidarea prof. L. Broz s-a precizat că fascismul urmărea să facă din om o caricatură tipică, supusă exploatării din partea conducerii despotice. De aceea el a pierit, căci popoarele nu l-au dorit.

(După Informazioni d'Agape, Nr. 3, 1965).

M. ȘESAN

ACADEMIA DE ȘTIINȚE DIN BERLIN

a sărbătorit, între 29 XI—2 XII 1965, 10 ani de când a luat ființă, în cadrul ei, Institutul de antichități greco-romane.

Academia are un complex de secțiuni în care se pun în discuție problemele istorice, filologice, filozofice și religioase, din epoca antichității târzii. Un loc, nu de minimă importanță, îl ocupă secția: „Istoria religiei antichității târzii”.

Zilele jubileului de 10 ani de existență a Institutului au început la 29 noiembrie 1965 și au durat pînă în 2 decembrie 1965.

Dintre temele conferințelor susținute menționăm: Mesia așteptat de samariteni, Platon și Sf. Ioan Evanghelistul în raportul lor cu Socrate și Hristos, Prezentia în antichitatea târzie a creștinismului, Problema sclaviei în Sf. Scriptură, Misiunea creștină în Arabia și Etiopia, Starea sclavajului în comunitatea romană din vremea episcopului Calist, Iconografia sarcofagistă constantinică, Omer și apologetica creștină a veacului II, O Inscripție creștină de mormînt din Nubia, Considerații teologice ideologice ale veacului IV în opera lui Gelasie din Cezareea, Ultimii pagini din Ostia.

Totalul referatelor se cifrează la 80. Au luat cuvîntul delegați din 13 țări, aducînd contribuții prețioase la cunoașterea trecutului și la lămurirea atîtor probleme.

N. NEAGA

2

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
SIBIU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu